

**UCHWAŁA NR XL/404/22
RADY MIEJSKIEJ W SĘDZISZOWIE MAŁOPOLSKIM**

z dnia 10 lutego 2022 r.

**w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziszów Małopolski na lata
2021 – 2024”**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372) oraz art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710), po uzyskaniu opinii Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Rada Miejska w Sędziszowie Małopolskim uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziszów Małopolski na lata 2021 – 2024”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie niniejszej uchwały powierza się Burmistrzowi Sędziszowa Małopolskiego.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Sędziszowie
Małopolskim

mgr Marek Pająk

PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI
na lata 2021-2024

GMINA SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI
POWIAT ROPCZYCKI-SĘDZISZOWSKI
WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE

Sierpień 2021

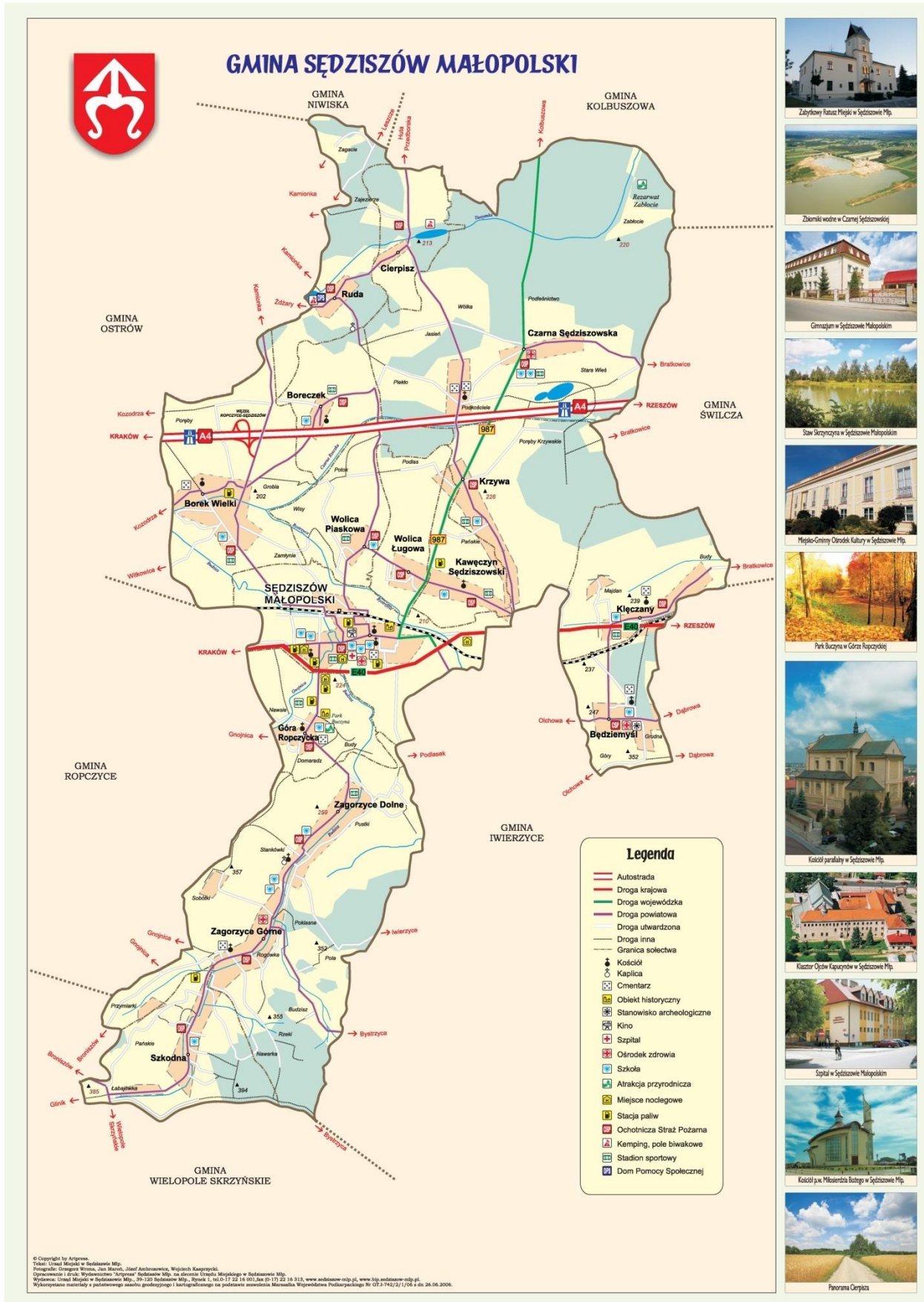
PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI
na lata 2021-2024

GMINA SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI
POWIAT ROPCZYCKI-SĘDZISZOWSKI
WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE

tekst i fotografie
Dorota Rucka-Marmaj

Sierpień 2021

Źródło: https://sedziszow-mlp.pl/gfx/28/pl/default_opisy.v0/56/1/1/gmina.jpg

Źródło: <https://sedziszow-mlp.pl/o-miescie/plan-miasta>

Spis treści:

1. Wstęp	s. 6
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	s. 7
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	s. 11
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	s. 13
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	s. 13
4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022	s. 13
4.1.2. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030	s. 14
4.1.3. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030	s. 15
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	s. 19
4.2.1. Regionalna Strategia Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2021-2030 PROJEKT	s. 19
4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego	s. 24
4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2018-2021	s. 25
4.2.4. Strategia Rozwoju Powiatu Ropczycko – Sędziszowskiego na lata 2021 -2030	s. 26
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	s. 28
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	s. 28
5.1.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziszów Małopolski	s. 28
5.1.2. Strategia Rozwoju Gminy Sędziszów Małopolski na lata 2021-2030	s. 35
5.1.3. Gminny Program Rewitalizacji Gminy Sędziszów Małopolski na lata 2014–2025	s. 38
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy .s.	42
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy	s. 42
5.2.2. Krajobraz kulturowy	s. 59
5.2.3. Zabytki nieruchome	s. 62
5.2.4. Zabytki ruchome	s. 63
5.2.5. Zabytki archeologiczne	s. 64
5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	s. 67
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne	s. 67
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	s. 68
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	s. 71
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	s. 72
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy	s. 100
Analiza szans i zagrożeń	s. 101
7. Założenia programowe	s. 103
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	s. 108

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	s. 108
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	s. 109
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	s. 116
12. Aneksy	

Załączniki:

Załącznik nr 1: Gminna Ewidencja Zabytków gminy Sędziszów Małopolski wraz z płytą CD

Załącznik nr 2: Stanowiska archeologiczne z terenu miasta i gminy Sędziszów Małopolski

Załącznik nr 3: Rejestr zabytków nieruchomych obiektów wpisanych do rejestru zabytków z terenu miasta Sędziszów Małopolski

Załącznik nr 4: Rejestr zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy Sędziszów Małopolski

1. Wstęp

Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziszów Małopolski na lata 2021-2024 jest drugą aktualizacją *Programu*. Przedmiotem opracowania *Programu* jest dziedzictwo kulturo we w granicach administracyjnych gminy. Celem opracowania *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziszów Małopolski*, jest wyznaczenie zasadniczych kierunków działań, zmierzających do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego w granicach administracyjnych gminy.

Program jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi przez krajowe, wojewódzkie, powiatowe dokumenty programowe oraz dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

„Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”- zacytowany fragment *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami* stanowić może kwintesencję znaczenia programów opieki nad zabytkami na każdym szczeblu – wojewódzkim, powiatowym i gminnym.

Zasadniczą przesłanką opracowania *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Sędziszów Małopolski* jest uznanie zasobów dziedzictwa kulturowego za istotny czynnik wpływający na kształtowanie się tożsamości lokalnej. Poprawa stanu zachowania zabytków, w tym właściwe eksponowanie walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystanie zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne, edukacyjne i gospodarcze, ma istotny wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy gminy i poprawę jakości życia mieszkańców.

Gminny program opieki nad zabytkami wskazuje na sposoby i możliwości realizacji tych zadań poprzez planowe działania organizacyjne i finansowe, edukacyjne oraz promujące i upowszechniające wiedzę o dziedzictwie kulturowym gminy, w szczególności wśród jej mieszkańców.

Program opieki nad zabytkami nie ma charakteru aktu prawnego ani też uzupełniającego obowiązujące prawo. Zgodnie z art. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opieka sprawowana nad zabytkiem, należy do właścicieli i posiadaczy zabytków a organy administracji nie mogą zastąpić właścicieli w opiece nad przedmiotami ich własności. Przyjęty przez Radę Miejską w formie uchwały, gminny program opieki nad zabytkami jest elementem polityki samorządowej. Jako dokument o charakterze strategicznym powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania, promowania oraz poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie gminy.

Gmina Sędziszów Małopolski położona jest w środkowo – zachodniej części województwa podkarpackiego, w powiecie ropczycko – sędziszowskim, 25 km na zachód od Rzeszowa – stolicy województwa, na pograniczu dwóch wielkich jednostek fizyczno-geograficznych Polski Południowej, tj. Kotliny Sandomierskiej i Pogórza Strzyżowskiego. Gmina graniczy od północy z obszarem gminy Kolbuszowa i Niwiska, od wschodu z gminą Świlcza i Iwierzycy, od południa z gminą Wielopole Skrzyńskie, od zachodu z gminą Ropczyce i Ostrów. Swoim

zasięgiem administracyjnym obejmuje miasto Sędziszów Małopolski i 11 sołectw: Będziemyśl, Boreczek, Czarna Sędziszowska, Cierpisz, Góra Ropczycka, Klęczany, Krzywa, Ruda, Szkodna, Zagorzyce Dolne, Zagorzyce Górne. Gmina Sędziszów Małopolski zajmuje powierzchnię 154 km².

Budowę niniejszego gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Sędziszów Małopolski oparto na opracowaniu: „Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny”, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie, Warszawa 2008. Źródło: <https://samorzad.nid.pl/publikacje/gminny-program-opieki-nad-zabytkami/>

<http://www.kobidz.pl/app/site.php5/getFile/12035>

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Niniejszy Programu został opracowany w oparciu o wymienione poniżej ustawy:

- art. 18 ust. 2 pkt. 15 Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2021 r. poz. 1372)
- art. 87 ust. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2021 r. poz. 710), Burmistrz Sędziszowa Małopolskiego sporządza na okres 4 lat Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Sędziszów Małopolski (art. 87 ust. 1 ww. ustawy).
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2020 r. poz. 194)

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2021 r., poz. 710), która określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków.

W świetle Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury” (art. 5).

Zgodnie z art.3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, **zabytkiem** jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź

zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. W myśl tej ustawy ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

1) **zabytki nieruchome** będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) **zabytki ruchome** będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tekst jednolity Dz. U. 2019 r. poz.1479),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) **zabytki archeologiczne** będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej” (Art. 6.1.).

Ponadto „ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej” (Art. 6.2.).

Ustawa określa także formy i sposób ochrony zabytków. **Formami ochrony zabytków są:**

- 1) wpis do rejestru i ewidencji zabytków;
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. (Art. 7).

Do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. (art.9).

Zgodnie z art. 22 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte (art. 22 ust. 5):

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Do obowiązków gminy należy w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (Art. 22.p. 4);
- sporządzanie (na okres 4 lat) gminnego programu opieki nad zabytkami (Art. 87);
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (Art. 18 i 19).
- sporządzanie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowywanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r.

Ustawa o samorządzie gminnym określa zadania własne gminy. Wymienione w ustawie zadania obejmują także zagadnienia odnoszące się wprost bądź pośrednio do ochrony zabytków. Należą do nich w szczególności zadania, które obejmują kwestie:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- kultury fizycznej i turystyki;
- zieleni gminnej i zadrzewień;
- cmentarzy gminnych;

- utrzymania gminnych obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy.

Gminny program opieki nad zabytkami:

- podlega uchwaleniu przez Radę Miejską , po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami Burmistrz Sędziszowa Małopolskiego sporządza, co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia na sesji Radzie Miejskiej.

Artykuł 85 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710) stanowi, że w krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się, w szczególności cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji. Przez analogię podobny zakres powinno mieć opracowanie sporządzane w skali gminy.

Celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziszów Małopolski, opracowanego w oparciu o Gminną Ewidencję Zabytków, jest stworzenie całościowej i wieloletniej strategii ochrony zabytków, znajdujących się na terenie gminy Sędziszów Małopolski, realizowanej w 4-letnich cyklach, środkami optymalnymi, dostępnymi przez gminę, zarówno prawnymi (zapisy dotyczące ochrony zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego) jak też finansowymi (przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków).

Głównym celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziszów Małopolski jest wzmocnienie ochrony i opieki nad zabytkami, która jest istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w gminie. Bardzo istotne znaczenie ma zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania, wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego, podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

Ważnym zadaniem jest również określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z ich wykorzystaniem.

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji planów zagospodarowania oraz w strategiach rozwoju (art. 18 ust.1).

W szczególności dotyczy to:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych.

W studium i planie, o których mowa w ust. 1 cytowanej ustawy, ustala się, w zależności od potrzeb strefy ochrony konserwatorskiej, obszary, na których obowiązują określone

ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków (art.19).

Sposób prowadzenia rejestru zabytków oraz ewidencji gminnych określa rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z. 2021 poz. 56).

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce określa:

- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity Dz. U. z 2021 r., poz. 741),
- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (Dz. U. z 2021 r. poz. 2351),
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jednolity Dz. U. z 2021 r. poz. 1098),
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz. U. 2021 r. poz. 1973),
- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz. U. z 2021 r. poz. 1899),
- ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2020 r. poz. 194),
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tekst jednolity Dz. U. 2020 r. poz. 1057).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach określone zostały w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tekst jednolity Dz. U. z 2020 r. poz. 902),
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1479).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2020 r. poz. 164).

Podstawowym aktem prawnym gwarantującym ochronę dziedzictwa kulturowego na terenie Polski jest **Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (Dz.U. z 1997 r. poz. 483). Zgodnie z art. 5, art. 6 i art. 86 Konstytucji RP, ochrona zabytków jest obowiązkiem państwa i każdego obywatela.

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów, o czym stanowi:

- **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 1372)

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy o samorządzie gminnym zadaniem własnym gminy jest „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest:

- **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (tekst jednolity Dz.U. z 2021 poz. 710).

Ustawa określa m.in. przedmiot, zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami, zasady tworzenia programów ochrony zabytków oraz zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, oraz organizację organów ochrony zabytków (w szczególności art. 3, 4, 6, 7, 16 ust. 1, art. 17, 18, 19, 20, 21, 22 oraz art. 71, 89).

Zgodnie z art. 4 ww. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa odróżnia ochronę zabytków od opieki nad zabytkami, przypisując ochronie zabytków czynności o charakterze władczym, realizowane przez organy administracji publicznej w oparciu o obowiązujące akty prawne oraz przypisane im ustawowo kompetencje (np. wydawanie decyzji administracyjnych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, zapobieganie zagrożeniom, kontrolę stanu ich zachowania a także uwzględnienie ochrony w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz kształtowaniu środowiska).

Natomiast, zgodnie z art. 5 ustawy, opieka nad zabytkami to działania faktyczne podejmowane przez właściciela lub posiadacza zabytku, polegające w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Zgodnie z art. 71. ust. 2. ustawy, w przypadku gdy tytuł prawny do zabytku posiada jednostka samorządu terytorialnego, sprawowanie opieki nad zabytkami, określonej w art. 5 ustawy, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Ponadto, zgodnie z art. 18 ust. 1 ustawy, ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji

o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zadania dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami zostały uwzględnione w wielu obowiązujących aktach prawnych.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Konstytucyjnym obowiązkiem Państwa (art. 5 i 6 konstytucji RP) jest ochrona dziedzictwa kulturowego. *Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziszów Małopolski na lata 2021-2024* wpisuje się w cele strategiczne dotyczące ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego realizowane na szczeblu krajowym. Należą do nich: *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022*, *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030*.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zobowiązuje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego do opracowania, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.

„Celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce”. Bardzo istotne jest przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich: „Celem jest także stworzenie wykładni porządkującej sferę ochrony poprzez **wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich**:

- 1) zasady *primum non nocere*,
 - 2) zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
 - 3) zasady minimalnej niezbędnej ingerencji,
 - 4) zasady, zgodnie z którą usuwać należy to co na oryginał działa niszcząco,
 - 5) zasady czytelności i odróżnialności ingerencji,
 - 6) zasady odwracalności metod i materiałów,
 - 7) zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie,
- Wymienione zasady dotyczą zarówno konserwatorów - pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów-restauratorów dzieł sztuki, konserwatorów-architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych - codziennych konserwatorów zabytkowych świątyń”.

4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. Głównym celem Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1 - Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Cel szczegółowy 2 - Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Cel szczegółowy 3 - Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Jako dopełnienie celów Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami wskazano kilka zagadnień horyzontalnych, z których najistotniejsze dla problematyki gminnego programu opieki nad zabytkami są:

- 1) uporządkowanie sfery ochrony zabytków nieruchomych, uporządkowanie rejestru;
- 2) podniesienie, jakości służb w zakresie realizacji pozostałych zadań w odniesieniu do zabytków nieruchomych (szkolenia, wzmocnienie orzecznictwa);
- 3) zwiększenie efektywności ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego – poprzez lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków, a społecznościami żyjącymi w ich otoczeniu;
- 4) wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków;
- 5) zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin w ochronę i opiekę nad zabytkami, oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych, jako skutecznej formy ochrony zabytków;
- 6) merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w zakresie opieki nad zabytkami przez organy ochrony zabytków;
- 7) promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu;

Strzeżenie dziedzictwa narodowego stanowi jedno z podstawowych zadań Rzeczypospolitej Polskiej, zdefiniowanych w art. 5 Konstytucji, obok ochrony niepodległości i nienaruszalności terytorialnej, zapewnienia wolności i praw człowieka i obywatela, bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony środowiska. Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami, jako jeden z najważniejszych elementów tego dziedzictwa, realizowane są przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej w powiązaniu z kontekstem polityki gospodarczo-społecznej, ale stanowią również cel sam w sobie, którego wartość wykracza poza kategorie czysto ekonomiczne.

4.1.2. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Uchwałą Nr 125/2014 z dnia 24 czerwca 2014 r. Rada Ministrów określiła Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 roku, która będzie realizowana poprzez realizację celów szczegółowych:

Cel szczegółowy 1 - Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.

Cel szczegółowy 2 - Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.

Cel szczegółowy 3 - Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.

Cel szczegółowy 4 - Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.

Cel szczegółowy 5 - Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa.

Cel szczegółowy 6 - Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

4.1.3. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Cel główny *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030* stanowi wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków, który odnosi się do zagadnień jednego z obszarów wpływających na osiągnięcie celów SOR: Kapitał ludzki i społeczny. Jest on również powiązany z realizacją działań wskazanych w poszczególnych obszarach dla wszystkich trzech celów szczegółowych Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Cel główny SRKS 2030 doprecyzowują trzy cele szczegółowe:

Cel szczegółowy 1: Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne;

Cel szczegółowy 2: Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich;

2.1. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,

2.2. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,

2.3. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Cel szczegółowy 3: Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

Cel szczegółowy 4: Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich;

Podstawą budowania silnego kapitału społecznego jest również wzmacnianie prospołecznych postaw i tożsamości opartych na wspólnym dorobku kulturowym. Szacunek do tradycji oraz poczucie przynależności do wspólnoty i jej historii powinny iść w parze z rozwojem kreatywności, otwartości i tolerancji. Dlatego istotnym elementem SRKS będą także działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono następujące priorytety:

W punkcie 2.1. ww. strategii Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze;

- Jednym z fundamentów wzmacniania uczestnictwa Polaków w kulturze powinna być kontynuacja oraz wzmacnianie działań na rzecz wzrostu czytelnictwa, które stanowi punkt wyjścia i warunek dla zaangażowania w inne formy aktywności kulturalnej i społecznej.
- Dalsze unowocześnianie usług bibliotecznych i wzmacnianie ich zaplecza technologicznego. W tym celu zrealizowany zostanie m.in. projekt „OMNIS” 38). Polegać on będzie na wdrożeniu ogólnopolskiego systemu informatycznego oferującego jeden punkt dostępu do zbiorów polskich bibliotek i aktualnej oferty rynku wydawniczego w Polsce.
- Istotną rolę we wzmacnianiu uczestnictwa Polaków w kulturze oraz w budowaniu kapitału społecznego w środowiskach lokalnych odgrywają domy i ośrodki kultury oraz centra kultury i sztuki. W ramach SRKS kontynuowany i rozwijany będzie adresowany do nich program „Dom Kultury +”. Program skierowany jest do tych placówek, które gotowe są prowadzić nowatorskie działania animacyjne angażujące społeczność lokalną, zaprojektowane w oparciu o przeprowadzoną wcześniej diagnozę jej potrzeb i potencjałów.
- Budowanie wartościowej i profesjonalnej oferty artystycznej dla dzieci i młodzieży.
- Działania na rzecz zwiększenia zakresu wykorzystania kultury w obszarze aktywizowania i społecznego włączenia osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem.
- Ułatwianie dostępu do kultury oraz aktywnego uczestnictwa w kulturze osobom starszym, osobom z niepełnosprawnościami lub czasowymi ograniczeniami w funkcjonowaniu

W punkcie 2.2. ww. strategii Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury;

Fundamentalnym warunkiem umożliwiającym aktywne uczestnictwo w kulturze jest dostępność szeroko rozumianego dziedzictwa. Z jednej strony, dziedzictwo to wymaga odpowiedniej ochrony i zachowania, z drugiej zaś stanowi potencjał, który należy efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego, m.in. przez różnorodne inwestycje w jego elementy: dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocję dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO 39) oraz uznanego przez Prezydenta RP za Pomniki Historii, a także rozwój turystyki kulturowej przy wykorzystaniu idei Europejskich Szlaków Kulturowych.

Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami (KPOZOZ). W najbliższych latach będzie on realizowany w ramach przyjętej 12 sierpnia 2019 r. przez Radę Ministrów edycji programu na lata 2019–2022). Program określa cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz wskazuje środki służące do ich realizacji. Celem głównym KPOZOZ 2019–2022 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami.

Dwa spośród trzech celów szczegółowych składających się na cel główny KPOZOZ 2019–2022, wpłyną na poziom kapitału społecznego w Polsce. Są to:

- **Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, w którego skład wchodzi:**

- ✓ szkolenia dla JST, w tym pracowników merytorycznych, w zakresie zarządzania dziedzictwem, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego,
- ✓ budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa na poziomach lokalnym, regionalnym i centralnym realizowane przez rozbudowę portalu internetowego, którego celem jest dostarczenie samorządom gminnym fachowej wiedzy i informacji nt. dziedzictwa, jego ochrony oraz możliwości jego wykorzystania dla dobra gminy,
- ✓ konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrożenie programu opieki nad zabytkami, mający na celu promocję i upowszechnianie najlepszych wzorców, przede wszystkim w zakresie opracowywania i wdrażania gminnych programów opieki nad zabytkami, rozumianych jako dokumenty strategiczne w kontekście ochrony i zarządzania dziedzictwem i krajobrazem kulturowym oraz kształtowania ładu przestrzennego przez samorząd lokalny;

- **Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa, w ramach którego przewidziano następujące działania:**

- ✓ kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, mająca budować świadomość społeczną w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego i przywracania ładu przestrzennego oraz profilaktyki i ochrony dziedzictwa przed działaniami przestępczymi (m.in. wandalizmem, dewastacją, nielegalną rozbiórką zabytkowej architektury, grabieżą stanowisk archeologicznych, kradzieżą i przemytem zabytków ruchomych),
- ✓ tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, mające na celu tworzenie nowych, bardziej zróżnicowanych materiałów edukacyjnych dla szkół oraz prowadzenie warsztatów edukacyjnych dla młodzieży,
- ✓ tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami, w ramach którego powstanie Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kultury.

Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii przez Prezydenta RP. Należy również wykorzystać ich potencjał do stymulowania rozwoju ośrodków miejskich tracących funkcje społeczno-gospodarcze. Realizowane będą inicjatywy polegające na inwestycjach w zakresie ochrony i zachowania Pomników Historii oraz rozwoju i promocji związanej z nimi oferty turystycznej. Zadania te będą prowadzone m.in. przy udziale środków europejskich oraz krajowych. Istotne znaczenie wśród krajowych zabytków odgrywają również obiekty o charakterze sakralnym, które cechuje wysoki poziom artystyczny oraz ponadprzeciętne wartości historyczne i naukowe. Stanowią one najcenniejszą grupę zabytków architektury i budownictwa, co uzasadnia dalsze inwestowanie w ich ochronę i zachowanie. Projekt strategiczny pn. Rozwój Turystyki Kulturowej obejmie następujące działania dotyczące zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii:

- Dofinansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach znajdujących się w najgorszym stanie zachowania. W przypadku szlaków kulturowych inwestycje obejmujące

kilka lub kilkanaście zabytków znacząco wpłyną na waloryzację krajobrazu kulturowego, eksponując jego unikalne cechy. Elementem przedsięwzięć z tego obszaru będą również prace remontowe i porządkujące najbliższe otoczenie zabytków, co stanowi istotę planowanego programu wsparcia dla szlaków kulturowych.

• Dofinansowanie projektów wspierających proces upowszechniania i udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem tego rodzaju przedsięwzięć będzie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w opiekę nad zabytkami i równolegle – wzmocnienie poczucia tożsamości oraz więzi lokalnych składających się na kapitał społeczny.

Wsparcie obejmuje podmioty zarządzające szlakami kulturowymi i Pomnikami Historii, które podejmą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi oraz samorządami.

Równie ważnym wyzwaniem jest poprawa estetyki przestrzeni publicznej. W tym celu kontynuowany i rozwijany będzie projekt pn. „Krajobraz mojego miasta”, którego celem jest zwrócenie uwagi władz samorządowych, firm, instytucji oraz społeczeństwa na problem chaosu reklamowego i konieczność zrównoważonego planowania przestrzeni miejskiej. Zwiększony zostanie nacisk na działania edukacyjne oraz promocyjne w zakresie kształtowania i ochrony estetyki przestrzeni publicznej.

W ramach działań na rzecz gromadzenia i zachowania dorobku polskich artystów rozbudowywane będą kolekcje sztuki współczesnej o randze zbiorów narodowych oraz regionalne kolekcje sztuki współczesnej.

Kontynuacji i wzmocnienia wymagają także dokumentowanie, poszukiwanie i odzyskiwanie zrabowanych podczas II wojny światowej dzieł sztuki.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmocnienia uczestnictwa w kulturze,
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Cel szczegółowy 3: Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego przyjęto, że digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie zbiorów dziedzictwa kulturowego za pomocą Internetu należą do najważniejszych przedsięwzięć prowadzących do rozwoju kultury cyfrowej w Polsce. Szczególnie istotne dla tej koncepcji będzie podnoszenie kompetencji cyfrowych kadr instytucji kultury i archiwów, unowocześnianie usług wraz z wzmocnieniem ich zaplecza technologicznego oraz upowszechnianie rozwiązań cyfrowych wśród instytucji kultury zlokalizowanych poza obszarem działalności ośrodków wiodących.

SRKS 2030 kładzie nacisk na promowanie nowych technologii takich, jak sztuczna inteligencja lub automatyzacja - możliwych do wykorzystania w sztuce i branżach kreatywnych. Podkreślana jest także potrzeba archiwizacji wybranej grupy stron internetowych jako rzetelnego źródła wiedzy i referencji.

Ponadto, jako kluczową określono rolę archiwów państwowych w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną i przetwarzania informacji o potencjalnej wartości historycznej, co wynika z wykorzystywania systemów teleinformatycznych do świadczenia usług drogą elektroniczną w administracji publicznej.

Działania ukierunkowane na technologie cyfrowe w zakresie rozwoju potencjału kreatywnego społeczeństwa:

- kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem zasobów dziedzictwa cyfrowego;
- modernizacja infrastruktury archiwów państwowych i zwiększenie ich dostępności dla instytucji publicznych;
- utworzenie regionalnych i ponadregionalnych pracowni digitalizacyjnych obsługujących beneficjentów z mniejszych miejscowości i województw;
- budowa sieci ośrodków rozwoju kompetencji medialnych i kreatywnych;
- zapewnienie jednego punktu dostępu do zbiorów polskich bibliotek oraz wyszukiwania treści w postaci cyfrowej.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

- *Regionalna Strategia Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2021-2030 PROJEKT*
- *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego*
- *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2018-2021*
- *Strategia rozwoju powiatu ropczycko – sędziszowskiego na lata 2021 -2030*

Przy omawianiu najważniejszych zagadnień ww. programów, zachowana została oryginalna numeracja poszczególnych punktów.

4.2.1. Regionalna Strategia Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2021-2030 PROJEKT

Przy omawianiu Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2021-2030 PROJEKT, przedstawione zostały punkty dotyczące kultury i zabytków z zachowaniem oryginalnej numeracji w ww. strategii.

W bardzo wąskim zakresie ujęte zostały potrzeby szeroko rozumianej kultury.

W punkcie 8 ww. strategii Zarządzanie systemem innowacji w województwie podkarpackim ujęte zostały następujące zagadnienia tematyczne:

W punkcie 8.1 ww. strategii Społeczeństwo

Elementem poczwórnej helisy, który aktywnie uczestniczy w funkcjonowaniu systemu innowacji w województwie podkarpackim jest również sektor społeczeństwa. W toku prac nad przygotowaniem RSI WP zidentyfikowano następujących interesariuszy podkarpackiego systemu innowacji, tworzących ten sektor: klastry, Izba Przemysłowo-Handlowa, izby gospodarcze, Podkarpacka Regionalna Organizacja Turystyczna (PROT), Lokalne Grupy Działania (LGD-y), stowarzyszenia i fundacje, szkoły i ośrodki kultury oraz grupy nieformalne, lokalne społeczności i popularyzatorzy. Wszystkie te podmioty wpisują się w szeroko pojmowany sektor społeczeństwa. Zakres działalności poszczególnych wskazanych powyżej interesariuszy jest często bardzo różny, dlatego też również w systemie realizacji przypisane zostały im odrębne zadania.

Klastry jako zrzeszające przede wszystkim przedstawicieli biznesu oraz jednostek badawczo-naukowych realizować będą zadania związane z rozwojem przedsiębiorczości oraz podnoszeniem konkurencyjności i innowacyjności podkarpackich przedsiębiorstw. Włączać się będą również w rozwój działalności B+R oraz współpracy pomiędzy sektorem nauki a biznesem, a także w proces przygotowania kadr odpowiadających na potrzeby rynku pracy.

Izba Przemysłowo-Handlowa oraz izby gospodarcze to podmioty pełniące w dużym stopniu funkcje instytucji otoczenia biznesu. Dlatego ich zadania skupiać się będą głównie w obszarze wspierania rozwoju przedsiębiorczości, w tym w zakresie sieciowania i internacjonalizacji podkarpackich firm czy też świadczenia na ich potrzeby różnego rodzaju usług podstawowych (informacyjnych, doradczych itp.) i specjalistycznych. Działać będą również w obszarze wsparcia rozwoju działalności badawczo-naukowej (świadcząc m.in. usługi informacyjne i analityczne) czy w rynku pracy poprzez realizację różnego rodzaju szkoleń i kursów. Działania PROT-u w systemie innowacji dotyczyć będą przede wszystkim wsparcia sieciowania współpracy, zwłaszcza w obszarze specjalizacji Jakość życia, włączać się będzie także w proces transferu wiedzy wśród interesariuszy tej specjalizacji.

LGD-y odpowiedzialne będą za realizację zadań związanych z sieciowaniem współpracy, jak również za świadczenie usług marketingowych i promocyjnych oraz analitycznych na potrzeby innych podmiotów, tworzących system innowacji.

Ze względu na zakres swojej działalności stowarzyszenia i fundacje wykonywać będą zadania związane m.in. z inicjowaniem i wzmacnianiem współpracy na linii nauka-biznes czy też wspieraniem sieciowania współpracy. Z uwagi na fakt, że często podmioty te, realizując cele statutowe, działają w obszarach oświaty, kultury czy nauki, odpowiedzialne będą również za włączanie się w proces wsparcia rozwoju gospodarki opartej na wiedzy, transformacji przemysłowej w kierunku Gospodarki 4.0 czy gospodarki obiegu zamkniętego oraz popularyzacji nauki i innowacyjności. Podobny zakres zadań realizować będą szkoły i ośrodki kultury oraz pozostałe grupy nieformalne.

Współpraca z pozostałymi sektorami, tworzącymi system innowacji przebiega dwukierunkowo. Podmioty te korzystają przede wszystkim z możliwości otrzymania wsparcia finansowego swojej działalności, w zamian podejmując działania ukierunkowane na szeroko pojmowany rozwój społeczno-gospodarczy regionu, w tym promocję edukacji, rozpowszechnienie wiedzy, podnoszenie kwalifikacji, rozwój kompetencji w zakresie społeczeństwa informacyjnego, jak również prowadzenie analiz na potrzeby innych podmiotów.

W punkcie 8.2. ww. strategii Realizacja celów strategicznych przez poszczególne elementy systemu innowacji.

Jednym z efektów prac nad Regionalną Strategią Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2021-2030 jest przygotowana matryca podziału działań umożliwiających wdrożenie i realizację RSI WP. Opracowanie matrycy polegało na zidentyfikowaniu wszystkich interesariuszy poszczególnych elementów poczwórnej helisy, tworzących podkarpacki system innowacji. Następnie analizie poddane zostały działania realizacyjne wskazane do każdego z celów strategii oraz zadania wykonywane przez poszczególne sektory (dotyczy to zarówno obecnych, jak i tych, które mogą być przez nie potencjalnie prowadzone w przyszłości). Na końcu, na podstawie zgromadzonych danych dokonano identyfikacji podmiotów, które będą włączone w realizację poszczególnych działań, pozwalających na osiągnięcie celów operacyjnych i horyzontalnych. Przygotowanie matrycy pozwoliło jednocześnie zweryfikować, czy w systemie realizacji RSI WP nie występują luki, które uniemożliwiłyby realizację któregośkolwiek celu strategicznego.

Elementy poczwórnej helisy: Społeczeństwo uwzględnione zostały Szkoły i ośrodki kultury w następujących Celach strategicznych:

Cele strategiczne podstawowe i horyzontalne

Cel strategiczny nr 1: Rozwijanie i wzmacnianie regionalnego systemu innowacji

Cel operacyjny nr 2: Rozwijanie współpracy pomiędzy najważniejszymi podmiotami regionalnego systemu innowacji

W punkcie Działania do realizacji:

- Aktywizacja sieciowania współpracy pomiędzy instytucjami otoczenia biznesu, administracją, szkołami i ośrodkami kultury

Cel strategiczny nr 3: Rozwój potencjału kadrowego i kultury

Cel operacyjny

W punkcie 3.1 Dostosowanie systemu kształcenia do potrzeb rynku pracy

W punkcie Działania do realizacji:

- Rozwijanie oferty edukacyjnej odpowiadającej potrzebom branż i zawodów przyszłości
- Wspieranie współpracy przedsiębiorstw z systemem edukacji w zakresie kształcenia kadr na poziomie szkolnictwa zawodowego i wyższego

Cel operacyjny

W punkcie 3.2 Rozwój umiejętności, kwalifikacji i kompetencji kadr regionalnej gospodarki

W punkcie Działania do realizacji:

- Inspirowanie do odkrywania predyspozycji zawodowych, kształtowanie zainteresowań oraz rozwijanie kompetencji przyszłości (technicznych i cyfrowych, społecznych oraz wyższych kompetencji poznawczych, w tym kluczowych kompetencji zawodowych w ramach edukacji formalnej, nieformalnej i poza formalnej oraz kształcenia przez całe życie)

- Wsparcie systemu podnoszenia kwalifikacji i kompetencji zawodowych przez kadrę naukowo- badawczą oraz nauczycieli, zwłaszcza nauczycieli szkół zawodowych
- Rozwijanie postaw pro przedsiębiorczych i podnoszenie poziomu samozatrudnienia
- Pobudzanie rozwoju kształcenia ustawicznego

- Rozwijanie oferty szkoleń w zakresie podniesienia/ zmian kwalifikacji i kompetencji zawodowych

Cel operacyjny

W punkcie 3.3 ww. strategii Wzmacnianie kultury współpracy i innowacji społecznych

W punkcie Działania do realizacji:

- Budowanie kapitału społecznego w procesie tworzenia i wdrażania RSI oraz promocja tego procesu jako dobrej praktyki współdziałania na rzecz innowacji w regionie
- Promowanie wartości wiedzy i kreatywności wśród dzieci i młodzieży
- Podejmowanie działań w obszarze "nauki obywatelskiej"
- Popularyzacja nauki, techniki i innowacji
- Promowanie postaw proinnowacyjnych

Cele strategiczne podstawowe i horyzontalne

Cel operacyjny

Cel horyzontalny 1. Ewolucja gospodarki regionalnej w kierunku „Przemysłu 4.0”

W punkcie Działania do realizacji:

- Upowszechnienie korzystania z technologii, w tym technologii informacyjnych i komunikacyjnych
- Działania na rzecz zwiększenia wykorzystania odnawialnych źródeł Energii
- Wspieranie tworzenia i wdrażania wzorców zrównoważonej konsumpcji i produkcji

Zaplanowane zostały następujące instrumenty wdrożeniowe:

W punkcie 8.4 ww. strategii Instrumenty wdrożeniowe

Wdrożenie i realizacja Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2021-2030 prowadzone będą przy wykorzystaniu różnego rodzaju instrumentów finansowych i pozafinansowych. Niewątpliwie do najważniejszych należy Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego (zarówno obejmujący okres programowania 2014-2020, jak nowy program- Fundusze Europejskie dla Podkarpacia na lata 2021-2027). Stanowić on będzie główne źródło finansowania przedsięwzięć wpisujących się w zakres inteligentnych specjalizacji regionu, tak w obszarze związanym z rozwojem innowacyjności i konkurencyjności podkarpackiej gospodarki, jak również działań związanych z kształceniem kadr odpowiadających na zapotrzebowania rynku pracy. Ze środków programu finansowana jest realizacja projektów własnych Samorządu Województwa, mających służyć jego rozwojowi gospodarczemu, m.in. opisane we wcześniejszych rozdziałach Inteligentne specjalizacje – narzędzie wzrostu innowacyjności i konkurencyjności województwa podkarpackiego, Promocja gospodarcza województwa podkarpackiego czy też Podkarpacka Platforma Wsparcia Biznesu. Ważnym instrumentem wdrożeniowym będzie również Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014-2020 i jego następca zaprojektowany dla perspektywy 2021-2027. Środki finansowe pochodzące z tego programu służą m.in. rozwojowi przedsiębiorczości, zwłaszcza w obszarze innowacji. Istotnymi instrumentami będą także programy:

- Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki 2021-2027,
- Fundusze Europejskie na Infrastrukturę Klimat, Środowisko 2021-2027,
- Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027.

Instrumenty te bardziej szczegółowo zostały opisane w rozdziale dotyczącym ram finansowych. Dla efektywnego wdrażania i realizacji RSI WP istotne znaczenie będzie miało nie tylko wspieranie rozwoju regionalnych IS, ale również podejmowanie działań mających na celu wzmocnienie branż tzw. wysokiej szansy. Istotną rolę w tym procesie odgrywać będą elementy prowadzonego w regionie PPO, tj. przede wszystkim Panele i Metapanele Inteligentnych Specjalizacji, posiedzenia Podkarpackiej Rady Innowacyjności, Podkarpackie Fora Innowacji oraz spotkania z interesariuszami branż nie wchodzących w zakres IS. Istotne znaczenie będą miały również inne instrumenty (w tym finansowe), umożliwiające m.in. wsparcie sektorów gospodarki, które mają potencjał stania się kolejnymi inteligentnymi specjalizacjami regionu.

Realizacji RSI WP będą również służyć instrumenty finansowe oferowane przez Podkarpacki Fundusz Rozwoju, ze środków zwróconych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2013. Środki te przeznaczone są na wsparcie rozwoju sektora MŚP, w tym przede wszystkim dla firm, które mają utrudniony dostęp do innych źródeł finansowania.

W punkcie 9.2.1 ww. strategii Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027

Program regionalny Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027 (FEdP) jest następcą Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020. Program finansowany będzie ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) oraz Europejskiego Funduszu Społecznego + (EFS+).

Wysokość środków przeznaczonych na realizację programu, jak też jego zakres są przedmiotem negocjacji kontraktu programowego zarządu województwa z ministrem właściwym ds. rozwoju regionalnego. Kontrakt programowy wskazuje in. maksymalną kwotę dofinansowania programu środkami pochodzącymi z Funduszy UE lub z budżetu państwa oraz minimalną kwotę wkładu krajowego niezbędną do jego realizacji, którą zapewnia samorząd województwa ze środków własnych lub środków beneficjentów tego programu. W zakresie skali i warunków finansowania projekt kontraktu programowego jest uzgadniany z ministrem właściwym ds. finansów publicznych.

Zakres interwencji wynika ze Strategii rozwoju województwa i jest wypracowany w ramach powołanych przez Zarząd Województwa grup roboczych, reprezentujących różne sektory i interesariuszy. Celem indywidualnych negocjacji kontraktu jest jak najlepsze dopasowanie interwencji programów do zdiagnozowanych potrzeb i potencjałów regionów. Przedmiotem interwencji programów regionalnych są inwestycje m.in. w prowadzenie oraz wdrożenia działalności badawczo-rozwojowej przedsiębiorstw, wsparcie MŚP, e-usługi publiczne szczebla regionalnego i lokalnego, klastry, rozwój OZE, efektywność energetyczną, przystosowanie do zmian klimatu, ochronę terenów cennych ze względu na przyrodę, retencję wody, gospodarkę wodno-ściekową, odpadową, infrastrukturę w zakresie kultury i turystyki, aktywizację zawodową, podnoszenie kwalifikacji, usługi środowiskowe: społeczne, opieki długookresowej i psychiatrycznej, e-usługi, integrację społeczną, wsparcie podmiotów ekonomii społecznej, edukację na potrzeby rynku pracy, profilaktykę w ochronie zdrowia, standardy usług w zakładach leczniczych.

Program (w tym przede wszystkim alokacja przeznaczona na Priorytet 1, ale także część środków z Priorytetu 4) stanowić będzie główne źródło finansowania działań związanych z realizacją i wdrażaniem RSI WP.

Poniżej Alokacja w ramach programu Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027

Program	Fundusz	Wkład UE (mln euro)	Wkład krajowy (mln euro)	Łącznie (mln euro)
Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027	EFRR	1634,5	288,4	1922,9
	EFS+	546,8	96,5	643,3

Źródło: Regionalna Strategia Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2021-2030 PROJEKT / Opracowanie własne na danych Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej

4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego, a właściwie zawarta w nim koncepcja ochrony dziedzictwa kulturowego, były wstępnie opiniowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Autorzy planu podnoszą, iż województwo podkarpackie posiada liczne, zróżnicowane pod względem pochodzenia, form funkcjonalnych i architektonicznych zespoły i obiekty zabytkowe. Przyznając niekwestionowany prymat w kategorii zabytkowych układów urbanistycznych i ośrodków kulturotwórczych Rzeszowowi, Dębicy, Przemyślowi, Jarosławowi, Łańcutowi, Krosnu i Sanokowi, wymienia również kilka układów małomiasteczkowych, których rewitalizacja i uaktywnienie stwarza rezerwy do rozwoju turystyki kulturowej i agroturystyki (są to: Głogów Małopolski, Kalwaria Paławska, Pruchnik i Jaćmierz).

Kierunki polityki przestrzennej zawarte w tym planie zostały powiązane z określonymi w strategii rozwoju województwa polami strategicznymi, priorytetami, celami i kierunkami działań. Wśród nich trzecie pole strategiczne to *Kultura, turystyka i ochrona środowiska*. W ramach tego pola za priorytet przyjęto *Rozwój kultury i ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu jako warunek podniesienia konkurencyjności produktu turystycznego*. Za jeden z trzech przyjętych w jego ramach celów strategicznych uznano *wzbogacenie istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym i unikatowych wartościach przyrodniczo-kulturowych*. Jednym ze sposobów realizacji tego celu winna być *rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, wartości krajobrazowych i przyrodniczych oraz rozwój działalności kulturowej jako podstawy tworzenia produktu turystycznego*.

Ważne dla ochrony dziedzictwa kulturowego są przyjęte w *Planie* zasady, wśród których istotne znaczenie dla ochrony i opieki nad zabytkami mają przede wszystkim:

- ochrona zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utrzymanie ładu przestrzennego w obrębie dawnych układów urbanistycznych i obszarów proponowanych do ochrony krajobrazu kulturowego,
- przeznaczanie obszarów predysponowanych do ochrony przyrodniczej i krajobrazowej oraz obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe o różnym reżimie ochronnym, oparte

o dokładne rozpoznanie zasobów, waloryzację terenu i określenie odporności środowiska na antropopresję,

- tworzenie spójnego systemu ekologicznego poprzez rozwój wielkoprzestrzennych obszarów ochrony środowiska naturalnego i kulturowego,
- promocja obszarów koncentracji walorów turystycznych, zespołów i obiektów zabytkowych w celu ich gospodarczego wykorzystania,
- zasada maksymalnej integracji działań na rzecz ochrony środowiska, w szczególności walorów krajobrazowych, przyrody, ochrony bioróżnorodności przyrody i krajobrazu kulturowego w sferze badawczej, społeczno-gospodarczej i ekonomicznej oraz w wojewódzkich programach sektorowych, na obszarach: transgranicznych i na obszarach stykowych z sąsiednimi województwami,
- ograniczanie negatywnych skutków działalności urzędów infrastruktury technicznej społecznej i gospodarczej oraz różnych form aktywności społecznej i gospodarczej na środowisko naturalne i kulturowe.

W *Planie* zawarto też *Ustalenia w zakresie ochrony, kształtowania i racjonalnego wykorzystania krajobrazu kulturowego*, w których określono i wymieniono m.in.: obszary szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, obszary rezerwatów kulturowych, obiekty zabytkowe i zespoły obiektów zabytkowych przewidziane do szczególnej ochrony i wykorzystania turystycznego (m.in jako Pomniki Historii). Wskazano także na historyczne układy urbanistyczne przewidziane do szczególnej ochrony, obiekty i zespoły obiektów wymagające stałej ochrony konserwatorskiej, istniejące i projektowane szlaki kulturowe oraz określono zasady ochrony i zagospodarowania przestrzennego na obszarach szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, jak również zasady ochrony układów urbanistycznych objętych szczególną ochroną.

Wykonana metodą SWOT synteza uwarunkowań wśród mocnych i słabych stron województwa uwzględnia także problemy dotyczące dziedzictwa kulturowego.

Plan wskazuje także na konieczność wykonania studiów programowo -przestrzennych dla: wskazanych stref koncentracji walorów turystycznych, ochrony zabytkowej architektury drewnianej terenów pogranicza, projektowanych parków i rezerwatów kulturowych, projektowanych szlaków kulturowych, stref uzdrowiskowych. Opracowanie ww. studiów określone zostało jako zadanie władz województwa. Uznano także za konieczne sporządzenie przez inne jednostki samorządowe miejscowych planów rewaloryzacji, rewitalizacji i zagospodarowania przestrzennego wybranych zabytkowych centrów miast historycznych oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów proponowanych Pomników Historii.

W *Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego* zawarto także wykaz działań i zadań, w ujęciu przedmiotowym i podmiotowym (między innymi w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego) których realizacja jest niezbędna dla osiągnięcia założonych w *Planie* celów.

4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2018-2021

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2018-2021 został przyjęty Uchwałą Nr LXI/966/18 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 24 września 2018 r. W Programie wyznaczono priorytety i kierunki działania dla obszaru całego województwa w oparciu o analizę stanu zachowania obiektów, ich ochrony, tendencji dotyczących ochrony dziedzictwa oraz polityki regionalnej. Wybrane założenia i kierunki działania w oparciu o analizę stanu dziedzictwa kulturowego zostały zawarte w 3 priorytetach w których określono kierunki działania:

Priorytet I

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Kierunek działań 1: Rewaloryzacja i rewitalizacja układów urbanistycznych i ochrona układów ruralistycznych.

Kierunek działań 2: Zachowanie tożsamości regionalnej i lokalnej oraz historycznej wielokulturowości regionu.

Kierunek działań 3: Tworzenie parków kulturowych jako forma ochrony krajobrazu kulturowego.

Priorytet II Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym jako czynniki rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

Kierunek działań 1: Ochrona obiektów zabytkowych o szczególnej wartości, wpisanych oraz predysponowanych do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO oraz Listę Pomników Historii.

Kierunek działań 2: Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

Kierunek działań 3: Wzmocnienie poziomu ochrony zabytków przemysłu, techniki i sztuki inżynierskiej.

Kierunek działań 4: Opieka nad zabytkami ruchomymi.

Kierunek działań 5: Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Priorytet III Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego oraz promocja i edukacja służące budowaniu tożsamości.

Kierunek działań 1: Rozpoznanie i dokumentowanie zasobu zabytków oraz przetwarzanie informacji o zabytkach.

Kierunek działań 2: Działania szkoleniowe oraz edukacja i promocja wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu.

Kierunek działań 3: Tematyczne szlaki turystyczne. Zakłada się, że zadania określone Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim będą realizowane w wyniku następujących działań:

1. wspólne działanie władz regionu z ministerstwem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, jednostkami samorządu terytorialnego, diecezjami, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi oraz właścicielami i posiadaczami obiektów,
2. działania własne władz regionu.

4.2.4. Strategia Rozwoju Powiatu Ropczycko – Sędziszowskiego na lata 2021 -2030

Cele strategiczne rozwoju Powiatu Ropczycko – Sędziszowskiego wpisują się w europejskie, krajowe i regionalne dokumenty programowe. W myśl zasady subsydiarności, jednostki wyższego rzędu wspomagają realizację strategii lokalnych poprzez wsparcie polityczne, organizacyjne i finansowe. Z kolei Powiat Ropczycko – Sędziszowski poprzez swoje działania przyczynia się do realizacji polityk terytorialnych, istotnych z punktu widzenia rozwoju regionu, państwa i kontynentu. Zgodnie z zaleceniami sformułowanymi w ustawie z 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, lokalne dokumenty programowe powinny być spójne z unijnymi i krajowymi dokumentami strategicznymi.

Poniżej podane zostały: misja, wizja i cele strategii.

Misja Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego brzmi:

Powiat Ropczycko-Sędziszowski racjonalnie wykorzystujący kapitał ludzki, zasoby gospodarcze i walory środowiskowe w celu zrównoważonego rozwoju gospodarczego i społecznego oraz podnoszenia poziomu życia mieszkańców.

Wizja Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego:

Powiat Ropczycko – Sędziszowski obszarem zrównoważonego rozwoju gospodarczego generującego wysokiej jakości miejsca pracy oraz oferującym korzystne warunki do życia i rozwoju.

Cele Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego:

CEL GŁÓWNY:

Efektywne wykorzystanie dostępnych zasobów oraz poprawa jakości życia mieszkańców dla zrównoważonego rozwoju powiatu.

CELE STRATEGICZNE:

I. Wsparcie rozwoju innowacji i lokalnej gospodarki

Obszary i cele szczegółowe:

1) Gospodarka (w tym rolnictwo i turystyka)

Tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości oraz rolnictwa i turystyki

2) Rynek pracy

Aktywizacja zawodowa oraz wsparcie w tworzeniu dobrej jakości miejsc pracy

II. Poprawa jakości życia mieszkańców

Obszary i cele szczegółowe:

1) Bezpieczeństwo

Rozwój infrastruktury i systemów zapewniających mieszkańcom bezpieczeństwo i poprawę jakości życia.

2) Zdrowie

I. Zapewnienie dostępności do systemu zdrowia oraz ustawiczna jego poprawa.

II. Promowanie aktywności fizycznej, zdrowego stylu życia oraz ogólnych postaw prozdrowotnych.

3) Edukacja

Podnoszenie jakości nauczania i dostosowanie go do potrzeb gospodarki.

4) Społeczeństwo

I. *Wsparcie aktywnego udziału w życiu publicznym, rozwój instytucji obywatelskich.*

II. *Wsparcie rozwoju kultury z zachowaniem pamięci o dziedzictwie wraz z uwzględnieniem nowoczesnych trendów.*

III. *Podjęcie działań w zakresie pomocy społecznej, przyczyniających się do poprawy sytuacji życiowej mieszkańców.*

III. Ochrona środowiska naturalnego

Obszary i cele szczegółowe:

1) Źródła energii

Dbalność o bezpieczeństwo energetyczne oraz zwiększanie wykorzystania odnawialnych źródeł energii.

2) Czynniki naturalne i antropogeniczne

Zapobieganie oraz minimalizowanie skutków zagrożeń wywołanych czynnikami naturalnymi i rozwojem cywilizacyjnym.

3) Bioróżnorodność

Zachowanie bioróżnorodności i ochrona zasobów przyrodniczych powiatu.

IV. Dostępność usług

Obszary i cele szczegółowe:

1) Infrastruktura transportowa i transport publiczny

Rozwój infrastruktury transportowej oraz poprawa dostępności komunikacyjnej powiatu.

2) Infrastruktura informacyjno-komunikacyjna

Rozwój sieci informacyjno-komunikacyjnej zapewniającej dostępność usług.

3) Współpraca

Budowa i rozwój partnerstw na rzecz rozwoju powiatu.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Kwestie ochrony i opieki nad zabytkami w gminie Sędziszów Małopolski omawiają szerzej następujące dokumenty:

- *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziszów Małopolski*
- *Strategia Rozwoju Gminy Sędziszów Małopolski na lata 2021-2030*
- *Gminny Program Rewitalizacji Gminy Sędziszów Małopolski na lata 2014–2025*

5.1.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziszów Małopolski.

Wymienia się tu obiekty i strefy podlegające ochronie konserwatorskiej i określa zasady ich ochrony; zgodnie z obowiązującymi przepisami. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego musi być zgodny z zapisami studium, a naruszenie zasad i trybu sporządzania

studium lub planu miejscowego powoduje nieważność uchwały Rady Gminy w całości lub części. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego uwzględnia ochronę zewidencjonowanych zabytków, lecz nie posiada mocy prawnej. Brak tej podstawy nie nakłada obowiązku uzgadniania ani konsultowania z organem konserwatorskim zadań przy tego typu obiektach. W tym przypadku właściwe użytkowanie i należyta opieka nad obiektami zewidencjonowanymi zależy przede wszystkim od dobrej woli i świadomości właścicieli i użytkowników. Jest to dokument niezbędny do koordynowania działań związanych z zagospodarowaniem terenów na obszarze gminy. Wskazuje szanse poprawy sytuacji ekonomiczno-gospodarczej w oparciu o rolniczy charakter gminy, walory środowiska przyrodniczego, położenie geograficzne i dobrze zachowane zasoby kultury. Studium opracowano na podstawie badań terenowych oraz szeroko przeprowadzonej kwerendy archiwalnej, kartograficznej, bibliograficznej.

Mimo upływu czasu powyższe „Studium” stanowi kompendium wiedzy o zasobach krajobrazu kulturowego gminy Sędziszów Małopolski.

W części studium Wartości Kulturowe – wytyczne konserwatorskie zwrócono uwagę na wartości, które powinny być brane pod uwagę w planach zagospodarowania przestrzennego gminy. Ochroną konserwatorską na terenie gminy Sędziszów Małopolski. należy objąć wszystkie elementy charakterystyczne dla zespołów zabudowy wsi i związanych z nimi elementów krajobrazu naturalnego, w tym:

- zachowane zabytkowe zespoły kościelne,
- zachowane zabytkowe zespoły dworsko - parkowe;
- układy ruralistyczne;
- krajobraz kulturowy (w tym charakter zabudowy) i elementy dopełniające go, tj. kapliczki, figury, pomniki, cmentarze;
- stanowiska archeologiczne;
- obszar chronionego krajobrazu oraz elementy krajobrazu naturalnego.

Ochroną konserwatorską należy objąć również obiekty w wykazie zabytków architektury gminy Sędziszów Małopolski: cmentarze, tereny z punktami i ciągami widokowymi, układy ruralistyczne oraz stanowiska archeologiczne.

Na terenie gminy Sędziszów Małopolski wyznaczone zostały następujące rodzaje stref ochrony konserwatorskiej:

A - Strefa Ścisłej Ochrony Konserwatorskiej

B - Strefa Ochrony Zachowanych Elementów Zabytkowych

E - Strefa Ochrony Ekspozycji Obiektów Zabytkowych

K - Strefa Ochrony Krajobrazu Kulturowego

W - Strefa Reliktów Archeologicznych

H - Strefa Ochrony Obszarów Historycznego Zainwestowania

STREFA „A” – ścisłej ochrony konserwatorskiej;

Strefa obejmuje obszary szczególnie wartościowe pod względem historycznym, o dobrze zachowanej jednorodnej strukturze układu przestrzennego i związanego z nim integralnie terenu i krajobrazu wraz z obiektami zabytkowymi.

Dominujące w nim elementy rozplanowania, jak i zabudowy.

W strefie tej zakłada się bezwzględny priorytet wymagań konserwatorskich, które winny zmierzać do możliwie najpełniejszej rewaloryzacji historycznego założenia.

Strefę A na obszarze gminy Sędziszów Małopolski. ustala się dla następujących terenów:

1. A-1 – dla zespołu dworsko-parkowego w Górze Ropczyckiej. Zespół dworski jest wpisany do rejestru zabytków pod numerem A-800 z 04.11.1976 r., natomiast park pod numerem A- 974 z 05.10.1976 r.

Strefą tą objęto również ośrodek gospodarczy, położony po drugiej stronie drogi. Spełnia on nadal pierwotną funkcję i pomimo nowych inwestycji zachował zabytkowy charakter. Prawie wszystkie obiekty historyczne istnieją do chwili obecnej i są nadal użytkowane.

W skład zespołu dworskiego wchodzi: dwór, oficyna dworska (dawne koszary wojskowe) z fragmentem muru i wieżyczką zw. pralnią.

Na terenie parku usytuowana jest kaplica grobowa Starzeńskich, kompleks trzech stawów z groblami, dwie kamienne figury śś. biskupów – Wojciecha i Stanisława. W zachodniej części dawnego założenia parkowego znajduje się wąwóz o charakterze leśnym.

Historyczna zabudowa folwarczna to: rządcówka, trzy stajnie, spichlerz, obora, chlewnia, dwie szopy oraz dwa fragmenty muru ceglanego. Do zespołu dworsko-folwarcznego prowadzi, od trasy E94, aleja obsadzona drzewami.

Na terenie całego zespołu, już przeinwestowanego, obowiązuje zakaz lokalizacji nowych obiektów. Dopuszcza się jedynie możliwość uzupełnienia zabudowy gospodarczej poza terenem historycznego założenia folwarcznego lub na miejscu nieistniejącej stodoły.

Wszelka działalność budowlana (remonty i modernizacja zarówno historycznych jak i nowych obiektów) oraz prace ziemne winny być uzgodnione z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Ze stanowiska konserwatorskiego wskazana jest likwidacja dysharmonizującego budynku mieszkalnego (wielorodzinnego), wybudowanego pomiędzy Oficyną II (tzw. pałacem) a Oficyną I.

Pozostałe obiekty dysharmonizujące (istniejące zarówno przy zespole dworsko-parkowym jak i folwarcznym) wymagają dostosowania architektury do zabytkowego otoczenia np. poprzez wprowadzenie (w czasie najbliższego remontu) krytych dachówką ceramiczną pałacowych symetrycznych dachów, podziałów elewacji, detalu architektonicznego.

Obowiązuje zakaz wycinki starodrzewia z terenu parku oraz alei. Wskazane jest uzupełnienie usuniętego w ostatnim czasie drzewostanu nowymi nasadzeniami na podstawie opracowanego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków projektu rewaloryzacji. Podjęcia pilnych prac remontowych wymagają zabudowania dworskie (dwór, oficyna, pralnia, rządcówka) przez obecnego lub nowego właściciela zespołu, (przekazanego do użytkowania w całości – ewentualnie dopuszcza się innego użytkownika do rządcówki)

Sprzedaż lub przekazanie ww. obiektów nowemu użytkownikowi wymaga zaopiniowania przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Zgodnie z zaleceniami Konserwatora, przeprowadzone zostały prace konserwatorskie kamiennych figur świętych biskupów w 2016 r., zakres programu prac konserwatorskich został uzgodniony z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

2. A-2 – dla zespołu kościelno-plebańskiego w Górze Ropczyckiej. W skład zespołu wchodzi: kościół parafialny p.w. św. Jakuba Starszego, stara dzwonnica, ogrodzenie, figura Matki Bożej, plebania, zabudowania gospodarcze (spichlerze, stodoła). Na terenie tym nie należy lokalizować nowej zabudowy. Istniejące obiekty podlegają ochronie konserwatorskiej i wszelkie prace remontowo-konserwatorskie i adaptacyjna należy uzgadniać ze służbą konserwatorską. Również prace konserwatorskie i remontowe wnętrza kościoła oraz wyposażenie, a w szczególności płaskorzeźbionej płyty nagrobnej Gabrieli Starzeńskiej.

3. A-3 – dla zespołu kościelno-plebańskiego w Czarnej Sędziszowskiej. W skład zespołu wchodzi następujące obiekty zabytkowe: kościół p.w. św. Stanisława Bpa, dzwonnica, ogrodzenie i starodrzew, które podlegają ochronie konserwatorskiej. W pobliżu kościoła znajduje się murowana kapliczka, którą objęto również strefą ochrony konserwatorskiej. W obrębie zespołu kościelnego nie należy lokalizować nowej zabudowy.

Istniejący starodrzew winien być zachowany i na bieżąco pielęgnowany. Wszelkie prace remontowo-budowlane (w tym ziemne) należy uzgodnić z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

STREFA „B” – ochrony zachowanych elementów zabytkowych;

Strefa ta obejmuje tereny usytuowane w sąsiedztwie najcenniejszych części układu przestrzennego, o zachowanym historycznym rozplanowaniu z zabudową o wartościach kulturowych, która częściowo uległa likwidacji lub zniekształceniu, a znajdujące się w tym terenie obiekty współczesne nadają mu zróżnicowany charakter.

W strefie tej obowiązuje wymóg zachowania istniejących elementów o wartościach kulturowych i dostosowania nowej zabudowy do historycznej kompozycji.

Strefę B na obszarze gminy Sędziszów Małopolski ustala się dla następujących terenów:

1. B-1 – obejmuje układ przestrzenny wsi Góra Ropczycka wraz z istniejącą zabudową, ukształtowaniem terenu i układem drożnym. Strefa ta sąsiaduje z terenami objętymi ścisłą ochroną konserwatorską założenia dworsko-parkowego i folwarcznego (A1) oraz zespołu kościelnego (A2).

W strefie tej zarówno historyczna, w przeważającej większości drewniana zabudowa jak i sporadycznie występujące nowe obiekty (na obrzeżach centrum) harmonizują z zabytkowymi zespołami i stanowią ich uzupełnienie. Góra Ropczycka jest przykładem harmonijnego rozwoju struktury przestrzennej wsi sprzężonej z siedzibą właścicieli ziemskich oraz zespołem kościelnym.

W strefie tej, o zgrupowanej zabudowie nowe obiekty winny być dyskretnie wkomponowane w istniejącą zabudowę na wolnych działkach. Wskazane, aby obiekty te były parterowe z dachami dwu i czterospadowymi, krytymi dachówką ceramiczną lub materiałem ją imitującym fakturą i kolorem. Nowa zabudowa winna być również dostosowana do konfiguracji terenu, w taki sposób, aby niebyło potrzeby niwelowania jego naturalnego ukształtowania.

Istniejąca zabudowa w zależności od stanu technicznego winna być zachowana, a bieżące remonty oraz prace adaptacyjne winny podkreślać jej tradycyjną architekturę. Dopuszcza się możliwość przeznaczenia poddaszy na cele mieszkalne. Dachy tych obiektów winny być kryte dachówką ceramiczną lub materiałem ją imitującym fakturą i kolorem (wymiana na nowe pokrycie może być sukcesywnie prowadzona w czasie remontów tych obiektów).

Należy zachować ukształtowanie terenu oraz drogi –wąwozy z rosnącym zadrzewieniem.

2. B-2 obejmuje układ przestrzenny Osiedla Wolica Ługowa (jednego z osiedli Sędziszowa Małopolskiego) wraz z istniejącą, drewnianą zabudową, układem drożnym i pozostałym w krajobrazie fragmentem pomnikowym drzewa rosnącego przy drodze do Wolicy Piaskowej. Po dawnym drzewie zabytkowym pozostał tzw. świadek, usunięto koronę drzewa. Wykonano nad nim zabezpieczenie w formie drewnianego zadaszania.

Na obszarze tym zachował się historyczny, niewiele odbiegający od udokumentowanego na mapie katastralnej z 1852 r. wsi jej układ przestrzenny.

Ochronie konserwatorskiej podlega zabudowa mieszkalna jak i gospodarcza, kapliczki krzyże, sieć drożna, zadrzewienie.

Istniejąca zabudowa zarówno dawna jak i nowa winna być zachowana i remontowana. W czasie remontów należy zachować jej tradycyjną architekturę z symetrycznymi, połaciowymi dachami. Wskazane jest, aby dachy pokryć dachówką ceramiczną lub blachą ją imitującą fakturą i kolorem.

Nowe obiekty należy projektować jako nawiązujące do tradycyjnej zabudowy, tj. parterowe z ewentualnie mieszkalnym poddaszem, z dachem połaciowym, symetrycznym, krytym dachówką ceramiczną lub blachą ją imitującą fakturą i kolorem.

3. B-3 -obejmuje teren leśniczówki w Czarnej Sędziszowskiej. Na obszarze tym ponadto położony jest obiekt gospodarczy oraz starodrzew. Postuluje się zagospodarowanie nieużytkowanego obiektu, np. na cele agroturystyki. Ochronie konserwatorskiej podlega cały zespół.

Remont obiektów winien zachować ich charakter i być uzgodniony ze służbą konserwatorską.

4. B-4 – obejmuje teren zabudowy plebańskiej przy kościele parafialnym w Czarnej Sędziszowskiej (w szczególności plebanię) oraz istniejący na tym obszarze starodrzew. Dopuszcza się możliwość uzupełnienia zabudowy a niezbędne obiekty gospodarcze z warunkiem dostosowania ich architektury do zabytkowych budynków m.in. poprzez przykrycie ich dachami symetrycznymi, krytymi dachówką ceramiczną.

Ewentualny remont plebani winien zachować istniejącą bryłę obiektu.

5. B-5 – obejmuje zespół kościoła parafialnego w Zagorzycach.

Wszelkie działania na tym obszarze, a w szczególności prace remontowe przy kościele i pozostałych obiektach położonych w tej strefie winny być uzgodnione ze służbą konserwatorską.

6. B-6 – obejmuje zespół kościoła w Będziemyślu. W skład zespołu wchodzi kościół p.w. św. Jacka, dzwonnica, figura św. Jana Nepomucena i okalający kościół starodrzew.

Wszelkie prace remontowo – konserwatorskie przy obiektach zabytkowych należy uzgadniać z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Elewacje kościoła należy zachować w stanie istniejącym (nieotynkowanym), zgodnie z pierwotnym zamysłem projektantów.

Istniejący w bezpośrednim sąsiedztwie kościoła zespół plebański należy w przyszłości, w czasie remontu obiektów, zharmonizować z zabytkową świątynią. Istniejący starodrzew winien być zachowany.

STREFA „E” – ochrony ekspozycji obiektów zabytkowych;

Strefa ta obejmuje tereny stanowiące zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów i obiektów zabytkowych.

Ochrona konserwatorska w tej strefie polega przede wszystkim na zakazie wznoszenia obiektów kubaturowych mogących zniekształcić ekspozycję zespołów zabytkowych.

Strefę E na obszarze gminy Sędziszów Małopolski ustala się dla następujących terenów.

1. E- 1 - obejmuje teren łąk pomiędzy zabudową zagrodową Osiedla Wolica Ługowa a rzeką Bystrzycą na sylwetę Sędziszowa Małopolskiego.

Teren ten, jako podmokły nie kwalifikuje się do zabudowy, stąd zasadne jest utrzymanie jego walorów eksponujących panoramę miasta.

2. E- 2 obejmuje obszary pomiędzy cmentarzami a zespołem kościelnym w Czarnej Sędziszowskiej i stanowi ekspozycję zarówno obu cmentarzy (w tym jednego zabytkowego z kaplicą cmentarną i starodrzewiem) jak i kościoła parafialnego z ogrodzeniem i starodrzewiem.

Obszar ten zachować w istniejącym stanie jako niezabudowany.

STREFA „K” – ochrony krajobrazu kulturowego;

Strefa ta obejmuje obszary bezpośrednio związane z układem historycznym, znajdujące się w jego otoczeniu, często z interesującą przyrodą.

Działalność konserwatorska w tej strefie winna zmierzać do zachowania bądź częściowego odtworzenia elementów krajobrazu urządzonego.

Dla obszaru gminy wyznaczono **strefę K** obejmującą tereny krajobrazu kulturowego utworzonego integralnie z interesującym krajobrazem naturalnym powiązane przeważnie z układem ruralistycznym. Zabrania się lokalizacji na obszarze strefy obiektów o dużej kubaturze, funkcji szkodliwej dla środowiska i dysharmonizujących z tradycyjną zabudową i naturalnym otoczeniem. Nowa zabudowa winna być lokalizowana na historycznie zagospodarowanym terenie, zgodnie z wytycznymi do ochrony układów ruralistycznych.

Winna być zachowana naturalna rzeźba terenu z ukształtowanymi jarami, wąwozami, w których często płyną ciek wodne oraz naturalne zadrzewienie wąwozów, wzdłuż cieków wodnych oraz w północnej części gminy często wśród zabudowy wiejskiej.

Strefę K na obszarze gminy Sędziszów Małopolski ustala się dla następujących terenów.

- 1. K- 1** – obejmuje teren wsi Cierpisz wraz z Rudą z rozrzuconą zabudową oraz stawem, nad którym stał niegdyś tartak wodny z młynem.
- 2. K-2** – teren wsi Boreczek
- 3. K-3** – obejmuje tereny wsi Szkodna i Zagorzyce (południowa część)

STREFA „W” – reliktyw archeologicznych.

Strefę W na obszarze gminy Sędziszów Małopolski ustala się dla następujących terenów:

- 1. W-1-** obejmuje tereny pozostałości po dawnym zamku wraz z zachowanymi wałami ziemnymi w Będziemyślu, wpisanymi do rej. zabytków.

Na obszarze tym nie wolno prowadzić żadnej działalności budowlanej oraz niwelującej teren, a także nie można przeprowadzić przez teren infrastruktury technicznej.

Strefa „H” – ochrony obszarów historycznego zainwestowania.

Strefa ta obejmuje obszary, na których zachowały się w reliktywnej formie fragmenty historycznych założeń planistycznych zabudowy. W strefie tej nie postuluje się odtwarzania dawnego układu (z uwagi na jego zachowaną szczątkową formę), lecz pozostawienie istniejących reliktyw w pierwotnym stanie, ewentualnie wkomponowanie ich, pod nadzorem konserwatorskim, w nową zabudowę.

Strefę H na obszarze gminy Sędziszów Małopolski ustala się dla następujących terenów.

- 1. H- 1** – obejmuje teren dawnego zespołu przemysłowego (po dawnym tartaku i młynie wodnym), w Cierpishu z którego zachował się do chwili obecnej staw. Na terenie tym obejmuje się ochroną istniejący staw wraz z przepływającym przezeń ciekim wodnym.
- 2. H- 2** – obejmuje centralną część wsi Ruda, na której była niegdyś zlokalizowana rudnica. Do chwili obecnej zachował się historyczny układ terenu oraz reliktywno zachowany staw. Postuluje się zachowanie tego obszaru bez zmiany oraz nie należy zasypywać pozostałości stawu.
- 3. H- 3** – obejmuje Będziemyśl teren dawnego zamczyska wraz z obwałowaniami ziemnymi, zwanego Winnicą, wpisanego do rejestru zabytków.

Teren ten zależy zachować bez zmian. Nie można na tym terenie prowadzić żadnych prac ziemnych. Obszar ten winien być użytkowany jako użytki zielone.

- 4. H-4** – obejmuje teren dawnego folwarku w Górze Ropczyckiej (północno-zachodniej części miejscowości), położonego poza terenem zabudowanym, wśród pól. W chwili obecnej z folwarku zachowały się: stodoła oraz starodrzew, rosnący wśród niej. Ochronie konserwatorskiej podlega zarówno budynek, jak i drzewostan. Strefy tej nie oznaczono na rysunku wytycznych graficznych, ze względu na otaczający ją krajobraz rolniczy.

Na terenie gminy Sędziszów Małopolski ustalonych jest 15 punktów i ciągów widokowych.

Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego miasta i gminy Sędziszów Małopolski

Podczas opracowywania MPZP należy uwzględnić zapisy dla stref ochrony konserwatorskiej zawarte w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sędziszów Małopolski.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami wykonawczymi określa procedury sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z aktami wykonawczymi daje narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Ponadto w procesie planistycznym uzyskano uzgodnienie projektów od wojewódzkiego konserwatora zabytków, co świadczy o tym, że gmina zamierza kontynuować swoje działania w płaszczyźnie ochrony środowiska kulturowego, w tym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Na terenie gminy Sędziszów Małopolski obowiązuje 33 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

5.1.2. Strategia Rozwoju Gminy Sędziszów Małopolski na lata 2021-2030

Strategia Rozwoju Gminy Sędziszów Małopolski na lata 2021-2030 jest podstawową deklaracją i zobowiązaniem samorządu. Sformułowano w niej wizję oraz zasadnicze kierunki rozwoju Gminy Sędziszów Małopolski. Wizja rozwoju zawarta w koncepcji strategicznej niniejszego opracowania jest efektem połączenia prac warsztatowych, eksperckich oraz wyników przeprowadzonych badań społecznych. Przyjęty program działania (plany strategiczne i operacyjne) jest spójny z opracowaniami szczebla regionalnego oraz krajowego. Podstawą prawną dla opracowania i wdrażania Strategii Rozwoju Gminy Sędziszów Małopolski jest Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r., która w artykule 18 ust. 2, pkt 6 wskazuje na kompetencje Rady Miejskiej w zakresie uchwalania planów gospodarczych. Ustawa pozostawia samorządom dowolność w kwestii metody i formy opracowania tego rodzaju dokumentu. Istotą przedmiotowego opracowania jest wyznaczenie głównych, najważniejszych kierunków działań krótko i długofalowych oraz opisanie sposobu ich realizacji. Strategia jest zatem kompleksowym dokumentem wspomagającym zarządzanie gminą. Głównym elementem przygotowań strategii były spotkania warsztatowe, w których udział wzięli Radni, przedstawiciele Urzędu Miejskiego oraz instytucji samorządowych, przedstawiciele organizacji społecznych i sektora biznesu, przedsiębiorcy, mieszkańcy, a także moderatorzy reprezentujący Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych DELTA PARTNER (tej organizacji powierzono proces koordynacji prac nad powstaniem dokumentu). Zawarte w niniejszym programie zapisy wynikają zatem wprost z postulatów i ocen sformułowanych przez liderów społeczności lokalnej, a także stanowią wyraz aspiracji i dążeń samorządu jako przedstawicieli wspólnoty mieszkańców. Przedmiotowe opracowanie to nadrzędny dokument planistyczny Gminy Sędziszów Małopolski. Ma ono charakter kompleksowy, odwołujący się do badań społecznych przeprowadzonych wśród mieszkańców,

warsztatów eksperckich, na podstawie kompleksowej diagnozy oraz konsultacji społecznych. Ponadto dokument umożliwi efektywne ubieganie się o pozyskiwanie dotacji i dofinansowań z krajowych programów operacyjnych oraz Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego w perspektywie 2021-2027.

Misja i wizja rozwoju Misja i wizja rozwoju Gminy Sędziszów Małopolski jest ściśle skorelowana z aspiracjami artykułowanymi przez mieszkańców oraz szansami stojącymi przed samorządem. Innymi słowy wypracowany scenariusz rozwojowy wskazuje na kluczowe przesłanki, które należy wziąć pod uwagę formułując zarówno wizję, jak również misję. Warto przywołać wyniki badania, w ramach którego badani stwierdzili, że kojarzą gminę jako spokojną (41,2%) i bezpieczną (9,7%), a dodatkowo blisko 9% określa gminę Sędziszów Małopolski jako gminę klasy średniej. Wspólnota mieszkańców wyraża i silnie artykułuje swoje aspiracje, które zgodnie współbrzmia z hasłem marketingowym gminy: „Sędziszów Małopolski Mierzymy Wysoko”. Przedstawiona korelacja to kolejny element, który wskazuje na konieczność zdefiniowania ambitnej wizji i misji. Misją samorządu jest kształtowanie gminy jako obszaru dynamicznego, o zrównoważonym rozwoju społeczno-gospodarczym, ukierunkowanym na zapewnienie mieszkańcom wysokiego standardu życia i wszechstronnego rozwoju przy zachowaniu zasobów środowiska naturalnego. W ujęciu lapidarnym misję Gminy Sędziszów Małopolski można zdefiniować jako następujące założenie:

Misja Gminy Sędziszów Małopolski

Dbanie o zamożność i dobrostan wszystkich mieszkańców oraz podejmowanie efektywnych działań ukierunkowanych na wykorzystywanie pojawiających się szans rozwojowych

Poniżej sformułowana wizja ma wieloobszarowy charakter porusza wiele zmiennych związanych z funkcjonowaniem gminy, jak również wskazuje na pożądaną zmianę w poszczególnych obszarach. Warto podkreślić, że wizja zmian jest ściśle powiązana z zahamowaniem odpływu młodych mieszkańców z terenu gminy oraz jednoczesnym poprawieniem atrakcyjności osiedleńczej.

Wizja Gminy Sędziszów Małopolski

Gmina jako samorząd wpisuje się w nowoczesne trendy technologiczne, wdrożenie zasad SMART CITY usprawnia funkcjonowanie administracji samorządowej oraz wzmacnia komfort życia mieszkańców.

Gmina to obszar spokojny i bezpieczny, cieszący się aktywnymi obywatelami i otwartą na inicjatywy władzę lokalną.

Zamieszkujący Gminę Sędziszów Małopolski to dynamicznie powstająca klasa średnia: efekt dostępności i atrakcyjności osiedleńczej obszaru oraz dynamiki lokalnego rynku pracy.

Zdywersyfikowana struktura gospodarcza jest odporna na wahania cykli koniunkturalnych i zapewnia stabilną sytuację społeczno-ekonomiczną.

Sędziszów Małopolski rozwija swoje funkcje miejskie i symboliczne, a tereny wiejskie cechują się zrównoważonym rozwojem.

Skutecznie rozwiązuje główne wyzwania związane z gospodarką wodno-ściekową oraz adaptacją do zmian klimatu.

Gmina Sędziszów Małopolski korzysta z premii lokalizacyjnej oraz wykorzystuje istniejące powiązania funkcjonalne z Miastem Rzeszów.

Gmina to atrakcyjne miejsce spędzania czasu wolnego, popularne wśród gości i odwiedzających wydarzenia na trwale wpisały się w festiwalowy krajobraz regionu i kraju.

Zaprezentowana misja i wizja tworzy kluczową deklarację samorządu Gminy Sędziszów Małopolski, która nadaje ramy dla konkretnych założeń planistycznych na poziomie strategicznym i operacyjnym.

Strategia Rozwoju Gminy Sędziszów Małopolski na lata 2021-2030 zawiera domeny planowania strategicznego (obszary interwencji) uzupełnione o zdefiniowany cel strategiczny będący podstawą dla konkretnych planów operacyjnych oraz hasłowo wskazane źródło upatrywania w danym zagadnieniu tematycznym determinanty rozwojowej.

Cel strategiczne:

Cel strategiczny I: *Wzrost atrakcyjności inwestycyjnej Gminy Sędziszów Małopolski*

Cel strategiczny II: *Zaspokojenie potrzeb i oczekiwań mieszkańców w każdym wieku*

Cel strategiczny III: *Zwiększenie dostępności gminy w wymiarze komunikacyjnym, usługowym oraz architektonicznym*

W punkcie: Obszar 2. Czas wolny

Cel strategiczny 2.

Zaspokojenie potrzeb i oczekiwań mieszkańców w każdym wieku

Wytyczono następujące kierunki działań:

- Rozwijanie działalności i zasobów Miejsko Gminnego Ośrodka Kultury w Sędziszowie Małopolskim
- Modernizacja i rozbudowa bazy kulturalnej
- Stworzenie przestrzeni i zróżnicowanej oferty obejmującej działalność artystyczną i kulturalną
- Rozwijanie oferty instytucji kultury oraz organizacji działających w tym obszarze
- **Wspieranie działań na rzecz dziedzictwa kulturowego i uczestnictwa w kulturze**

Zaplanowano następującą procedurę monitorowania Strategii Rozwoju Gminy Sędziszów Małopolski na lata 2021-2030. Przegląd Strategii będzie przeprowadzany przez cały okres jej obowiązywania, przynajmniej raz w roku. Wynikiem przeprowadzenia przeglądu będzie sprawozdanie zawierające informacje na temat zaawansowania poszczególnych zadań wybranych do realizacji w danym okresie.

5.1.3. Gminny Program Rewitalizacji Gminy Sędziszów Małopolski na lata 2014–2025

Gminny Program Rewitalizacji Gminy Sędziszów Małopolski na lata 2014–2025 stanowi spójny dokument strategiczny mający na celu wyprowadzenie ze stanu kryzysowego obszaru zdegradowanego, mającego istotne znaczenie dla rozwoju gminy, poprzez przedsięwzięcia kompleksowe (uwzględniające aspekt społeczny, gospodarczy, przestrzenno-funkcjonalny, techniczny i środowiskowy), skoncentrowane terytorialnie oraz prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany.

Kluczowym elementem *Gminny Program Rewitalizacji Gminy Sędziszów Małopolski na lata 2014–2025* jest misja- *Tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości i aktywności społecznej, bazujących na współpracy interesariuszy rewitalizacji w celu zapewnienia wysokiej jakości życia mieszkańców obszaru rewitalizacji* - będącą naczelnym kierunkiem zintegrowanej polityki terytorialnej, wokół której koncentrować się będą kompleksowe i partnerskie działania wszystkich interesariuszy rewitalizacji; oraz wizja- *Funkcjonalna i bezpieczna przestrzeń publiczna centrum Sędziszowa Małopolskiego miejscem spotkań, integracji i aktywności mieszkańców* – pokazującą wizerunek obszaru rewitalizacji w przyszłości.

Gminny Program Rewitalizacji jest spójny z założeniami innych dokumentów strategicznych i planistycznych na szczeblu lokalnym (stanowiąc istotny element całościowej wizji rozwoju gminy) oraz

- europejskim: *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu;*
- krajowym: *Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju, Strategia Na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie, Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020, Krajowa Polityka Miejska 2023;*
- regionalnym: *Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego,*
- subregionalnym: *Strategia Rozwoju Powiatu Ropczycko- -Sędziszowskiego na lata 2010–2020, Strategia Rozwoju Gminy Sędziszów Małopolski na lata 2014–2020, Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Sędziszów Małopolski na lata 2006–2020, Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Sędziszów Małopolski*

W *Gminnym Programie Rewitalizacji*, zgodnie z ustawą z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, oraz w wyniku przeprowadzonej diagnozy w podziale na jednostki referencyjne gminy i delimitacji obszaru zdegradowanego, wyznaczono obszar rewitalizacji, który stanowi zabudowane tereny Osiedla Nr 2 na terenie Miasta Sędziszów Małopolski. Wyznaczony obszar rewitalizacji zajmuje powierzchnię 1,29 km² (0,84% powierzchni ogółem gminy). Usytuowany jest w centralnej części Sędziszowa Małopolskiego i wraz z pozostałą częścią miasta stanowi centrum administracyjne i społeczno-gospodarcze gminy. Na tym terenie zlokalizowane są obiekty usługowe, zabytkowe, rekreacyjne, sportowe, komunalne, budownictwa

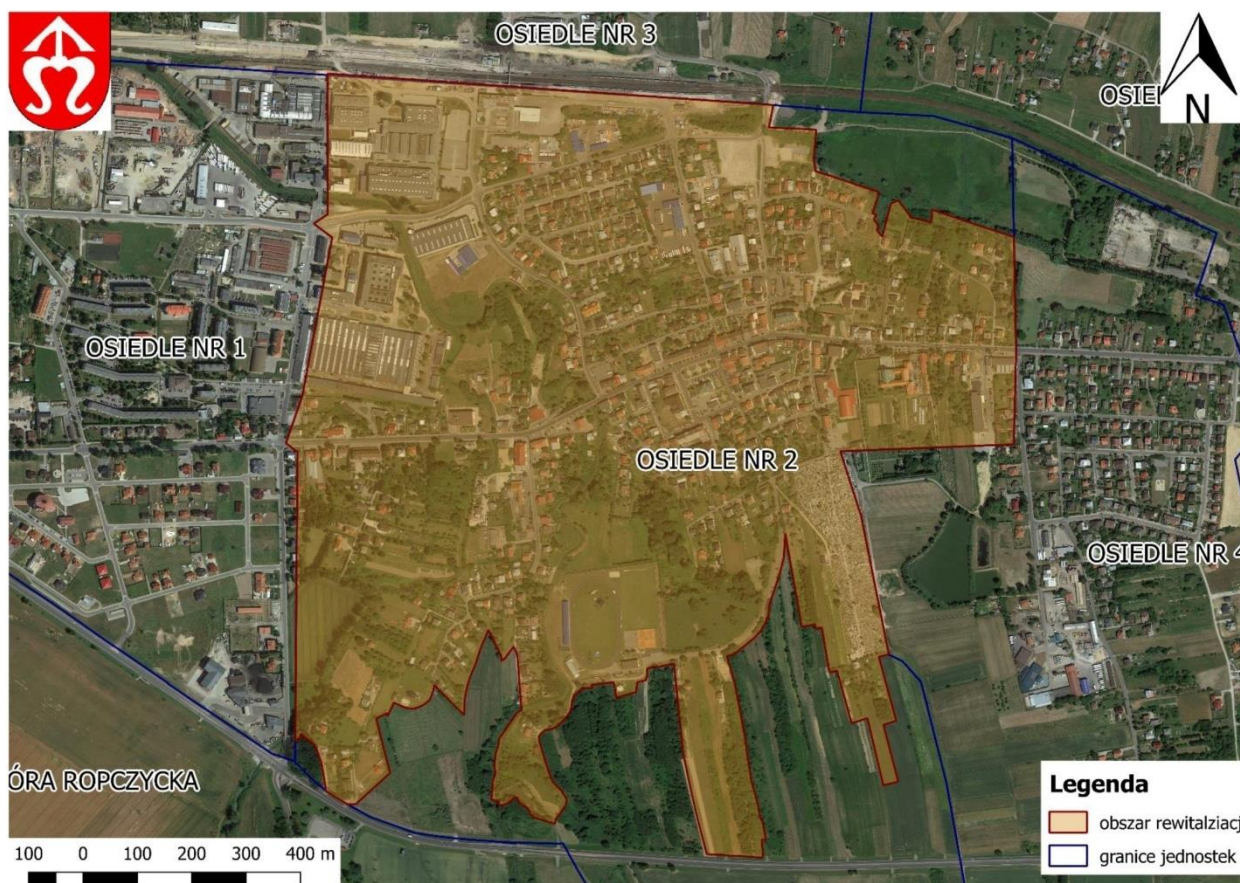
mieszkaniowego, będące niezbędnymi dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców zarówno obszaru rewitalizacji jak i gminy. Na obszarze rewitalizacji znajduje się wiele obiektów zabytkowych, wpisanych do rejestru zabytków Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Gminny Program Rewitalizacji zawiera listę planowanych, podstawowych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz charakterystykę pozostałych rodzajów przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Zdefiniowano i scharakteryzowano 9 projektów podstawowych, czyli takich, bez których realizacja celów dokumentu nie będzie możliwa i obszar rewitalizacji nie będzie w stanie wyjść z kryzysowej sytuacji.

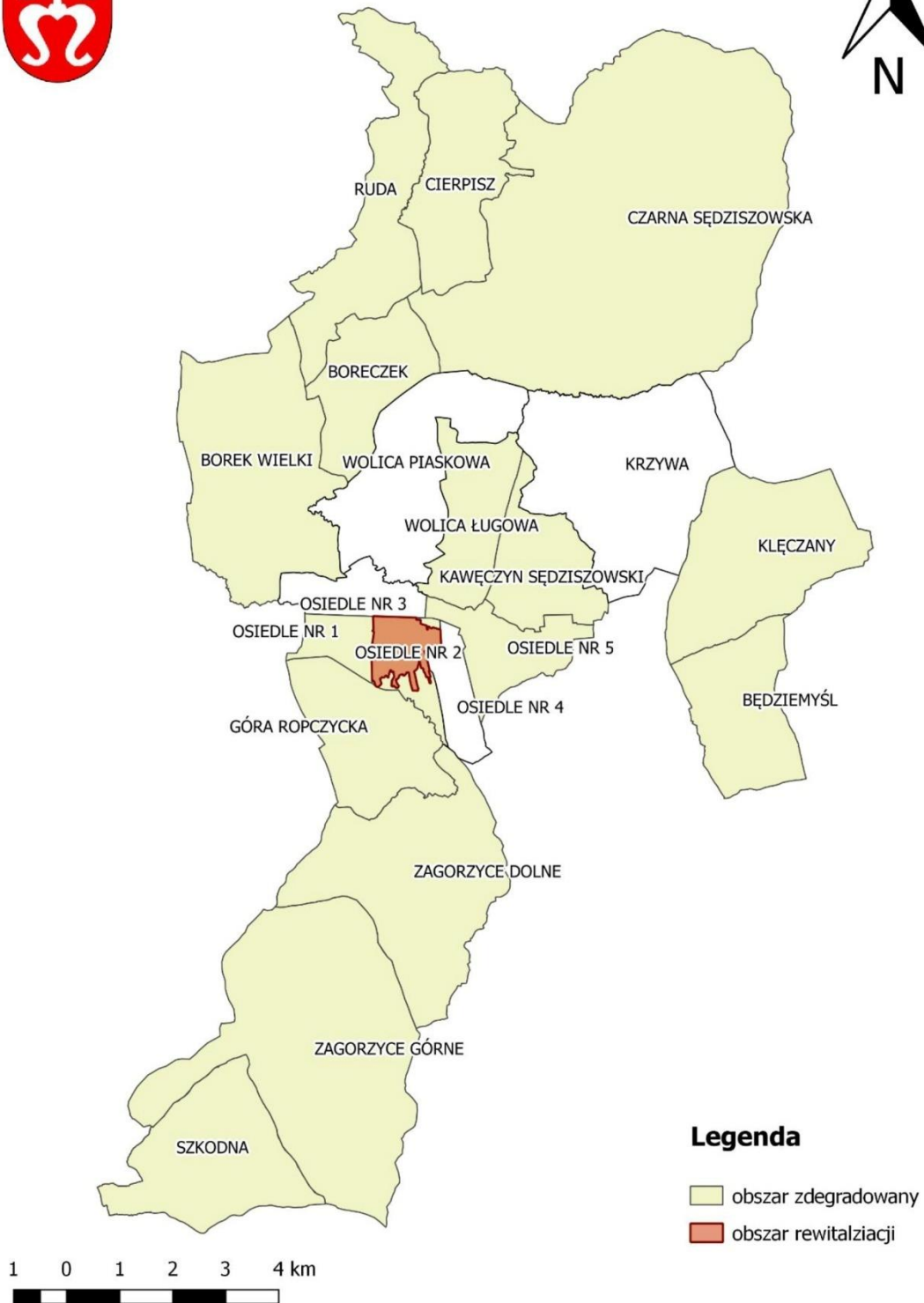
Najważniejsze dla zabytków są:

Projekt podstawowy nr 1, *Rewitalizacja centrum Sędziszowa Małopolskiego prowadząca do jego społeczno-gospodarczego i przestrzennego rozwoju.*

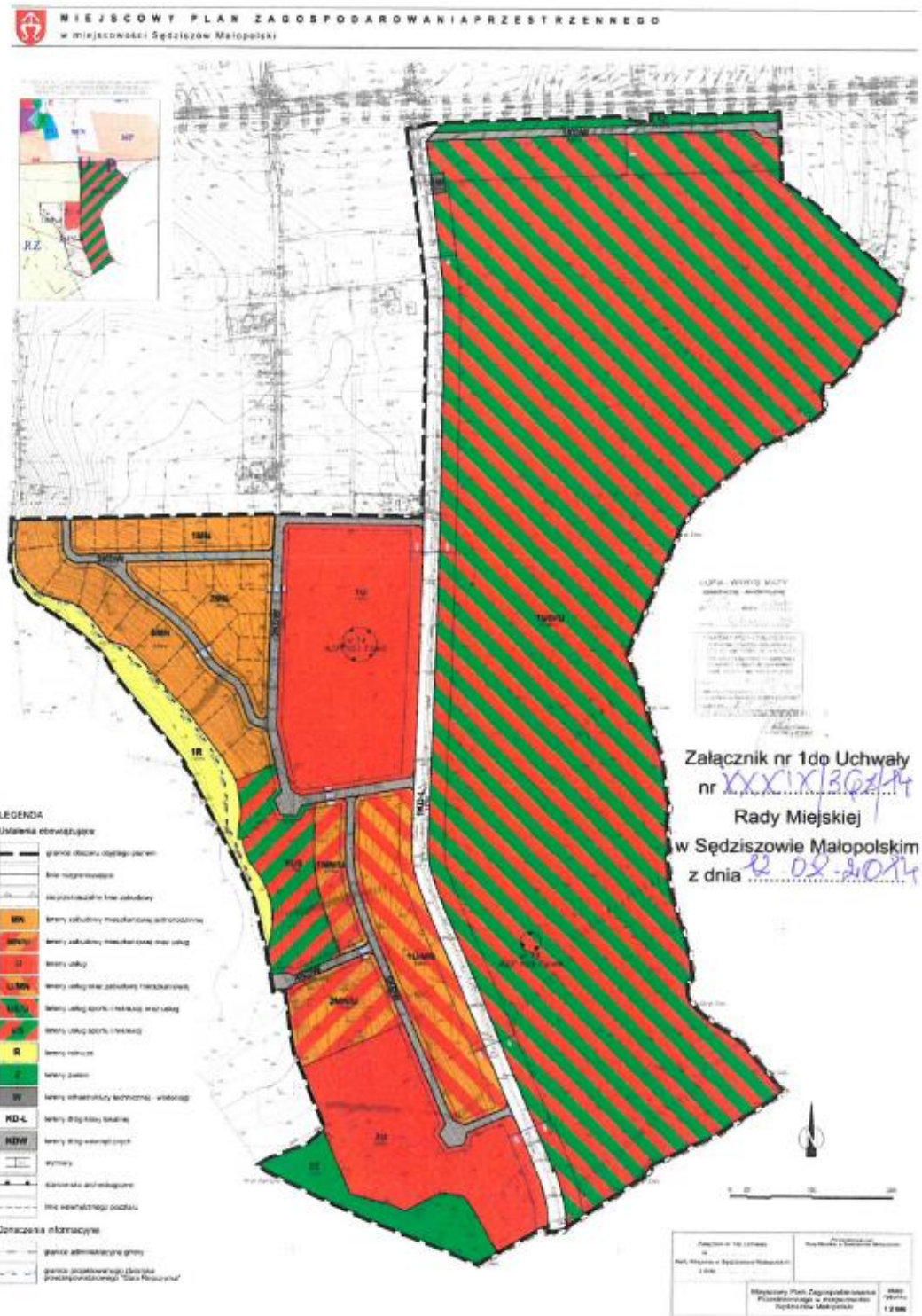
Projekt podstawowy nr 5, *Zachowanie dziedzictwa kulturowego poprzez działania na rzecz Klasztoru Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów w Sędziszowie Małopolskim.*

Mapa 1. Granice wyznaczonego obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Sędziszów Małopolski.
 Źródło: *Gminny Program Rewitalizacji Gminy Sędziszów Małopolski na lata 2014–2025*

Mapa 2. Lokalizacja obszaru rewitalizacji na tle obszaru zdegradowanego w Gminie Sędziszów Małopolski
Źródło: Gminny Program Rewitalizacji Gminy Sędziszów Małopolski na lata 2014–2025

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Analiza ma na celu zwięzłą charakterystykę zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy na tle zarysu historii obszaru gminy. Charakterystyka obejmująca całokształt dziedzictwa kulturowego gminy z uwzględnieniem krajobrazu kulturowego, poszczególnych typów i rodzajów zabytków oraz dziedzictwa niematerialnego.

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

Najwcześniejsze informacje źródłowe o Sędziszowie i jego okolicach pochodzą z XIV w. Polskie osadnictwo na tych ziemiach rozwinęło się w XIII w., a może nawet w XII w. Pierwsze wzmianki na temat Sędziszowa pojawiają się w spisach świętopietrza (1325-1327 r.) płaconego przez Polskę Stolicy Apostolskiej. Pomimo bogatych tradycji miasta i poszczególnych miejscowości do naszych czasów zachowało się niewiele obiektów zabytkowych.

Co roku, 28 lutego, Sędziszów Małopolski świętuje swoje "urodziny". Organizowane wówczas uroczystości upamiętniają wydarzenie sprzed ponad pięciu wieków, kiedy to król Kazimierz Jagiellończyk zezwolił wojewodzie ruskiemu, Janowi Odrowążowi ze Sprowy, na przekształcenie wsi Sędziszów w miasto. Uznając wagę tego wydarzenia musimy pamiętać, że historia Sędziszowa zaczęła się wiele lat wcześniej.

Na awans do grona miast czekał Sędziszów długo, bo aż do 1483 roku. Wspomniany już Jan Odrowąż ze Sprowy uzyskał stosowny przywilej, w którym zatwierdzone zostały granice nowego ośrodka miejskiego oraz ustanowione cotygodniowe targi w środę. Nie jest dziełem przypadku, że właśnie pod koniec XV w. Jan zadbał o lokację nowego miasta w swych dobrach. W tym bowiem czasie, droga handlowa na Ruś przez Pilzno, Ropczyce, Rzeszów uzyskała pierwszorzędne znaczenie, zastępując poprzedni główny szlak, prowadzący przez Połaniec i Sandomierz. Pomimo korzystnego położenia, nigdy nie uzyskał Sędziszów ponadlokalnego znaczenia. Leżące w pobliżu miasta, legitymujące się dłuższą metryką, jak Dębica, Pilzno, Ropczyce czy Rzeszów, skutecznie ograniczały możliwość rozwoju. Również jarmarki, odbywające się w mieście od 1512 roku, w dniach 1 maja i 8 września, niewiele mogły zmienić.

Pierwsze wieki istnienia Sędziszowa związane są z przynależnością do kompleksu majątkowego rodu Odrowążów. Zawdzięcza im Sędziszów sporo: poza prawami miejskimi i przywilejem na organizowanie jarmarków, także herb (rodowy znak Odrowążów od XV w. jest godłem miasta). Dzięki mecenatowi Beaty z Tęczyńskich Odrowążowej, powstał w mieście, w 1488 roku, szpital dla ubogich, a przy nim kościół pod wezwaniem św. Ducha. Wydany z tej okazji dokument mówi, że Sędziszów dzielił się wówczas na Stary (dawna wieś) i Nowy (miasto). Znajdowały się tu: browar, karczma i rzeźnie miejskie. Z 1536 roku w mieście Sędziszów było 99 domów, 4 jatki rzeźnicze, 2 młyny, karczma, łaźnia. Liczbę mieszkańców szacuje się na 400-500 osób. Czterdzieści lat później mieszkało i pracowało tu m. in.: 4 urzędników, 4 szewców, 2 krawców, 3 sukienników, 3 kowali, 3 palących gorzałkę, kuśnierz, paśnik, wyrobnik sieci, kupiec, sprzedawca soli, cyrulik i 12 komorników.

W połowie XVI wieku Sędziszów znalazł się w rękach Tarnowskich, a następnie Kostków. Były to najpotężniejsze rody ówczesnej Rzeczypospolitej, z czego jednak miasto korzyści

wielkich nie odniosło. Dopiero rządy Mikołaja Spytka Ligęzy, datujące się od lat dwudziestych XVII wieku, przyniosły ożywienie gospodarcze. Ligęza zasłużył się budową w mieście mostów, naprawą dróg, umacnianiem brzegów często wylewających rzek. Uaktywnił również miejski samorząd, nakładając nań obowiązek dbania o stan dróg. Jego zabiegi przyniosły zatwierdzenie prawa organizacji w mieście jarmarków, a także odnowienie fundacji przytułku dla wysłużonych włościan dóbr sędziszowskich. W akcie fundacji, datowanym na 1631 r., Ligęza zapewnił pensjonariuszom przytułku wyżywienie, odzież, obuwie, opał, a także opiekę w razie choroby. Niestety, wkrótce nadeszły ciężkie lata, nie tylko dla Sędziszowa, ale dla całego kraju. W 1652 roku południowe obszary Rzeczypospolitej nawiedziła epidemia dżumy, trzy lata później na kraj spadł „potop” szwedzki, w 1657 - najazd wojsk siedmiogrodzkich Jerzego Rakocznego, a dodatkowo, w 1662 roku, w okolicy Sędziszowa koncentrowały się niezapłacone wojska koronne, które łupiły okolicę nie gorzej od najeźdźców. Na szczęście, miasto dosyć szybko zaleczyło rany. Dużą w tym zasługą nowych właścicieli, którymi od 1661 roku byli Feliks i Krystyna z Lubomirskich Potoccy. Zachowując stosowne proporcje, można powiedzieć, że wraz z objęciem Sędziszowa przez Potockich rozpoczął się „złoty wiek” w dziejach miasta. Prawdopodobnie w tym czasie wzniesiony został ratusz, w latach 1694-99 zbudowano kościół parafialny. Za autora planów świątyni uchodzi znakomity architekt rodem z Holandii, Tylman z Gameren, blisko związany z rodziną Lubomirskich. Feliks Potocki, pomimo piastowania najwyższych w kraju godności - pod koniec życia sprawował urzędy hetmana wielkiego koronnego i kasztelana krakowskiego - znajdował czas na dogłębne oglądanie swych włości. Dla sędziszowskich rzemieślników wydał dwa dokumenty, będące dla historyków skarbnicą wiedzy o gospodarczym życiu miasta pod koniec XVII wieku. Szczególnie ciekawy jest dokument z 1687 roku, regulujący funkcjonowanie cechu szewskiego w miasteczku. Poniżej właściwego tekstu, na dokumencie, jest jeszcze dopisek z 1701 roku, dotyczący sporu, jaki toczył się między sędziszowskimi i ropczyckimi rzemieślnikami o prawo udziału w jarmarkach w tych miastach. Ostatecznie, szewcy z Sędziszowa mogli bez żadnych opłat uczestniczyć w ropczyckich jarmarkach, podczas gdy rzemieślnicy z Ropczyc musieli, za podobny przywilej, wpłacić stosowną kwotę do skarbcza swych kolegów po fachu z Sędziszowa. Feliks i Krystyna Potoccy dbali również o parafię w Sędziszowie, podnosząc probostwo do rangi prepozytury i fundując przy kościele kapelę, z obowiązkiem grania i śpiewania Godzinek.

Po śmierci Feliksa w 1702 roku, Sędziszów przeszedł w ręce jego najstarszego syna, Michała. Ten był godnym kontynuatorem dzieła ojca: kończył budowę kościoła parafialnego, a z własnej inicjatywy sprowadził do miasta ojców Kapucynów, osadzając ich w ufundowanym przez siebie klasztorze. W jego pobliżu wznosił dla siebie pałac w otoczeniu parku, wraz z koszarami, dla prywatnego wojska. Był jednym z najbardziej zasłużonych dla miasta jego właścicieli. Bo też i jako jedyny, Sędziszów wybrał na swoją główną siedzibę. Znalazło to potwierdzenie w tytulaturze, jakiej używał w dokumentach: Michał na Sędziszowie Potocki. Niestety, czasy, w jakich przyszło mu żyć, nie były łatwe. Tocząca się w latach 1700 – 1721 wojna "północna" odcisnęła swoje piętno na dobrach Michała. Jako zdeklarowany zwolennik Stanisława Leszczyńskiego, nie mógł liczyć na wyrozumiałość Sasów oraz polskich zwolenników Augusta II. Dopiero po wielu latach, uznając porażkę popieraną przez siebie sprawę, pogodził się z królem, obejmując nawet urząd wojewody wołyńskiego, co zapewniło mu miejsce w senacie. Końcowe lata burzliwego życia spędził wojewoda na powiększaniu majątku oraz działalności fundacyjnej, czego efektem są klasztor i kościół oo. Kapucynów,

w którego podziemiach fundator, zmarły w 1749 r. i jego żona, Marcjanna z Ogińskich, znaleźli miejsce wiecznego spoczynku.

W kolejnych latach właścicielami miasta byli dwaj synowie Michała: Antoni i Piotr. Piotr uzyskał, w roku 1766, u króla Stanisława Augusta Poniatowskiego przywilej, zezwalający na organizowanie w mieście tygodniowego jarmarku. Nawet jeżeli ożywiło to gospodarkę w okolicy, to nie na długo. W 1768 r. rozpoczęła działalność konfederacja barska, a Piotr Potocki należał do grona jej przywódców w województwie sandomierskim. Okolice Sędziszowa były terenem przemarszów wojsk konfederackich i rosyjskich, a pod miastem doszło nawet między nimi do starcia zbrojnego. Mieszczanie sędziszowscy wsparli działania konfederatów finansowo, kwotą ponad 15 tys. zł - było to więcej, niż ofiarowali np. mieszcianie rzeszowscy. Polityczna i militarna akcja, podjęta przez konfederatów, zakończyła się klęską. Piotr Potocki, aresztowany przez Rosjan, został skazany na zesłanie w głąb Rosji. Dobiegał kresu żywot szlacheckiej Rzeczypospolitej, kończyła się także epoka Potockich w dziejach Sędziszowa. W 1772 r. nastąpił pierwszy rozbiór Polski. Miasto znalazło się w granicach monarchii austriackiej. Wkrótce nastąpiły również zmiany właścicieli. Po wykazujących troskę o losy miasta Pilawitach, wśród jego posiadaczy pojawiają się nazwiska: Moszyńskich, Zboińskich, Stadnickich. W 1844 roku, Sędziszów i okoliczne miejscowości zakupił francuski hrabia Adrian de Mailly. Trudno mówić o jakimkolwiek rozwoju miasta w tym czasie, skoro jego właściciel ani raz go nie odwiedził. Symbolem kryzysu Sędziszowa było wykorzystywanie ratusza miejskiego do handlu alkoholem oraz umieszczenie w nim, stacjonującego w mieście, oddziału kawalerii austriackiej. Stagnacja wyraża się również w bardzo powolnym przyroście liczby ludności: od 1787 do 1824 r. w mieście przybyły zaledwie dwa domy, a liczba mieszkańców wzrosła o 6,5%. Historycy, badający gospodarkę tego okresu, zgodnie twierdzą, że w mieście wzrósł odsetek ludzi, utrzymujących się z rolnictwa. Trudną i tak sytuację pogarszały dodatkowo różnego rodzaju klęski, jak wielki pożar w 1817 r. czy epidemia cholery w 1848 r.

Na krótko senną atmosferę miasteczka ożywiały wizyty wielkich osobistości. W 1818 r. przejeżdżał przez Sędziszów car Rosji Aleksander I, zaś w 1855 r. gościł w mieście cesarz Franciszek Józef.

Nadzieja na lepsze czasy przyszła wraz z poprowadzeniem przez Sędziszów linii kolejowej, łączącej Kraków i Lwów (lata 1856 – 1858). I rzeczywiście, w drugiej połowie XIX w. nastąpiło ożywienie w wielu dziedzinach życia tak, że dziennikarz "Kuriera Rzeszowskiego" mógł stwierdzić: „ów błotnisty, stetryczały Sędziszów budzi się z letargu i zaczyna swobodniej oddychać”. Przejawem rozwoju miasta było usytuowanie w pobliżu dworca kolejowego cukrowni. Istniała ona w latach 1870 - 1890, będąc nawet od 1881 r. monopolistą w Galicji. Mimo tego, przedsięwzięcie zakończyło się niepowodzeniem, zaś wyposażenie zakładu przewieziono do Przeworska. W dalszym ciągu więc głównym zajęciem sędziszowian pozostawało rzemiosło. Jak wspominał po latach prof. Stanisław Kot, pod koniec XIX w. w Sędziszowie „...był jeden kowal, jeden ślusarz, jeden stolarz, jeden rymarz, jeden młynarz, jeden krawiec, ale szewców było kilkudziesięciu”. Wkrótce jednak w mieście zaczęły powstawać organizacje o charakterze gospodarczym, rokujące nadzieję na jego ekonomiczne ożywienie. Były to: Towarzystwo Wzajemnego Kredytu, Towarzystwo Zaliczkowe, Towarzystwo Kredytu Kupieckiego i inne. Wraz z rozwojem gospodarczym, wzrastało zainteresowanie innymi dziedzinami życia społecznego. W 1883 r. powstało Kółko Pedagogiczne, wkrótce utworzono Towarzystwo Muzyczne. W latach 1892 – 93 Karol

Szewczyk oraz jego kolega Wiktor Szebla zorganizowali w mieście Towarzystwo Gimnastyczne "Sokół", które przez szereg lat kształtowało patriotyczne postawy sędziszowskiej młodzieży, organizując uroczyste obchody rocznic wielkich wydarzeń historycznych. Od 1874 roku istniała w mieście Ochotnicza Straż Pożarna, która poza swoją statutową działalnością, prowadziła też szeroko zakrojoną działalność kulturalną. Miała własną orkiestrę smyczkową, a później dętą, zorganizowano również amatorski zespół teatralny, z powodzeniem prezentujący publiczności bogaty repertuar (np. „Krakowiacy i Górale”, „Damy i huzary”, „Zemsta”, „Śluby panińskie”)

Pierwsza wojna światowa spowodowała znaczny ubytek mieszkańców miasta - aż o 700 osób. Kilkakrotnie przez Sędziszów przechodziły wojska austriackie i rosyjskie, a w 1918 r. bogate żniwo zebrała epidemia grypy hiszpanki. Wraz z wybuchem wojny pojawiła się jednak nadzieja na odrodzenie niepodległego państwa polskiego, wobec której sędziszowianie nie mogli pozostać obojętni. Wielu z nich wstąpiło do Legionów. Wcieleni do IV batalionu 2 pułku II brygady, walczyli m. in. w krwawej bitwie pod Mołotkowem. Pierwsze lata niepodległości niewiele zmieniły w życiu miasta. Pod względem architektonicznym nieznacznie różniło się ono od sąsiednich wsi. Przeważała zabudowa drewniana, a na przedmieściach zdarzały się budynki, kryte słomą i bez podłóg. Działały w mieście m. in. dwie cegielnie, betoniarnia, mleczarnia. Dopiero koniec lat trzydziestych przyniósł wyraźną poprawę. Budowa Centralnego Okręgu Przemysłowego w widłach Wisły i Sanu zaowocowała uruchomieniem w mieście, w 1937 r., spółki pod nazwą „Zakłady Przemysłowe Sędziszów Małopolski Sp. z o.o.”, specjalizującej się w wyrobach drewnianych. Rok później powstał kolejny zakład, „Przemysł Pomocniczy COP”, produkujący okucia do wozów, klucze samochodowe, części do maszyn rolniczych, obrabiarek, bramy, kraty, balustrady. W latach pięćdziesiątych XX w., w obu zakładach zmieniono profil produkcji. Pierwszy zaczął wytwarzać meble, dając początek dzisiejszym Rzeszowskiemu Fabrykom Mebli, w drugim ruszyła produkcja filtrów samochodowych.

Niestety, rysująca się szansa na gospodarczy rozwój miasta została zniweczona przez wybuch drugiej wojny światowej. Wojska niemieckie wkroczyły do Sędziszowa 8 września 1939 roku. Już jesienią tego roku powstały konspiracyjne organizacje, stawiające sobie za cel walkę o niepodległość ojczyzny. Wiosną 1940 r., nauczyciel Władysław Węglowski przystąpił do organizowania „Szarych Szeregów”. Członkami tej organizacji byli głównie przedwojenni harcerze, którzy pragnęli czynnie przeciwstawić się okupantowi. 23 kwietnia 1941 r. Władysław Węglowski został aresztowany na oczach młodzieży, z którą prowadził właśnie lekcję języka niemieckiego. Przesłuchiwany w Dębicy, na rzeszowskim zamku, w krakowskim więzieniu na „Montelupich”, nie wydał swoich współpracowników. 12 sierpnia znalazł się w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu, gdzie w listopadzie zmarł. Po jego aresztowaniu, działalność „Szarych Szeregów” w Sędziszowie zamarła. Inną formą buntu wobec polityki okupanta było tajne nauczanie, prowadzone z narażeniem życia przez sędziszowskich nauczycieli. Zajęcia i egzaminy maturalne odbywały się m.in. w klasztorze oo. Kapucynów. Aktywnie na terenie miasta działała Armia Krajowa, organizująca akcje sabotażowe, dywersyjne, a także wykonująca wyroki na zbrodniarzach hitlerowskich. Sędziszowska placówka AK miała również udział w rozpracowywaniu broni rakietowej V – 1 i V - 2, testowanej przez Niemców na poligonie we wsi Blizna.

Osobny rozdział w dziejach miasta zapisał Żydzi. Stanowili znaczny odsetek liczby mieszkańców - na początku XX w. było ich ponad 53%. Zamieszkiwali samo centrum miasta,

z Rynkiem oraz ulice: Szeroką, Garncarską, Krótką, Wyspiańskiego, 3 Maja do mostu na Budziszu, Kolejową, Piekarską. W miejscu, gdzie dziś stoi szpital, mieli swoje świątynie, synagogi. Pomimo odrębności religijnej, językowej, kulturowej, poczuli się do wspólnoty z Polakami. Gdy w 1930 r. odbywał się spis powszechny, na pytanie o narodowość odpowiadali „Polak, religia mojżeszowa”. Ich świat, przez wieki istniejący obok naszego, hitlerowcy w ciągu kilku lat zrównali z ziemią. Końcowy akt tragedii sędziszowskich Żydów rozegrał się 24 lipca 1942 r. Oto, jak relacjonuje te wydarzenia naoczny świadek: „...ustawili ich przed ratuszem grupami: jedna grupa to byli mężczyźni do 35 lat, druga ponad 35 lat, osobną grupę stanowiły kobiety. Słabych i chorych załadowali na furmanki i powieźli ulicami: Krótką i Cichą - tam była brama na żydowski cmentarz. Dzień wcześniej wykopano olbrzymi dół, na 200 – 300 osób. Tam jedna furmanka za drugą podjeżdżały i oni szli jak baranki na rzeź. Widzieli wszystko, co się dzieje z ich poprzednikami. Brano takiego „delikwenta”, schylano mu głowę, strzelano w potylicę i wrzucano do tego dołu. Później z następną partią to samo się działo, aż wszystkich tak wykończyli”. W ten sposób zginęło około 280 osób. Pozostałych hitlerowcy wysłali pociągami do Bełżca, gdzie zostali zamordowani. Dzięki ofiarności mieszkańców Sędziszowa, życie ocalało ok. 30 osób narodowości żydowskiej, z ponad 1000 żyjących tu przed wojną. 4 sierpnia 1944 r. do miasta wkroczyła Armia Czerwona. Wycofujący się Niemcy wysadzili mosty kolejowe, budynek stacji i inne obiekty o strategicznym znaczeniu. W czasie okupacji uszkodzeniu uległo ok. 70% budynków, wśród nich ratusz, kościół parafialny, szkoła, poczta, sala teatralna, plebania. Życie straciło 21 mieszkańców narodowości polskiej, 9 zmarło w więzieniach i obozach, 10 zginęło w czasie walk w sierpniu 1944 r.

Pierwsze lata powojenne upłynęły na odbudowie miasta ze zniszczeń. Dopiero schyłek lat pięćdziesiątych, a zwłaszcza lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte przyniosły nowe inwestycje. Wybudowano wówczas m.in.: dom kultury, dom strażaka, budynek liceum, rozbudowano szkoły podstawowe, powstał nowy stadion sportowy, osiedle mieszkaniowe, poza miastem poprowadzono obwodnicę. Obiekty te z powodzeniem służą sędziszowianom do dzisiaj.

W skład gminy wchodzi: miasto Sędziszów Małopolski i 11 sołectw: Będziemyśl, Boreczek, Czarna Sędziszowska, Cierpisz, Góra Ropczycka, Klęczany, Krzywa, Ruda, Szkodna, Zagorzyce Dolne, Zagorzyce Górne. Od 1 stycznia 2019 r. Borek Wielki, Kawęczyn Sędziszowski, Wolica Ługowa i Wolica Piaskowa włączono do Sędziszowa Małopolskiego i stały się osiedlami miasta.

Będziemyśl

Pierwsza źródłowa wiadomość o wsi pochodzi z 1409 r. W akcie erekcyjnym kościoła w Łące, występuje Klemens z Będziemyśla, przedstawiciel rodu Sopichowskich herbu Półkozic. W rękach jego potomków Będziemyśl znajdował się do XVII w. Później następują częste zmiany właścicieli, wśród których wymienić można: Jordanów, Prusikowskich, Hinków, Potockich, Konarskich, Morskich. Mieszkańcy wsi przekazują z pokolenia na pokolenie mnóstwo podań, związanych z jej dziejami.

W XIX w. właścicielami Będziemyśla była rodzina Michałowskich, z której wywodził się Piotr, najwybitniejszy malarz polski epoki romantyzmu. Niejednokrotnie przyjeżdżał do tutejszego dworu, gdzie w ciszy i skupieniu mógł oddać się twórczości.

W latach 1919-21 w Będziemyślu wzniesiony został kościół parafialny, w miejscu dawnej kaplicy, zbudowanej, jak głosi miejscowa tradycja, na pamiątkę pobytu we wsi św. Jacka. Kościół jest dziełem architekta Franciszka Stażkiewicza. Zbudowany został w stylu neogotyckim. Zdobia go m.in. trzy barokowe obrazy z przełomu XVII i XVIII w.: Wizja św. Jacka, św. Katarzyna, Chrystus u słupa. W pobliżu kościoła stoi kamienna figura św. Jana Nepomucena z XVIII w. Cokół ozdobiony jest herbem Pilawa - Potockich oraz opatrzony datami: 1618 i 1698.

Na południowy wschód od wsi znajdują się pozostałości po dawnym grodzie, zniszczonym przez Tatarów.

W Będziemyślu funkcjonuje powstała w 1905 roku jednostka OSP. Od 1912 r. funkcjonuje w Będziemyślu szkoła. Początkowo jednoklasowa, w 1927 r., dzięki zabiegom mieszkańców, udało się uruchomić drugą klasę. Po drugiej wojnie światowej przystąpiono do budowy nowej szkoły. Inwestycję zakończono w 1950 r. W roku 2000 w wyniku rozbudowy szkoła zyskała nową kotłownię, bibliotekę, zaplecze sanitarne, a cały budynek starej części szkoły został poddany kapitalnemu remontowi w roku 2007. Dla uczczenia dwóch tysięcy lat chrześcijaństwa, będziemyślanie wzniesli w centrum wsi, mierzący ponad 15 metrów wysokości, Krzyż Jubileuszowy. Został on uroczystie poświęcony 11 listopada 2000 r.

Boreczek

Został lokowany w czasach Kazimierza Wielkiego. Według legendy król, przejeżdżając przez tereny dzisiejszego Boreczku, zachwycony okolicą, wyrzucił z sakiewki 10 srebrnych monet. Miało to oznaczać, że zostanie założona tu osada, licząca 10 gospodarstw. W XVIII w. istniał we wsi browar oraz karczma. W czasie drugiej wojny światowej, w okolicach Boreczku działały dwie drużyny AK. Jedną dowodził Stanisław Kwarta ps. Lampart, drugą - Władysław Chmiel ps. Ralf. W lipcu 1944 roku partyzanci z Boreczku wzięli udział w akcji „Burza”. W tym też czasie mieszkańców Boreczku wysiedlono, ze względu na sąsiedztwo frontu. Gdy po około trzech tygodniach powrócili do swych domów okazało się, że ich dobytek został zrabowany przez „sojuszników” ze wschodu. Po zakończeniu działań wojennych, część żołnierzy Polskiego Państwa Podziemnego z Boreczku włączyła się w działalność organizacji Wolność i Niezawisłość. W 1936 roku, dzięki staraniom Ignacego Przydziała, powstała we wsi szkoła. Niewielki, drewniany budynek został rozebrany w czasie wojny. W 1978 r. wybudowano w Boreczku szkołę podstawową na miarę potrzeb i oczekiwań mieszkańców. W latach sześćdziesiątych wieś została zelektryfikowana, a w dziewięćdziesiątych - zgazyfikowana. W latach osiemdziesiątych ubiegłego stulecia, mieszkańcy Boreczku zbudowali kaplicę p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, swoim wyglądem nawiązującą do architektury góralskiej. Wcześniej, przez wiele lat, nabożeństwa odbywały się w małej, przydrożnej kapliczce Matki Bożej Nieustającej Pomocy. W miejscowości tej od roku 1962 działa jednostka OSP.

Borek Wielki (obecnie jedno z osiedli miasta Sędziszów Małopolski)

„W 1346 r., król (Kazimierz Wielki), nadał niejakiemu Cedronowi swój las nad rzeką Brzeźnicą (dzisiejsza Wielopolka), celem lokowania tam wsi, której granice wyznaczać miały Witkowice, Ostrów, bagno, zwane Ługiem i bieg rzeki Tuszymki” - tak początki Borku opisuje K. Baczkowski w pracy „Szkice z dziejów Sędziszowa Małopolskiego i okolicy”. Zasadzca we

Wsi założył 2 karczmy, młyn oraz stawy rybne. Nazwa wsi pochodzi od rozległych borów, które przed wiekami ją otaczały. Zachowały się w źródłach imiona sołtysów Borku z XV w.: w 1459 r. urząd ten sprawował Wojcieszek, w 1473 - Stanisław. W stuleciu następnym pojawiają się w dokumentach imiona, lub przezdzwiska, kmieci z Borku: Rachwał, Jomis, Lorek, Uliasz, Seglin, Byrdoła. Wieś należała do włości królewskich i była przypisana do uposażenia starostwa ropczyckiego.

Nie przeszły bez echa w Borku zrywy niepodległościowe w XIX w. Adam Hibl przystąpił do oddziału partyzanckiego w czasie powstania styczniowego, zaś Michał Dyło dostarczał powstańcom broń, wspomagał finansowo i służył za przewodnika, ratując niejednokrotnie uczestników walk przed aresztowaniem.

W 1893 r. w Borku otwarto jednoklasową szkołę powszechną. Budynek, w którym się mieściła, stoi nadal w centrum wsi. Do niedawna funkcjonowało w nim przedszkole. Nowy budynek szkoły ukończono w 1961r., rozbudowano go w 1996 roku. W 2009 r. został wyremontowany i dobudowano salę gimnastyczną.

Również w latach sześćdziesiątych Borek Wielki wzbogacił się o Dom Ludowy, który zastąpił poprzedni, z 1904 r. Obecnie mieści on bibliotekę, klub sportowy i OSP. OSP w Borku Wielkim powstała w 1906 r. z inicjatywy Michała Dyły, ówczesnego posła na Sejm.

Do dzisiaj funkcjonują tradycyjne nazwy części miejscowości: Dwór, Poręby, Grobla, Zarzecze, Środek, Kolonia, Koniec oraz płynie rzeka Bystrzyca. W 1958 r. wykonano tu elektryfikację a w 1991 r. gazyfikację. W 2000 r. oddano do użytku wodociąg a w 2014 r. wykonano kanalizację sanitarną.

W czerwcu 1985 r. Borek Wielki został siedzibą parafii. Kościół p.w. NMP Częstochowskiej zaprojektował Henryk Modrakowski. W ołtarzu głównym znajduje się obraz patronki, ozdobiony dwunastoma rzeźbionymi orłami polskimi z różnych epok oraz krzyż z wizerunkiem Chrystusa. Uroku świątyni dodają, rzeźbione w drewnie, stacje Drogi Krzyżowej, autorstwa Jana Wozowicza. Na wieży kościelnej wiszą trzy dzwony: Maryja, Jan Paweł, Antoni, ważące odpowiednio 500, 300, 150 kg.

Od 1 stycznia 2019 r. Borek Wielki został włączony do miasta Sędziszów Małopolski i stał się jednym z osiedli miasta.

Cierpisz

Jest najdalej na północ wysuniętą miejscowością w gminie. Cierpisz został lokowany na przełomie XVI i XVII wieku, na gruntach, należących uprzednio do Czarnej. W dokumentach z 1608 r. jest wzmianka o wsi Tuszymka, „która się dopiero teraz na surowym korzeniu zasadza”. Owa Tuszymka to dzisiejszy Cierpisz, zwany kiedyś również Cierpcem. W XVIII wieku, razem z Czarną, Rudą, Kamionką, Iwierzycami, Witkowicami i innymi wsiami w okolicy, należał Cierpisz do uposażenia kasztelanii sandomierskiej. Dokładniejsze dane o warunkach życia we wsi mamy dopiero z 1933 roku.

Było tu 60 domów, wszystkie drewniane. 53 z nich nie miało podłóg, w 51 była tylko jedna izba, 48 było pokrytych strzechą. Od początku swego istnienia wieś należy do parafii w Czarnej.

W czasie drugiej wojny światowej wieś została częściowo wysiedlona. Po wojnie, na parceli, ofiarowanej przez Antoniego Dzika i Marię Sitko, wybudowano szkołę. Nową, murowaną, budowano od 1961 roku. Obecnie szkoła jest wygaszona a w budynku powstał Dom Ludowy. Dzieci uczęszczają do Szkoły Podstawowej w Czarnej Sędziszowskiej.

Cierpisz może pochwalić się niezwykleymi walorami przyrodniczymi. W tutejszych lasach roi się od grzybów, na przepływającej przez wieś rzece Tuszymce zbudowano zapórę, dzięki czemu powstał zalew, pełen różnych gatunków ryb gdzie również mają swoje żeremia bobry. Nad zalewem wybudowano "Rybaczówkę", ośrodek, w którym miłośnicy wędkarstwa mogą wynająć pokoje. Wieś jest zgazyfikowana, telefonizowana, zwodociągowana.

W Cierpiszu działa jednostka OSP założona w 1952 r.

Czarna Sędziszowska

Wieś po raz pierwszy została wymieniona w dokumentach z 1584 r., pod nazwą Zaczarnie. Należała do uposażenia kasztelanii sandomierskiej. W roku 1598 stał tu już kościół drewniany, ufundowany przez Stanisława Tarnowskiego. Wkrótce Czarna stała się siedzibą parafii, w latach następnych obejmującej jeszcze Krzywą, Cierpisz, Rudę i Kamionkę. Zachowały się odpisy dokumentów, potwierdzających erygowanie parafii w Czarnej w 1606r. W tym czasie istniała we wsi szkoła, a niejakiego Pawła Goleckiego, stąd się wywodzącego, w 1591 r. spotykamy na Akademii Krakowskiej. W XIX w. należała do rodziny znakomitego malarza, Piotra Michałowskiego. W 1846 roku pojawił się we wsi emisariusz, który usiłował namówić mieszkańców do poparcia sprawy powstania narodowego. Wówczas spodziewanego efektu nie osiągnął, lecz już podczas powstania styczniowego ukrywali oni broń dla powstańców, na strychu kościoła parafialnego. Pod koniec XIX wieku, w sąsiedztwie kościoła, stanęła nowa, murowana szkoła, która przez ponad wiek służyła kolejnym pokoleniom uczniów.

W okresie międzywojennym dał się zauważyć wzrost aktywności gospodarczej mieszkańców wsi. W Czarnej powstało kółko rolnicze, stawiające sobie za cel propagowanie nowoczesnych metod produkcji rolnej. Dysponując własnym sklepem, rozprowadzało wśród rolników nawozy sztuczne. Nieźle radziła sobie Kasa Stefczyka, skupiająca w 1930 r. około 200 członków.

Przeprowadzony w 1933 roku spis ludności, dostarcza nam wiadomości o warunkach życia mieszkańców. Było ich wówczas 1357, z czego 24 utrzymywało się z zajęć pozarolniczych. W ciągu poprzednich 14 lat, 67 osób wyemigrowało (18 do Ameryki). We wsi było 297 domów. 277 z nich to domy jednoizbowe. 262 było pokrytych strzechą. Rok 1933 zasłynął również antysanacyjnymi wystąpieniami chłopów, do których przyłączyli się też chłopi z Czarnej.

Tak, jak miało to miejsce w sąsiednich miejscowościach, w czasie drugiej wojny światowej część mieszkańców wysiedlono, na ich miejsce sprowadzając niemieckich osadników.

W latach 1961-67 we wsi stanął nowy dom strażaka, który w 2009 r. został gruntownie wyremontowany. Najciekawszym obiektem w Czarnej jest kościół parafialny p.w. św. Stanisława, zbudowany w latach 1828-1830, na miejscu poprzedniego, który spłonął kilkanaście lat wcześniej. Jest to budowla murowana, utrzymana w stylu klasycystycznym. Kościół jest jednonawowy, z niższym prezbiterium i prostokątnymi przybudówkami. Wejście prowadzi przez dobudowaną pod koniec XIX wieku wieżę, nakrytą cebulastym hełmem. Do 1928 r. kościół pokryty był gontem, który wtedy wymieniono na blachę. W południowo - zachodnim

narożniku placu kościelnego stoi dzwonnica. Większość wyposażenia świątyni pochodzi z drugiej połowy XIX wieku.

Czarna może pochwalić się znakomitymi warunkami przyrodniczymi. W tutejszych lasach i na podmokłych łąkach występuje wiele rzadkich gatunków roślin i zwierząt. W północnej części wsi, na tzw. Zabłociu, został utworzony rezerwat przyrody, będący ostoją m.in. orla bielika, bociana czarnego czy żbika. Cisza, spokój, czyste powietrze były jedną z przyczyn usytuowania w Czarnej obiektu dla rodzin oazowych „Kana”, z miejscami noclegowymi. Wiele znakomitych osobistości było w przeszłości związanych z Czarną: w przysiółku Jasień urodził się i do miejscowej szkoły uczęszczał bł. ks. Roman Sitko, tu przyszedł na świat i kształtował w młodości swą formację intelektualną i duchową ks. Władysław Świder, od 2004r. patron miejscowej szkoły podstawowej. Szkoła ta w nowym budynku funkcjonuje od 2001 roku. Od 1991 r. organizowane są Czarnieńskie Zimowe Marsze na Orientację (Czar Zimno).

W 1928 r. w Czarnej Sędziszowskiej powstała Ochotnicza Straż Pożarna.

Góra Ropczycka

Położona jest na południowy zachód od Sędziszowa. Opływają ją rzeki: Budzisz (dawniej Zagórka) oraz Gnojnica. Miejscowość położona jest na wzniesieniu, stąd jej nazwa. Prawdopodobnie od początków swego istnienia była własnością królewską, dlatego w starych dokumentach figuruje pod nazwą Góra Królewska. Dopiero zaborcze władze austriackie zmieniły drugi człon nazwy na "Ropczycka". Pierwotnie zajmowała znacznie większą powierzchnię niż obecnie. Wschodnią granicę wyznaczała rzeka Budzisz, zaś na północy sięgała poza tor kolejowy, granicząc z Borkiem.

W 1346 roku Góra była już siedzibą parafii. W następnych stuleciach dzieliła losy, powstałego pod koniec XV wieku, klucza ropczyckiego. W 1614 roku umieszczono tu siedzibę niegrodowego starostwa ropczyckiego, zastawianego za pożyczone sumy lub wypuszczanego w dzierżawę zasłużonym obywatelom. Po pierwszym rozbiorze, władze austriackie przeprowadziły „prywatyzację” dawnych królewskich ziem. Góra znalazła się w rękach Gabriela Jaworskiego. Za jego czasów został zbudowany dwór. Założył także park, którego resztki widoczne są do dzisiaj. Na przełomie XVIII i XIX wieku, majątek znalazł się w rękach córki Jaworskiego, Katarzyny i jej męża, Franciszka Ksawerego Starzeńskiego.

Ostatnim właścicielem dworu był hrabia Andrzej Tarnowski. Po wybuchu drugiej wojny światowej, wyemigrował do Anglii, a majątek przeszedł w ręce niemieckie. Po wyzwoleniu, majątek dworski Góra Ropczycka został przekształcony w PGR.

Długa i bogata historia Góry Ropczyckiej pozostawiła wiele śladów, które przypominają lata dawnej świetności. Około kilometr od stojącego w samym centrum wsi kościoła parafialnego, znajduje się stromy pagórek, zwany „kocim zamkiem”. Topografia terenu i miejscowa tradycja wskazują, że kiedyś w tym miejscu stał jakiś warowny gródek.

Dwór, stojący tuż przy drodze, prowadzącej z Sędziszowa do Zagorzyc, został wybudowany pod koniec XVIII wieku, dla Gabriela Jaworskiego. Pierwotnie założony został na planie kwadratu, lecz w 1938 roku ówczesny właściciel Andrzej Tarnowski, dobudował po bokach dwie parterowe przybudówki. W pobliżu wznoszą się ruiny koszar, wybudowanych w 1866 roku przez Kazimierza Starzeńskiego dla pułku krakusów. Chciał w ten sposób przypodobać się

władzom w Wiedniu, prowadzącym akurat wojnę z Prusami. Zachowały się jedynie ściany jednego skrzydła oraz część muru, kiedyś otaczającego dziedziniec, z wieżą w jednym z narożników. Za czasów Starzeńskich, dwór otaczał wspaniały park. Do dzisiaj zachowały się jego skromne resztki, popularnie nazywane "buczyną". Dzisiaj, na miejscu parku wznoszą się bloki mieszkalne i budynki gospodarcze, a jego pozostałości nie dają wyobrażenia o całości założenia. W parku stoi, wzniesiona około 1870 roku, kaplica grobowa Kazimierza i Teofili Starzeńskich. Neogotycka, wzniesiona na planie prostokąta, ozdobiona jest herbem Lis - Starzeńskich.

Nad okolicą góruje kościół parafialny p.w. św. Jakuba, wybudowany w 1950 roku dzięki staraniom ówczesnego proboszcza, ks. Wojciecha Świąża. Świątynia ma prostą bryłę, wzbogaconą solidną, czworoboczną wieżą. Wewnątrz pomieszczono zabytkowe sprzęty, w większości barokowe. Szczególne wrażenie robi rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego z drugiej połowy XVII w., w łuku tęczowym. Ciekawe są również obrazy: Matka Boska z Dzieciątkiem i św. Józefem, tzw. Madonna z Loreto – jest to kopia z pierwszej połowy XVII w., dzieła Rafaela Santi, Matka Boska z Dzieciątkiem w typie S. Maria Maggiore z 1796 r. czy Matka Boska Bolesna z początku XVII wieku. W kościele znajduje się również kamienna chrzcielnica z przełomu XVIII i XIX w., z herbem Lis. W przedsionku, tuż za drzwiami wejściowymi, umieszczona jest płaskorzeźba, przedstawiająca młodą kobietę w greckich szatach, wspartą na cokole, z urną i z bocianem u stóp. Wyżej widnieje napis, mówiący, że jest to pomnik, który ufundowała swym rodzicom, Gabrielowi i Tekli Jaworskim, wdzięczna córka, Katarzyna hrabina Starzeńska.

Przy drodze do Sędziszowa, na skraju wsi, stoją dwie kamienne rzeźby, z początku XIX wieku. Przedstawiają patronów Polski – św. Wojciecha i św. Stanisława. Czuwają oni nad Górą Ropczycką, spoglądając nań z wysokości cokołów, na których ich ustawiono.

Siedzibą jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej jest Dom Ludowy w Górze Ropczyckiej, wybudowany w latach 1973 – 85 i gruntownie wyremontowany w 2011 r.

Kawęczyn Sędziszowski (obecnie jedno z osiedli miasta Sędziszów Małopolski)

Wieś powstała na przełomie XV i XVI wieku. Leży po prawej stronie drogi Sędziszów – Kolbuszowa. Przez wieki należał do klucza sędziszowskiego i dzielił jego losy. Pod koniec XVIII w. mieszkało tu 43 poddanych - więcej niż na Wolicach: Ługowej i Piaskowej. Po uwłaszczeniu, w drugiej połowie XIX w. doszło do długoletnich sporów z dworem o las, zakończonych niepomyślnie w 1871 r., mimo interwencji u cesarza w Wiedniu. Tak, jak w przypadku innych miejscowości, dokładnych danych o Kawęczynie dostarcza spis powszechny z 1933 r. We wsi było wówczas 142 budynki, z których tylko jeden był murowany. 102 domy miały tylko jedną izbę, 122 kryły strzechy, w 105 nie było podłóg. Liczba mieszkańców wynosiła 864 osoby.

Po drugiej wojnie światowej we wsi istniała szkoła czteroklasowa, której absolwenci kontynuowali naukę w Sędziszowie. Niedogodność takiego rozwiązania zmobilizowała mieszkańców do podjęcia wysiłku budowy odpowiedniego budynku szkolnego. Prace zakończyły się w 1956 roku. Budynek remontowany, unowocześniany, służy mieszkańcom do dziś, pełniąc rolę nie tylko placówki edukacyjnej, ale i kulturalnego centrum wsi. W 1985 r. ruszyła budowa kaplicy z punktem katechetycznym. Pracami kierował ks. Andrzej Machowicz.

Uroczystego poświęcenia świątyni p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego dokonał abp Jerzy Ablewicz 7 maja 1988 r. Kawęczyn jest wyposażony w sieć telefoniczną, gazową, wodociągową i kanalizacyjną.

We wsi od 1946 r. działa Klub Sportowy "PROGRES", który dysponuje Domem Sportu oraz jednostką OSP założoną w 1925 r.

Od 1 stycznia 2019 r. Kawęczyn Sędziszowski został włączony do miasta Sędziszów Małopolski.

Kłęczany

Po raz pierwszy pojawiają się w dokumentach w latach 1447 - 1487, jako własność Marcina Sopichowskiego. W rękach jego rodziny wieś pozostawała do XVII w., stanowiąc część klucza będziemyskiego obok Trzciany, Dąbrowy, Księżomostu.

Tajemnicę pochodzenia nazwy wsi usiłują tłumaczyć miejscowe podania. Jedno z nich mówi, że niegdyś właścicielem osady był surowy pan, którego na kłęczkach błagano o litość. Inne wywodzi nazwę Kłęczany od nazwiska ich właściciela - Kłęczana. Kłęczący chłop widnieje na dawnej, gminnej pieczęci. Podobno na pamiątkę walki miejscowych kmieci o pastwiska w okresie uwłaszczenia. Nieuczciwy wójt kłęczanski sprzedał je, a nie mogący się z tym pogodzić mieszkańcy wsi wysłali swego przedstawiciela do Wiednia, gdzie ten, kłęcząc przed obliczem cesarza, domagał się sprawiedliwości.

Nie były Kłęczany zbyt dużą wioską, skoro w drugiej połowie XVI w. żyło tu i w Będziemyślu łącznie 24 kmieci, 13 zagrodników i 15 komorników. W latach 1729 - 30 Kłęczany, wraz z Dąbrową, Będziemyślem, Księżomostem i Krzywą, przeszły w ręce Michała Potockiego, powiększając jego i tak spory majątek. Po śmierci Michała, Będziemyśl i Kłęczany były zaopatrzeniem wdowy po nim, Marcjanny z Ogińskich. W drugiej połowie XVIII w. przechodziły kilkakrotnie z rąk Piotra Potockiego do jego brata, Antoniego i z powrotem.

W latach 1983 - 1990 stanął w Kłęczanach kościół parafialny p.w. św. Maksymiliana M. Kolbego.

Od 1912 r. mają Kłęczany własną szkołę. Początkowo jednoklasowa, mieściła się w domu Floriana Birkowskiego, później przeniesiono ją do domu Franciszka Polka. Jej pierwszym kierownikiem był Stanisław Sochacki. W 1922 r., na potrzeby szkoły wzniesiono mały budynek, mieszczący jedną salę lekcyjną i niewielkie mieszkanie dla nauczyciela. Po drugiej wojnie światowej budynek rozbudowano i służył on młodzieży jeszcze kilka lat temu. Budowę nowej szkoły wraz z salą gimnastyczną ukończono w 1996 r.

Kłęczany mogą pochwalić się Domem Ludowych, w którym przed laty funkcjonował znany szeroko zespół folklorystyczny. Działa tu Ochotnicza Straż Pożarna, założona w 1912 r., ponadto klub sportowy Plon. Wieś posiada pełną infrastrukturę techniczną.

Krzywa

Położona jest przy drodze Sędziszów – Kolbuszowa. Początkowo zwana była Zakrzywiem lub Zakrzewiem. Nazwa wywodzi się od zakrzywionego kształtu wsi lub od podmokłego, zakrzewionego terenu. Pierwsza, historyczna wiadomość o Krzywej pochodzi z 1581 roku. Była wtedy własnością szlachecką, wchodzącą w skład parafii w Sędziszowie. Na początku XVII

wieku została włączona do nowo erygowanej parafii w Czarnej. Przez wieki należała do tzw. „klucza sędziszowskiego”, dzieląc jego los. Do grona licznych właścicieli osady należeli m.in.: Hinkowie, Potoccy w XVIII wieku, następnie Rudzieńscy, Zboińscy, Mroczkowscy, Stadniccy. Od 1878 roku stanowiła część majątku Artura Potockiego, a później jego córki, Zofii Tarnowskiej. Miejskowa tradycja, mająca podbudowę w relacjach historycznych mówi, że w Krzywej osadzono niegdyś jeńców tatarskich. Być może, ujętych w 1624 r., kiedy niszczycielski ich najazd dotarł w okolice Sędziszowa.

Ciekawy przebieg miała w Krzywej rabacja 1846 r. Miejscowi chłopci zebrali się pod domem Krzyżanowskiego, ówczesnego dzierżawcy czy zarządcy majątku. Ten, z kilkoma butelkami gorzałki, wyszedł naprzeciw gromady, powitał ją i zamiast krwawej rzezi, odbyła się wspólna biesiada, po której chłopci, wyściskawszy pana, odeszli do domów.

W 1933 roku we wsi było 197 domów - wszystkie drewniane. Tylko w 11 były podłogi. 164 były kryte strzechą. W 176 była tylko jedna izba, a w pozostałych dwie. Wieś liczyła 917 mieszkańców. W czasie drugiej wojny światowej blisko 1/3 budynków uległa zniszczeniu lub uszkodzeniu. Schronienie we wsi znaleźli uchodźcy z poznańskiego i ze wschodu, gościnnie przyjęci przez mieszkańców.

W 1911 r. powstała we wsi szkoła. Początkowo była to filia szkoły w Czarnej. Z braku odpowiedniego budynku, mieściła się w prywatnym domu rodziny Skoczków. Nowy, drewniany budynek szkolny został wzniesiony w 1924 r. Zburzenie tego obiektu w czasie drugiej wojny światowej mieszkańcy odczuli bardzo dotkliwie. Z tym większym zapałem przystąpiono do jego odbudowy. Służył on mieszkańcom Krzywej jeszcze w latach osiemdziesiątych. W 1988 roku szkoła przeniosła się do nowego budynku.

W miejscowości działa od 1922 roku OSP.

W 1961 roku oddano do użytku nową remizę strażacką, systematycznie rozbudowywaną i unowocześnianą. Wieś jest zgazyfikowana, telefonizowana posiada wodociąg i sieć kanalizacji sanitarnej. Na terenie wsi znajduje się kopalnia gazu ziemnego, dysponująca nowoczesnym sprzętem do osuszania gazu.

W 2003 r. powstał uczniowski klub sportowy SOKÓŁ Krzywa.

Ruda

Po raz pierwszy miejscowość wymienia dokument z 1459 roku, w którym dzierżawca dóbr ropczyckich, Jan Czyżowski, udzielił zezwolenia Mikołajowi Dzikowi z Borku na wydobywanie rudy nad Tuszymką. Funkcjonowały wówczas jednocześnie dwie nazwy wsi: Zaszkodna i Ruda. W dokumentach pojawia się również nazwa Dwierudzie, którą określano prawdopodobnie Rudę i Kamionkę razem. Na początku XVI wieku działały w Rudzie dwie kuźnice: Marcina Bajora i Andrzeja Baryczki. Dane z 1765 roku informują, że we wsi było 5 kmieci, 12 zagrodników, 7 komorników. Miejskowa tradycja mówi, że tereny nad Tuszymką, a więc i Ruda, były obiektem zainteresowania Rusinów, a później Tatarów, którzy parli tu po żelazo.

22 października 1885 r. urodził się tu Stanisław Kot, wybitny historyk kultury, działacz ruchu ludowego, polityk.

Szkoła we wsi istniała już przed 1918 r. Po drugiej wojnie światowej funkcjonowała jako placówka czteroklasowa, w latach 1946 - 71. Ze względu na niewielką liczbę uczniów, została zlikwidowana.

Północne obszary wsi zajmuje zalew na rzece Tuszymce. Dzięki niemu oraz okolicznym lasom, Ruda jest doskonałym miejscem wypoczynku dla spragnionych ciszy, spokoju, miłośników grzybobrania i wędkarstwa. Usytuowano tu również Dom Pomocy Społecznej, dysponujący blisko setką miejsc dla osób starszych, wymagających opieki.

Najciekawszymi obiektami w Rudzie są: „Grunwald” - krzyż, upamiętniający pięćsetlecie zwycięstwa nad wojskami krzyżackimi, wzniesiony w 1910 r. oraz kaplica z 1916 r., wybudowana ku czci poległych w czasie pierwszej wojny światowej, miejsce odprawiania nabożeństw w ciepłe dni.

Ruda jest zgazyfikowana, telefonizowana oraz posiada wodociąg. We wsi działa Ochotnicza Straż Pożarna powstała w 1962 r. Posiada ona remizę, wzniesioną w 1971 r. i rozbudowaną w 1982 r.

Szkodna

Szkodna jest najdalej na południe wysuniętą miejscowością w gminie - sąsiaduje z gminą Wielopole Skrzyńskie. Pierwsza wiadomość źródłowa o wsi pochodzi z lat siedemdziesiątych XV wieku. Była ona własnością królewską, wchodzącą w skład niejednokrotnie już wymienianej tenuty ropczyckiej. Jan Długosz podaje, że w Szkodnej, w drugiej połowie XV w., było 15 łanów kmiecych, co nie jest bynajmniej liczbą małą, skoro w Górze Ropczyckiej było w tym czasie gospodarstw łanowych zaledwie 6. W XVI w. Szkodna została wyodrębniona z dóbr królewskich i wraz z Glinikiem, nadana Stanisławowi Maciejowskiemu. Krótco jej dzierżawcą był hetman Jan Tarnowski. W tym czasie istniało we wsi sołectwo, które w 1536 r. dzierżył Stanisław Bogunia. Dysponował on karczmą i korzystał z pracy 10 kmieci, spośród 22 tu zamieszkujących. Jako że sołectwo w Szkodnej nie było dziedziczną własnością, wykupił je w 1569 r. Stanisław Sobek z Sulejowa, uzyskując prawo jego dożywotniego posiadania. Wraz z utworzeniem w XVII w. starostwa niegrodowego w Ropczycach, Szkodna weszła w jego skład. Lustracja dóbr królewskich, przeprowadzona w 1765 r. informuje, że w Szkodnej było 21 kmieci, wraz z właścicielami mniejszych gospodarstw, 4 zagrodników, 10 chałupników, 7 komorników. Nie było to zbyt wiele, zwłaszcza w porównaniu z sąsiednimi Zagorzycami, gdzie w tym czasie mieszkało 145 rodzin chłopskich. Ta sama lustracja informuje, że w Szkodnej Andrzej i Anna Szparowie posiadali tzw. łąny wybranieckie. W związku z tym mieli obowiązek płacić 100 zł rocznie na utrzymanie oddziału piechoty łanowej oraz dbać o stan dróg we wsi. W zamian mieli prawo warzyć piwo, palić gorzałkę, łowić ryby, korzystać z drzewa w lesie itd.

Tragicznie zapisał się w dziejach Szkodnej okres rabacji galicyjskiej. Niechętnie nastawieni do szlachty chłopci, podburzani dodatkowo przez austriackich urzędników, ruszyli palić i rabować szlacheckie dwory. Do Szkodnej taka spragniona krwi gromada przysłała od strony Wielopola. Jak podaje tradycja, w Szkodnej ich ofiarą padł, dzierżawiący tutejszy folwark niejaki Chrzanowski. Podobno przed rabusiami ukrył się w stajni, w żłobie o podwójnym dnie. Odnalazłszy nieszczęśnika, zamordowali go, przecinając piłą razem ze żłobem. Jeżeli

ta opowieść nie kłamie, jest to najtragiczniejsze wydarzenie „krwawych zapustów” w Ziemi Sędziszowskiej.

Od momentu powstania, Szkodna należała do parafii w Górze Ropczyckiej. Wraz z utworzeniem w 1925 r. parafii w Zagorzycach Górnych, znalazła się w jej granicach. W 1931 r., z inicjatywy proboszcza, ks. J. Badowskiego powstała we wsi szkoła, którą kierowała Stanisława Siwek. Niestety, budynek, w którym się mieściła, uległ zniszczeniu w 1944 r., w wyniku ostrzału artyleryjskiego. Po wojnie naukę wznowiono w 1946 r., pozyskując na potrzeby szkoły drewniany barak. W latach pięćdziesiątych podjęto inicjatywę budowy nowego budynku szkolnego. Oddany do użytku w roku 1959, rozbudowany i unowocześniony w 1997 roku, służy do dzisiaj. W Szkodnej działa OSP powstała w 1957 r.

Szkodna jest najwyżej położoną miejscowością w gminie - 410 m n.p.m. Z okolicznych wzgórz rozciągają się wspaniałe widoki na krajobraz Pogórza. W lasach spotkać można wilka, rysia, puchacza, sarnę, jelenia.

Wolica Piaskowa (obecnie jedno z osiedli miasta Sędziszów Małopolski)

Leży na północ od Sędziszowa, sąsiadując z Wolicą Ługową od wschodu, Boreczkiem od północy i Borkiem Wielkim od zachodu. Udokumentowana historia wsi sięga połowy XV wieku. Należała wówczas Wolica do tzw. klucza sędziszowskiego, stanowiącego własność Odrowążów. W kolejnych stuleciach dzieliła wieś losy klucza, będąc własnością m.in. Ligęzów, Lubomirskich i Potockich. Pod koniec XVIII w. w Wolicy żyło 34 poddanych dominium sędziszowskiego - w sąsiedniej Wolicy Ługowej było ich 28, a w Kawęczynie-43.

XIX wiek często kojarzony jest z okresem powtarzających się klęsk elementarnych. Nie omijały one także okolic Sędziszowa. Długotrwałe ulewy lub susze niszczyły zasiewy, sprowadzając na ludzi głód. Często nawiedzały te tereny epidemie. Z dziejami Wolicy wiąże się legenda, mówiąca, że w pierwszej połowie XIX stulecia wszyscy mieszkańcy wsi zmarli na cholera. Właściciel na nowo zasiedlił osadę, uprzednio oborawszy grunty wołami czarnej maści, pochodzącymi z bliźniąt. Ten magiczny zabieg miał ustrzec Wolicę przed podobną klęską w przyszłości. W drugiej połowie XIX w. widoczne jest znaczne ożywienie, zwłaszcza na polu gospodarki. W Wolicy w tym czasie powstało kółko rolnicze oraz Gminna Kasa Pożyczkowa. Wybuch pierwszej wojny światowej zahamował rozwój tych cennych inicjatyw. Nowe okoliczności wymagały od ludzi określonych zachowań. Wielu mieszkańców Wolicy wzięło udział w walkach podczas pierwszej wojny. Wielu zaciągnęło się do wojska w obliczu wojny z bolszewikami w 1920 r. Opracowania podają nazwiska ochotników z Wolicy, walczących z Sowiecami w latach 1918 - 20. Są to: F. Buraś, J. Pichla, W. Oleś, S. Szczęch, L. Ziomek, J. Buraś, M. Basara, L. Przydział, S. Kułak, P. Stręk, J. Skarbek. Niestety, część z nich poległa. Z okresu międzywojennego posiadamy dokładniejsze dane o warunkach życia we wsi: w 1933 roku było tu 149 domów - wszystkie drewniane, 103 kryła strzecha, 110 nie miało podłóg. Ze względu na trudne warunki życia - gospodarstwa były niewielkie, brakowało siły pociągowej - 20 mieszkańców wsi wyemigrowało do Ameryki. Odrodzenie niepodległego państwa polskiego sprzyjało działalności politycznej. Najaktywniejsi na tej niwie byli: W. Kułak, członek BBWR oraz F. Stręk, działacz PSL "Piast". W latach drugiej wojny światowej w Wolicy, w domu Mazura, było jedno z ognisk akcji tajnego nauczania. 15 mieszkańców, głównie członków AK, uzyskało dzięki temu maturę.

We wsi funkcjonują: Publiczne Przedszkole i Szkoła Podstawowa tworząc Zespół Szkół. Jednostka OSP powstała w latach 1902 - 04, z inicjatywy Adama Bartosza.

Wolica Piaskowa posiada sieć energetyczną, telefoniczną, gazową, wodociągową oraz kanalizację sanitarną. We wsi funkcjonuje klub sportowy „Piast”.

Od 1 stycznia 2019 r. Wolica Piaskowa została włączona do miasta Sędziszów Małopolski.

Wolica Ługowa (obecnie jedno z osiedli miasta Sędziszów Małopolski)

Wolica Ługowa leży na północ od Sędziszowa, oddzielona od miasta bagiennymi łąkami, zwanymi „ługami”, od których prawdopodobnie pochodzi jej nazwa. Pierwsza wiadomość o niej pochodzi z 1425 roku, kiedy została zastawiona przez Odrowążów, wraz z Sędziszowem, Stefanowi z Bydlowa. Przez szereg lat należała Wolica do klucza sędziszowskiego, stąd wśród jej właścicieli pojawiają się te same nazwiska, co w przypadku miasta (m.in.: Kostkowie, Potoccy, Zboińscy, Stadniccy, Tarnowscy). Pod koniec XVIII wieku była Wolica najmniejszą wsią w okolicy Sędziszowa. Mieszkało tu 28 poddanych, podczas gdy w sąsiedniej Wolicy Piaskowej było ich 34, a w Kawęczynie - 43. Pierwsza połowa XIX wieku w regionie sędziszowskim to okres nikłej aktywności społecznej. Dopiero druga część stulecia przynosi znaczące zmiany w wielu dziedzinach życia. Jednym z symptomów nadchodzących przemian był udział mieszkańców Wolicy Ługowej w powstaniu styczniowym. W walkach wzięli udział: Jacenty Polek i Tomasz Wojdon. W 1886 r. we wsi powstała Kasa Pożyczkowa Gminna, działająca do 1914 r., jako alternatywa dla udzielających lichwiarskich pożyczek Żydów. Wkrótce po powstaniu w Rzeszowie Polskiego Stronnictwa Ludowego, idee ruchu ludowego docierają do mieszkańców Wolicy. Propagował je Stanisław Birkowski, w którego domu czytano m.in.: "Przyjaciela Ludu", "Wieniec", „Pszczółkę”. W 1910 r., w pięćsetlecie zwycięstwa pod Grunwaldem, stanął we wsi krzyż, upamiętniający triumf oręża polskiego nad Zakonem Krzyżackim. Niedługo przed wybuchem pierwszej wojny światowej, z inicjatywy proboszcza ks. Pawła Sapeckiego, którą podjęli wójt wolicki Grzegorz Pondo oraz Ferdynand Rolek, rozpoczęto w rejonie „ługów” eksploatację torfu. Wybuch pierwszej wojny światowej przerwał to dobrze zapowiadające się przedsięwzięcie, po którym pozostał duży staw hodowlany. Widoczne od dłuższego czasu ożywienie polityczne zaowocowało licznym udziałem mieszkańców Ziemi Sędziszowskiej w Legionach Piłsudskiego. Wśród nich byli również: Franciszek Mach i Wojciech Wojdon z Wolicy Ługowej. Odbudowa niepodległego państwa polskiego w 1918 r. obudziła w ludziach entuzjazm, który pozwolił zrealizować wiele cennych inicjatyw. W Wolicy Ługowej powstała w tym czasie Ochotnicza Straż Pożarna, młodzież założyła Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej, zorganizowano bibliotekę, wybudowano Dom Ludowy, aktywnie działały bractwa religijne, powstało Kółko Rolnicze. Wśród młodzieży dużą sympatię zdobył ks. Stanisław Maciąg, organizator zespołu teatralnego.

W latach drugiej wojny światowej całość wolickich pól objął w posiadanie niemiecki bauer. W 1943 roku wieś oraz sąsiednie: Wolica Piaskowa i Kawęczyn, przeżyły pacyfikację. Na szczęście nie pociągnęła ona za sobą ofiar śmiertelnych. Znaczącą rolę odgrywali mieszkańcy Wolicy w działaniach konspiracyjnych. Stąd pochodził Józef Naróg, komendant placówki AK w Sędziszowie, a później komendant dębickiego obwodu AK, Wojciech Wojdon, pochodzący z Wolicy brał udział w tworzeniu struktur Państwa Podziemnego w okręgu krakowskim, w 1942 r. zamieszkał w Wolicy Mieczysław Szczurowski, pierwszy komendant placówki Związku Walki Zbrojnej w Sędziszowie. Nie sposób pominąć O. Adama Jakubka,

kapucyna, który ochotniczo wyjechał w głąb Niemiec, by w konspiracji nieść duchową pociechę polskiemu robotnikom przymusowym. W okresie powojennym wieś wyspecjalizowała się w mleczarstwie. Lata 90-e i początek XXI w. to okres znaczących inwestycji w infrastrukturę. Przeprowadzono gazyfikację, telefonizację, wybudowano sieć wodociągową i kanalizacyjną, wykonano oświetlenie uliczne, odnowiono sieć energetyczną. Dumą mieszkańców jest, oddany do użytku w 1971 r., Dom Ludowy, będący siedzibą OSP, która powstała w 1922 r. Obiekt ten obecnie jest adoptowany na potrzeby przedszkola, nową funkcję pełnił od 2013 r., a w części budynku jest remiza strażacka z garażem i świetlicą.

Atrakcją Wolicy był kilkusetletni dąb, stojący w centrum wsi, obecnie pozostał jedynie tzw. świadek. Miejscowe podanie głosi, że drzewo zasadził sam król Władysław Jagiełło, w miejscu, gdzie dziki zwierzę zagryzł jego najlepszego charta.

Od 1 stycznia 2019 r. Wolica Ługowa została włączona do miasta Sędziszów Małopolski.

Zagorzycze (sołectwa Zagorzycze Dolne i Zagorzycze Górne)

Zagorzycze leżą na południe od Sędziszowa, wzdłuż drogi do Wielopola. Początki udokumentowanej historii Zagorzycze związane są z aktem króla Ludwika Węgierskiego, wydanym 10 listopada 1379 r. Od początku swego istnienia należały Zagorzycze do uposażenia kasztelanii sandomierskiej. Na przełomie XIV i XV wieku wieś została włączona do tzw. tenuty ropczyckiej, stając się własnością królewską. Dobra ropczyckie często zmieniały właścicieli. Najznacznější z nich to: Jan Czyżowski, Janusz Świerczowski, Jan Tarnowski czy rodzina Potockich w XVIII wieku. W 1420 r. Zagorzycze i kilka innych miejscowości w okolicy stały się przedmiotem sporu między biskupem krakowskim Wojciechem Jastrzębcem, a rektorem sędziszowskiego kościoła Piotrem. Źródło konfliktu tkwiło zapewne w przypisaniu Zagorzycze do parafii w Górze, choć pierwotnie podlegały jurysdykcji proboszcza z Sędziszowa. Z XV w. pochodzą informacje o istnieniu sołectwa w Zagorzycach. W 1410 r. urząd ten sprawował Mikołaj, rok później - Stanisław, w 1479 r. inny Stanisław, a w 1498 r. - Piotr. W drugiej połowie XV w. Zagorzycze dzieliły się na Stare i Nowe. Sołectwo i większość gospodarstw znajdowały się w Starych Zagorzycach. W Nowych były tylko dwa gospodarstwa. Z piastowaniem urzędu sołtysa wiązały się liczne przywileje. W Zagorzycach sołtys dysponował 5 zagrodnikami, młynem, dwoma karczmami i 5 stawami, a mimo tego usiłował zmusić do robocizny na swoją rzecz jeszcze 6 kmieci: Michała Gwiazdona, Jana Kurtykę, Dominika, Marcina Kwasa, Jana Kuropatwę i Jana Ościejasza. Wyrok sądowy z 1567 przyznał rację w tym sporze sołtysowi, Janowi Kozłowskiemu.

W drugiej połowie XVI w. Zagorzycze były najludniejszą wsią w okolicy. Liczba kmieci wahała się tu od 65 do 77, podczas gdy np. w Gnojnicy było ich około 60, w Bystrzycy od 24 do 28, a w Borku 24. Już sto lat później sytuacja wyglądała zupełnie inaczej. Po zniszczeniach wojennych z połowy XVII w., liczba kmieci w Zagorzycach spadła do 9. Dokładnych danych o wsi dostarcza lustracja dóbr królewskich z 1765 r. Mieszkało tu 60 kmieci, 30 chałupników, 25 zagrodników, 30 komorników. Istniał we wsi browar, a porównanie z okolicznymi wsiami wskazuje, że Zagorzycze przynosiły swym właścicielom największy dochód. Dokumenty ze schyłku XVIII w. przynoszą też nazwiska kilku mieszkańców wsi: Szymona Charchuta, Jędrzeja Maciołka, Marcina Barnaka, Wojciecha Grockiego, Walentego Skarbka. Niestety, wszyscy wymienieni byli dłużnikami dworu lub karczmy.

W 1846 r. zagorzycy chłopcy włączyli się w antyszlachecki ruch, zwany rabacją. Przyłączywszy się do idącej od Szkodnej gromady, zaatakowali dobra hrabiego Starzeńskiego w Górze Ropczyckiej. Rozproszeni, powrócili do swoich domostw.

Zagorzycy dzielą się na dwie części: Dolne i Górne (czyżby pozostałość po piętnastowiecznych Starych i Nowych Zagorzycach?) Ten nieformalny do niedawna podział władze samorządowe usankcjonowały, powołując, z dniem 1 stycznia 2003 r. dwa sołectwa: Zagorzycy Dolne i Zagorzycy Górne.

W 1890 roku powstała w Zagorzycach Górnych szkoła jednoklasowa. Osiem lat później miała już własny, murowany budynek. Obecnie w Zagorzycach Górnych funkcjonuje otwarta w 1998 r. Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II.

W północnej części Zagorzyc (w Zagorzycach Dolnych) szkoła powstała w 1912 r. Mieściła się w prywatnym domu Katarzyny Motyki. Wcześniej, w 1893 r. powstała Ochronka Sióstr Służebniczek Bogurodzicy Dziewicy Niepokalanie Poczętej Dębickich. Zakonnice nie tylko opiekowały się małymi dziećmi i przygotowywały starsze do Pierwszej Komunii Świętej, ale też uczyły swoich podopiecznych czytania i pisania. W 1946 r. otwarto jeszcze jedną szkołę - w przysiółku Budzisz, która obecnie jest wygaszona. Nowa szkoła w Zagorzycach Dolnych została otwarta w 1972 r.

W 1925 roku w Zagorzycach utworzono parafię. Tymczasowy Komitet Parafialny działał we wsi od 1916 r. Dwa lata później doprowadził do budowy małego, drewnianego kościółka. Nową, murowaną świątynię zaczęto wznosić w 1933 roku, pod kierunkiem ks. J. Badowskiego. Dzieło budowy kontynuował jego następca, ks. J. Czajka. W czasie budowy zaszło wydarzenie, powszechnie odbierane przez świadków jako cud: z wysokości 25 metrów spadł pomocnik murarza, a mimo tego nic mu się nie stało i nazajutrz mógł znów stanąć do pracy. Kościół p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła jest trzynawowy, bazylikowy, o trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Od frontu dwie półkoliste przybudówki nadają budowli ciekawy charakter. Nad nawą umieszczono wieżyczkę na sygnaturkę, zakończoną iglicą. Ołtarz główny ma charakter tryptyku: w centrum umieszczony jest wizerunek Chrystusa, po bokach święci: Piotr i Paweł. W dzwonnicy z 1953 r. powieszono cztery dzwony. Na przykościelnym dziedzińcu stoi figura św. Maksymiliana Marii Kolbego. Mieszkańcy Zagorzyc Dolnych podjęli trud budowy kaplicy, zwieńczony w 2004 r. Obecnie jest to kościół, a nowa parafia została erygowana 27.08.2006 r. Pierwszym proboszczem został ks. Wojciech Wiśniewski.

W latach drugiej wojny światowej mieszkańcy Zagorzyc czynnie włączyli się do walki z okupantem. Wielu z nich należało do Armii Krajowej. Szczerpłość miejsca nie pozwala szczegółowo przedstawić ich patriotycznej działalności. Warto jednak, przynajmniej jako przykład, przedstawić sylwetkę por. Karola Chmiela. Urodzony w 1911 roku, po wkroczeniu Niemców aktywnie działał w strukturach Polskiego Państwa Podziemnego. Już po zakończeniu działań wojennych podjął działalność antykomunistyczną w ruchu Wolność i Niezawisłość. Od stycznia 1947 r. należał do kierownictwa IV Zarządu Głównego, któremu przewodniczył Łukasz Ciepliński. Już w grudniu tego roku został aresztowany, w październiku 1950 r. osadzony i skazany na karę śmierci. Wyrok został wykonany 1 marca 1951 roku. 17 września 1992 roku, wyrokiem sądu, Karol Chmiel został zrehabilitowany

Dzisiaj, w Zagorzycach Dolnych i w Zagorzycach Górnych, działają Ochotnicze Straże Pożarne. OSP w Zagorzycach Dolnych powstała w 1934 r. a Dom Strażaka został tam wybudowany w 1961 r. OSP w Zagorzycach Górnych powstała w 1928 r., również posiada okazały Dom Strażaka.

W Zagorzycach działa piłkarski klub sportowy „Płomień”.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

W Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w art. 3 pkt. 14 znajduje się definicja krajobrazu kulturowego:

Krajobraz kulturowy- postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego służy utrzymaniu tożsamości społeczności lokalnych (małe ojczyzny), regionów i państwa. Wobec tego konieczne jest utrzymanie i eksponowanie jego wartości, podejmując działania odnoszące się zarówno do ochrony dziedzictwa kulturowego, jak i środowiska przyrodniczego. Przedmiotem ochrony powinno być: ukształtowanie terenu, jego pokrycie (przyrodnicze i kulturowe) oraz tradycje zagospodarowania.

Pomimo dużej wielkości gminy i bogatych niegdyś tradycji w poszczególnych miejscowościach do chwili obecnej zachowało się stosunkowo niewiele obiektów zabytkowych, a te które się zachowały są często w złym lub bardzo złym stanie technicznym. Niektóre z miejscowości są nasycone obiektami zabytkowymi (np. Góra Ropczycka) a w innych prawie one nie występują. Góra Ropczycka (niegdyś zwana Królewską), jako cała miejscowość posiada wielorakie wartości kulturowe. Do jednych z cenniejszych w województwie podkarpackim, a niewątpliwie najcenniejszych w gminie i mieście Sędziszów Małopolski, należy zespół pałacowo – parkowy wraz z folwarkiem. Przedłużeniem parku, w którym wybudowano kaplicę grobową właścicieli majątku – Starzeńskich jest założenie cmentarne z drzewostanem i kaplicami. Ich walory, jak i walory całej miejscowości, podkreśla urozmaicona konfiguracja terenu. Wyjątkową wartością jest również wjazd do zespołu dworskiego, którego oprawa utworzona została przez usytuowanie po jego bokach dwóch figur św. Wojciecha i św. Stanisława, pierwotnie obsadzonych półkuliście lipami. Niestety nie zachował się do chwili obecnej drewniany kościół parafialny, rozebrany w okresie międzywojennym. Wybudowana już po II wojnie światowej murowana świątynia stanowi dominantę krajobrazową wsi i dalekiej okolicy. Kościół ten posiada interesującą architekturę, wzbogaconą dodatkowo pokryciem ceramicznym dachu. W kruchcie kościoła umieszczony został wtórnie, najcenniejszy zabytek sztuki, płaskorzeźba postaci kobiecej, stanowiąca zapewne nagrobek Jaworskich, właścicieli z końca XVIII i początku XIX wieku. Duże walory posiada także układ przestrzenny wsi oraz jej zabudowa tak drewniana (np. dawna wikarówka, obecnie dom nr 30, dom nr 141, 157, 156, 158) jak i murowana (głównie użyteczności publicznej np. Straży Pożarnej, karczma, a następnie kółko rolnicze, obecnie sklep, dawna szkoła).

Istniejące na terenie gminy, niegdyś prawie w każdej miejscowości dwory i folwarki nie zachowały się na jej obszarze. Powodem tego stanu była ich stosunkowo szybka parcelacja (np. w Klęczanach rozpoczęta przez sprzedaż bankowi rolnemu w końcu XIX wieku lub w początku XX wieku).

Choć powszechna niegdyś na terenie gminy zabudowa drewniana została zdegradowana przez mieszkańców jako gorsza, uległa wyburzeniu. Tylko w Cierpiszu, Wolicy Ługowej i Górze Ropczyckiej zachowała się w większej ilości a w Wolicy Ługowej i Cierpiszu zdecydowanie dominuje. Jednakże najwartościowsze budynki drewniane zachowały się w Zagorzycach (zagroda nr 188, stanowiąca własność Marii Walczyk ze stodołą z 1875 roku), Szkodnej (dom nr 36 z 1873 roku), pierwotnie dymny, własność Władysława Ziajora), Czarnej Sędziszowskiej (zagroda nr 202, z której obecnie zachował się dom, stodoła i studnia z żurawiem, niegdyś jeszcze istniała stajnia i wozownia, obecnie użytkowana jako letnisko).

Z obiektów sakralnych na terenie gminy istnieje kościół parafialny w Czarnej z lat 1828-30 integralnie związany z plebanią, kapliczką, szkołą i pobliskimi dwoma cmentarzami. Ponadto kościoły istnieją w Będziemyślu i Zagorzycach. Interesującym obiektem jest kaplica wybudowana przez mieszkańców Rudy na cześć poległych w bitwie w czasie I wojny światowej. Na terenie gminy istnieje szereg ciekawych kapliczek (i np. w Zagorzycach naprzeciw domu nr 554, w tej samej wsi obok domu nr 69, w Szkodnej podworska, na Osiedlu Wolica Ługowa), figur (np. św. Jana Nepomucena w Będziemyślu, pomniki grunwaldu w formie ażurowego, metalowego krzyża umieszczonego w głazie narzutowym (np. Borek Wielki, Osiedle Wolica Ługowa).

Na terenie gminy zachowały się dawne układy planistyczne.

Z terenem gminy było związanych wiele znanych osób, jedną z nich jest prof. Stanisław Kot, urodzony w Rudzie.

Charakterystyka Układów Ruralistycznych

Na terenie obecnej gminy Sędziszów Małopolski występują zarówno wsie założone na prawie polskim jak i niemieckim. Niektóre miejscowości zostały przeniesione z prawa polskiego na niemieckie i zmieniły swój pierwotny kształt.

Miejscowości na prawie polskim były przeważnie wsiami placowymi, natomiast na prawie niemieckim przybierały kształt ulicówki lub łańcuchówki w przypadku wsi łańowych (tzw. łańów leśnych).

Wsią placową, o niwowym układzie pól, widocznym do dziś w rozplanowaniu wsi jest Góra Ropczycka. Jej zabudowa, w tym zespół kościelny skupiona jest wokół centralnie usytuowanego placu na szczycie wzgórza, ze studnią pośrodku. O niwowym układzie pól tej wsi mówią ilustracje dóbr królewskich, gdy wspominają, że pola folwarczne są w trzech miejscach, przemieszane z chłopskimi. Taki układ pól był szczególnie charakterystyczny dla powszechnej wtedy metody uprawy tzw. trójpolówki, polegającej na uprawianiu co trzeci rok jednej niwy a obsiewaniu pozostałych zbożami jarymi i oziminą. Układ planistyczny wsi został przekształcony przez rozbudowę, a później lokalizację dworu i parku. Być może, że wykształcony dziś układ wsi z placem jest wynikiem rozbudowy zespołu dworsko – parkowego kosztem własności chłopskiej.

Na planie katastralnym wsi z 1849 roku zabudowa wiejska jest bardzo zacieśniona i zgrupowana po obu stronach kościoła. Wyraźnie jest widoczna ekspansja terytorialna dworu z towarzyszącą jej zabudową (folwark, młyn, karczmy, browar, cegielnia, koszary).

Wsią przelokowaną z prawa polskiego na niemieckie za czasów Kazimierza Wielkiego są Zagorzycze. Jej pierwotny układ nie został zachowany nawet reliktoowo. Jest to wieś łańcuchowa z zabudową i łanami rozciągającymi się po obu stronach potoku. Zabudowa jest posadowiona na jego terasie nadzalewowej, tworząc stosunkowo szerokie nawsie, pierwotnie stanowiące pastwisko gminne a z czasem w miarę przybywania ludności biednej zabudowywane przez chałupników.

Dokument z 1420 roku o podziale dziesięciny w Zagorzycach mówi, że należy się ona plebanowi sędziszowskiemu z ról starych, natomiast biskupowi krakowskiemu z ról nowych, wykarczowanych na mocy kontraktu lokacyjnego. Wynika z niego, że Zagorzycze zostały powiększone o nową część i dzieliły się na Antiqua Zagorzicze (czyli Zagorzycze Stare – dziś Dolne) oraz Nova Zagorzicze (czyli Zagorzycze Nowe – dziś Górne). Zagorzycze Stare ciągnęły się od ról sołtysa w dół rzeczki Zagórki czyli Budziszka, natomiast Zagorzycze Nowe w górę rzeczki Zagórki do jej źródeł od ról sołtysa. Role kmiece zarówno w Zagorzycach Starych jak i Nowych ciągnęły się po obu stronach rzeczki.

Przedstawiony układ wsi łanowej do chwili obecnej jest czytelny w Zagorzycach. Zabudowa wiejska, dziś zagęszczona znajduje się po obu stronach potoku, pola zaś ciągną się pasami podzielonymi drogami polnymi po obu jego stronach. Układ pól uległ zmianom poprzez wtórne podziały, zarówno wzdłużne jak i poprzeczne, jednakże pierwotny ich układ uwidaczniający polne drogi dojazdowe. Teren nawsia został prawie w całości zabudowany. Tendencja zagęszczania zabudowy (też na terenie nawsia) jest widoczna na planie katastralnym wsi z połowy XIX wieku. Zagorzycze są największą i najdłuższą wsią gminy.

Wsiami łananymi z zabudową skupioną wzdłuż drogi wiejskiej są Będziemyśl, Czarna, Krzywa, Kawęczyn, Klęczany i wspomniany wyżej Borek. We wsiach tych zabudowa była pierwotnie rozlokowana po jednej stronie drogi tworząc tzw. ulicówkę jednostronnie zabudowanej. Zagrody były lokowane na początku łanu, przedzielanemu każdemu osadźcy w pobliżu rzeki lub potoku. Takie usytuowanie zabudowy spowodowało, że we wsi Krzywej kształt drogi wiejskiej z zabudową był odbiciem biegu rzeki z dużym zakolem, skąd nazwa wsi. Z chwilą wybudowania przez zaborcę traktu do Kolbuszowej, biegnącego przez wieś nowa zabudowa przeniosła się do tej drogi. Zabudowa nad zakolem rzeczki istnieje do dziś i jest enklawą budownictwa drewnianego w tej wsi (dominuje budownictwo murowane). W środku wsi istniał niegdyś folwark, należący do właścicieli, którego do dziś jedyną pozostałością jest figura św. Jana Nepomucena.

Także dawna zabudowa Czarnej była posadowiona wzdłuż drogi, która dziś nie odgrywa większego znaczenia. W znacznym od niej oddaleniu znajdował się zespół kościelny i folwark. Obecnie nowe budownictwo grupuje się wzdłuż nowych dróg. Tendencja ta jest także widoczna w Borku.

Także nawiązujący do łanowego układ pól mają wsie typowo zagrodnicze tj. Boreczek i Cierpisz, powstałe w drodze częściowego karczunku lasów.

Zabudowa Cierpisha, składająca się z obszernych zagród jest oddalona od drogi, tworzy ulicówkę jednostronnie zabudowaną (część wsi zabudowana jest po północnej stronie drogi a część po południowej).

Interesujący układ przestrzenny posiadają Wolica Piaskowa i Wolica Ługowa. Ich zabudowa, a w szczególności Wolicy Ługowej skupia się wzdłuż wąskiej dawnej drodze wiejskiej, głównie po jej północnej stronie. Przez zagęszczenie siedlisk i ich podział wzdłuż szerokości tworzy kilka rzędów. Przez znaczne skupienie budownictwa we wsiach i konieczność dojazdu do zagród wytworzył się obecnie typ małych wsi wielodrożnej. Być może, że obie wsie były pierwotnie wsiami placowymi, przekształconymi później w ulicówki.

Wsią o rozrzuconej zabudowie zagrodowej z często występującymi pojedynczymi zagrodami na terenie poręb jest Ruda. Duży obszar wsi stanowią lasy. Na jej terenie zachował się relikw dawnej kuźnicy, czytelny dziś w postaci dużego stawiska. Układ pól w tej wsi nieregularny.

Z powodu znacznego przyrostu ludności na terenach wsi powstawały na ich skrajach, na obrzeżach lasów lub terenach po wyrębach leśnych przysiółki, przeważnie o chaotycznej, rozrzuconej zabudowie np. Poręby Małe i Poręby Wielkie w Krzywej, Majdan w Kłęczanach, Potok i Podlesie w Wolicy Piaskowej, Jasień w Czarnej itp. Wiele przysiółków zaczęło zanikać w latach 70-tych XX wieku. Niektóre istnieją ze względów na swe walory letniskowe np. Poręby Krzywskie Małe i Poręby Krzywskie Duże.

Historyczna zabudowa wiejska na terenie gminy była różnorodnie posadowiona wobec drogi, jednak przeważnie zwrócona do niej szczytem. Za budynkami mieszkalnymi stały zabudowania gospodarcze. W niektórych wsiach przeważa jednak układ kalenicowy domów np. w Cierpiszu.

Nowe budynki często lokowane są chaotycznie (bez zachowania ukształtowanej linii zabudowy, często na zapleczu nieistniejących już dziś drewnianych domów).

Bogate zagrody kmiecie składały się często z dwu-, trzech lub nawet czterech obiektów (domu, stajni, stodoły i obory). Układ budynków w zagrodzie był różny, przeważnie jednak przy drodze stał dom, w głębi stodoła. Na terenie gminy przeważały zagrody jednobudynkowe, w których część gospodarcza mieściła się pod wspólnym dachem z izbą mieszkalną.

Obecnie zagrody rolników składają się głównie z kilku budynków, przeważnie z domu usytuowanego najbliżej drogi stajnią zwróconą bokiem do drogi i stodoły w głębi. Coraz większa grupa ludności wiejskiej posiada tylko domy, są oni zatrudnieni poza rolnictwem.

5.2.3. Zabytki nieruchome

W Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w art. 3 pkt. 2 znajduje się definicja zabytku nieruchomego, zgodnie z którą:

Zabytek nieruchomy — nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, spełniające kryteria zabytku zawarte w pkt. 1 ww. w definicji zabytku.

Zabytkiem nieruchomym może być krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego,

obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości bądź instytucji.

Na terenie gminy Sędziszów Małopolski zachowały się zabudowania sakralne, dworskie, budynki publiczne, domy mieszkalne murowane i drewniane. Ujęte i opracowane zostały w punktach:

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.

5.2.4. Zabytki ruchome

Zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami art. 3, pkt. 3 - za **zabytki ruchome** uznaje się rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych spełniające kryteria zabytku.

Na podstawie art.6, Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytki **ruchome stanowią** w szczególności:

1. dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
2. kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;
3. numizmaty oraz pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery;
4. wytwory techniki, a zwłaszcza urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki, które dokumentują poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
5. materiały biblioteczne, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
6. instrumenty muzyczne;
7. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne;
8. przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Występujące obecnie na terenie gminy Sędziszów Małopolski zabytki ruchome to głównie obiekty sakralne znajdujące się w ewidencji konserwatora zabytków: przede wszystkim wyposażenie kościołów i klasztoru. Poza tym brak wiedzy na temat zbiorów znajdujących się w rękach prywatnych kolekcjonerów.

**WYKAZ ZABYTKÓW RUCHOMYCH
WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW
na terenie
GMINY SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI (stan na wrzesień 2021 r.)**

CZARNA SĘDZISZOWSKA – wyposażenie kościoła parafialnego B-614 z dn. 6.08.2013 r. - 20 pozycji

GÓRA ROPCZYCKA - elementy wyposażenia kościoła parafialnego

B-440 z 25.07.2011 r. – 1 pozycja

B-533 z dn.10.07.2012 r. - 29 pozycji

SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI -

Zespół oo. Kapucynów wyposażenie B-819 z 12.10.1970 r. - 102 pozycje

Kościół Parafialny wyposażenie -B-151 z dnia 1.07.1973 r. - 1 poz.

B-173 z dn. 9.0.2007 r. - 24 pozycje

ZAGORZYCE - wyposażenie kościoła parafialnego pw. Apostołów Piotra i Pawła B-615 z dn. 8.08.2013 r. – 20 poz.

Łącznie 197 szt. zabytków ruchomych.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Gmina Sędziszów Małopolski położona jest w zachodniej części województwa podkarpackiego, a pod względem geograficznym obejmuje trzy mezoregiony tj. Pogórze Strzyżowskie od południa, tzw. Pradolinę Podkarpacką z żyznymi glebami lessowymi i madami w części centralnej i od północy Płaskowyż Kolbuszowski z glebami piaszczystymi. J. Kondracki 1988, s. 399, 400 i 414). Poza miastem Sędziszów należą do niej następujące wsie: Będziemyśl, Boreczek, Cierpisz, Czarna Sędziszowska, Góra Ropczycka, Klęczany, Krzywa, Ruda, Szkodna, Zagorzyce Dolne i Górne.

Urodzajne gleby w centralnej i południowej części gminy, urozmaicony typ krajobrazu oraz gęsta sieć drobnych cieków wodnych sprzyjała osadnictwu prehistorycznemu i wczesnośredniowiecznemu, czego odbiciem są 153 zewidencjonowane stanowiska archeologiczne (zał. Nr 2).

W podanym zestawieniu stanowisk archeologicznych numery porządkowe odpowiadają numerom na mapie i tylko w tym zestawieniu mogą być przytaczane. Natomiast podane numery w obrębie poszczególnych miejscowości i numery w obrębie arkusza mapy AZP są porównywalne w dokumentacji archiwalnej i konserwatorskiej, i dlatego we wszelkiej korespondencji z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków należy je podawać. W ostatniej rubryce podawano, tam gdzie było to odnotowane, numery parcel.

Są to stanowiska różnej wielkości i wartości poznawczej. Obok bardzo licznych, pojedynczych śladów osadnictwa (1-2 artefakty) spotyka się stanowiska rozległe o powierzchni kilku hektarów. Większość stanowisk z omawianego terenu, odkryta została w ostatnich latach, w wyniku szeroko zakrojonych badań powierzchniowych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Manifestują się one, znajdowanymi na powierzchni fragmentami ceramiki lub narzędziami krzemiennymi (rzadziej innymi artefaktami jak monety lub wyroby metalowe). Obfitość znajdowanego materiału świadczy nie tylko o rozległości stanowiska archeologicznego, ale często również o jego intensywnym niszczeniu przez erozję, orkę lub inną działalność człowieka.

Najstarsze ślady działalności człowieka w tym rejonie pochodzić mogą sprzed ponad 12 tysięcy lat. W podziale chronologicznym jest to paleolit schyłkowy, związany z ostatnim zlodowaceniem. Jak dotąd, brak z terenu gminy Sędziszów pewnych znalezisk z tego okresu, ale część wyrobów krzemiennych, datowana ogólnie na epokę kamienia może pochodzić z tego okresu. Następny okres to mezolit - jest to czas, kiedy definitywnie kończy się epoka lodowa

(przełom IX i VIII tysiąclecia p.n.e.). W miejscu tundry stopniowo pojawiają się lasy. Wzbogaca się również fauna. Życie człowieka opiera się wtedy na myślistwie, rybołówstwie i zbieractwie. Fazę tą reprezentują 4 stanowiska archeologiczne (Czarna Sędziszowska st. 7, Klęczany st. 7, Szkodna st. 7 i Zagorzyce st. 5 – nr 50, 79, 95 i 121 na mapie).

Ogromny skok cywilizacyjny na naszych ziemiach dokonał się w VI tysiącleciu p.n.e., związany z opanowaniem umiejętności uprawy roli i hodowli zwierząt domowych. Od charakterystycznie zdobionej ceramiki, ta pierwsza fala rolników nazywana jest kulturą ceramiki wstęgowej rytej. Osiedlała się ona na najbardziej żyznych glebach lessowych (Będziemyśl st. 16 i 20 – nr na mapie j.w.). Potem napływa kolejna fala ludności z południaw. kultura cyklu lendzielsko-polgarskiego, której odbiciem na naszym terenie są 2 stanowiska archeologiczne (Będziemyśl st. 2 i Borek Wielki st. 2 - nr 2 i 27 na mapie).

Kultura neolityczna, zwana kulturą pucharów lejkowatych. Zajmowała ona nie tylko najżyźniejsze gleby lessowe, ale wchodzi w głąb strefy pogórzy, na mniej urodzajne gleby.

Z terenu gminy Sędziszów Małopolski znanych jest 5 pewnych stanowisk tej kultury (Będziemyśl st. 20, Kawęczyn st. 4, Zagorzyce st. 9, 14 i 18 – nr 20, 64, 125, 130 i 134 na mapie).

U schyłku neolitu pojawia się inna kultura neolityczna zwana „kulturą ceramiki sznurowej”. Tej kulturze przypisać można z naszego terenu 3 stanowiska archeologiczne – Krzywa st. 6, Szkodna st. 8 i Zagorzyce st. 1 – nr 86, 96 i 117 na mapie).

Na przełomie XX i XIX wieku p.n.e. już we wczesnej epoce brązu rozwija się tzw. episznurowy przykarpacki krąg kulturowy, ze znajomością wytwarzania narzędzi metalowych - najpierw z miedzi a następnie z brązu. Z tego horyzontu czasowego pochodzi z terenu gminy Sędziszów 12 stanowisk archeologicznych (Góra Ropczycka st.3, Krzywa st. 1, Szkodna st. 2, 9 i 10, Zagorzyce st. 9, 11, 13, 14, 21 i 27 – nr 59, 81, 90, 97, 98, 123, 125, 127, 129, 130, 137 i 143 na mapie).

W dalszym odcinku epoki brązu, mamy do czynienia z innymi kulturami (trzcieniecka), a następnie od XII stulecia p.n.e. rozwija się tzw. grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej. Trwa ona aż do IV w. p.n.e.. Od wieku VII p.n.e. pojawia się umiejętność produkcji narzędzi żelaznych i okres ten aż do wieku IV p.n.e. nazywany jest „okresem halsztackim”.

Z omawianego przez nas rejonu pochodzi 18 stanowisk kultury łużyckiej (Boreczek st. 2, Borek wielki st. 18, Kawęczyn st. 3 i 12, Klęczany st. 2, 4 i 8, Krzywa st. 3 i 4, Ruda st. 1, Wolica Ługowa st. 2, Wolica Piaskowa st. 2, 6, 8-10, 13 i Zagorzyce st. 11 – nry 25, 43, 63, 70, 74, 76, 80, 83, 84, 87, 100, 102, 106, 108-110, 113 i 127).

Ostatnie wieki p.n.e. to tzw. okres lateński, kiedy to dochodzi do kontaktów, a nawet napływu niewielkich grup ludności celtyckiej na teren Polski południowo-wschodniej.

Z terenu gminy Sędziszów brak znalezisk związanych z tą kulturą, ale o takiej penetracji świadczy chociażby miecz celtycki wydobyty z Wisłoka w Rzeszowie.

Pierwsze cztery wieki naszej ery to tzw. okres wpływów rzymskich. W tych czterech pierwszych wiekach naszej ery na naszym terenie rozwijała się tzw. „kultura przeworska”.

Z terenu omawianej gminy pochodzi aż 39 stanowisk tej kultury (por. wykaz – numery na mapie 3, 22, 27, 28, 31-33, 35, 38-40, 60, 63, 66, 69, 70, 74-78, 80, 83, 99, 100, 102-104, 106, 107, 110, 112, 113, 126, 142, 144 i 146-148).

W wyniku olbrzymich przemieszczeń ludnościowych pod koniec IV i w V wieku na nasz teren napływa również ludność słowiańska, zamieszkująca pierwotnie tereny położone znacznie dalej na wschodzie. W tym czasie mroczne dzieje historii oświetlane zaczynają być przez źródła pisane. Zaczyna się okres zwany wczesnym średniowieczem, trwający aż do połowy wieku

XIII. Od tego czasu możemy mówić o ciągłości kulturowo-osadniczej i szerzej, stosując metodę retrospekcyjną, wykorzystywać późniejsze nawet przekazy pisane.

Oczywiście ten długi okres jest mocno zróżnicowany. W okresie początkowym mamy do czynienia z jednolitą kulturą na znacznych przestrzeniach i niezróżnicowanym społeczeństwem. Od przełomu VII/VIII wieku powstają pierwsze ugrupowania plemienne, a w X wieku pierwsze organizmy państwowe.

Z terenu gminy Sędziszów Małopolski znany 16 stanowisk z tego okresu (Będziemyśl st. 5, Borek Wielki st. 2, 4-6 i 16, Czarna Sędziszowska st. 3, Góra Ropczycka st. 2 i 3, Kawęczyn st. 11 i 12, Ruda st. 1, Wolica Ługowa st. 2 i Zagorzyce st. 24, 30 i 36 – numery 5, 27, 29-31, 41, 46, 58, 59, 69, 70, 87, 100, 140, 146 i 152). Niestety żadne z nich nie było przedmiotem badań wykopaliskowych, co może w niedługim czasie ulegnie zmianie.

Badania te mogą przyczynić się do uściślenia źródeł historycznych i korygować tezy historyków o granicach międzyplemiennych, grodach i ośrodkach protomiejskich czy granicy osadnictwa wschodnio i zachodniosłowiańskiego.

Z późnego średniowiecza zarejestrowano tylko 17 stanowisk (Będziemyśl st. 1, 4, 7, 8, 13, 14 i 19, Boreczek st. 1, Czarna Sędziszowska st. 4, 6-9, 11 i 12 oraz Wolica Piaskowa st. 8 – numery na mapie: 1, 4, 7, 8, 13, 14, 19, 24, 47, 49-52, 54, 55 i 108), ale wynika to raczej z niekonsekwentnego zbierania tego materiału w trakcie badań powierzchniowych.

Wśród tych stanowisk na szczególną uwagę zasługuje st. 1 w Będziemyślu interpretowane w literaturze jako grodzisko. Po przeprowadzeniu w latach 1990-1991 archeologicznych badań wykopaliskowych okazało się, że mamy tutaj do czynienia przede wszystkim z późnośredniowiecznym i renesansowym dworem obronnym (A. Lubelczyk 1993, s. 230 i n.). O randze i bogactwie właścicieli tego dworu świadczy istnienie tutaj bogatej pracowni kaflarskiej (S. Czopek 1994, s. 95-119). Oprócz tego stwierdzono tutaj niezbyt intensywną warstwę wczesnośredniowieczną. Będziemyśl po raz pierwszy w źródłach pisanych wymieniany jest w roku 1409. Wydaje się, że pierwotnie leżał on w strefie osadnictwa ruskiego i nadany został Półkozicom w momencie rozpoczęcia kolonizacji tych terenów na prawie niemieckim przez Kazimierza Wielkiego.

Oprócz tego spora część stanowisk, z racji mało charakterystycznego materiału określona została ogólnie jako prehistoryczna.

WYKAZ ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW na terenie Gminy Sędziszów Małopolski

L.p.	Miejscowość	Gmina	Nr stanowiska	Typ stanowiska	Chronologia	Nr rejestru	Data wpisu	Nr AZP
1.	Będziemyśl	Sędziszów Małopolski	1	Grodzisko	Późne średniowiecze	A-829	1972	103-74
2.	Będziemyśl	Sędziszów Małopolski	23	Kopiec ziemny		A-827	30.12.1972	103-74/4

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Utworzenie placówki o statusie muzeum z pewnością przekracza możliwości finansowo-organizacyjne gminy, nie jest zresztą w pełni uzasadnione, biorąc pod uwagę skromną ilość zabytków ruchomych o wysokiej randze artystycznej związanych z przeszłością ziemi pełczyckiej. Mieszkańcy gminy gromadzą przedmioty codziennego użytku, archiwalne pocztówki i fotografie, liczne militaria, przedmioty kultu religijnego, historyczne druki oraz pamiątki związane z losami repatriantów.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudno definiowalne w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne obejmuje takie przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język jako narzędzie przekazu), spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem itp.

W gminie Sędziszów Małopolski istnieje współczesna forma trwania tradycji lokalnej, która wyraża się poprzez prezentowanie folkloru lokalnego na imprezach masowych, festiwalach i przeglądach. We wsiach gminy funkcjonują Koła Gospodyń Wiejskich, które za cel stawiają sobie kultywowanie tradycji, folkloru i wartości kultury ludowej, jaką jest muzyka i śpiew.

Postępujące w szybkim tempie zmiany warunków życia powodują, że tradycyjna kultura ludowa, a w tym i folklor może istnieć w życiu społeczeństwa tylko w postaci folkloryzowanej. Folkloryzm polega na celowym stosowaniu wybranych treści i form folkloru wydobywanych z pamięci mieszkańców wsi, bądź też czerpanych z archiwów folklorystycznych i opracowań, a następnie odtwarzanych w sytuacjach celowo zaaranżowanych, najczęściej w postaci prezentacji scenicznej. Podstawową formą funkcjonowania tradycji we współczesnej kulturze lokalnej są prezentacje sceniczne folkloru w ramach różnego typu przeglądów, konkursów i spotkań. Każdego roku odbywa się w gminie Sędziszów Małopolski wiele różnego typu imprez: Gminny Konkurs Historyczny „Z kart historii Ziemi Sędziszowskiej”, „Dni Sędziszowa”, Międzynarodowe Spotkanie Folklorystyczne, „Dożynki” i inne. Obok folkloru, w trakcie lokalnych przeglądów są prezentowane i promowane oryginalne potrawy wiejskie.

Najwybitniejszą postacią historyczną urodzoną w gminie Sędziszów Małopolski był: Stanisław Kot. Urodził się w miejscowości Ruda 22 października 1885 r., wybitny historyk kultury, działacz ruchu ludowego, polityk. Ukończywszy edukację na stopniu podstawowym w szkole w Czarnej i Sędziszowie, kształcił się w rzeszowskim Gimnazjum, a następnie studiował prawo, historię i polonistykę na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. W 1920 r. objął Katedrę Historii Kultury na Uniwersytecie Jagiellońskim. Wielkie uznanie

przyniosła mu praca pt. "Historia wychowania", do dzisiaj nie mająca sobie równej w polskiej literaturze historyczno-pedagogicznej. Jego naukowe dokonania ceniono też poza granicami naszego kraju, czego dowodem doktorat "honoris causa", nadany przez Uniwersytet w Oxfordzie.

W latach drugiej wojny światowej był ambasadorem w ZSRR, ministrem w rządach gen. Władysława Sikorskiego i Stanisława Mikołajczyka. Po wojnie był ambasadorem Polski Ludowej w Rzymie. W 1949 r. zdecydował się pozostać na emigracji. Ten „...uczony o znakomitej wiedzy, szerokich widnokręgach, najbystrzejszym sędzie...” zmarł w 1975 r. w Londynie. Podobno ojciec Stanisława Kota, Marcin, był jednym z dwóch ludzi we wsi, umiających czytać i pisać, którą to umiejętność wyniósł ze służby w austriackim wojsku.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Na podstawie art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Najważniejszą formą ochrony konserwatorskiej, skutkującą pełną ochroną prawną zabytkowego obiektu jest wpis do rejestru zabytków. Rejestr zabytków, osobno dla terenu poszczególnych województw, zgodnie z właściwością miejscową prowadzą wojewódzcy konserwatorzy zabytków.

Rejestr zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa podkarpackiego prowadzony jest przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu.

Dla Gminy Sędziszów Małopolski właściwym terenowo oddziałem Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu jest Delegatura w Rzeszowie. Sposób prowadzenia rejestru oraz ewidencji zabytków określono w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku, w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granice niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., nr 113, poz. 661). W rejestrze zabytków województwa podkarpackiego znajdują się następujące obiekty z terenu Gminy Sędziszów Małopolski.

Z terenu gminy Sędziszów Małopolski. do rejestru zabytków wpisane są następujące zabytki nieruchome, według stanu z sierpnia 2021 r.

woj. podkarpackie – pow. ropczycko-sędziszowski
ŚĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI – miasto i gmina
Czarna Sędziszowska

- **kościół par. pw. św. Stanisława Biskupa**, 1848, nr rej.: A-629 z 23.08.1979

Góra Ropczycka

- **zespół kościoła parafialnego**, nr rej.: A-1071 z 29.01.2013:

- kościół pw. św. Jakuba Starszego, 1940-51

- dzwonnica, 1818

- ogrodzenie z murem oporowym, mur/met., 1949-51

- figura Matki Bożej, kam., XVIII/XIX

- **zespół dworski**, nr rej.: 800 z 4.11.1976:

- 2 oficyny, k. XVIII, XIX, XX

- spichlerz, 1 poł. XIX

- kaplica grobowa, 1854

- park, XVIII-XIX, nr rej.: 974 z 5.10.1976

- **remiza strażacka**, 1924-27, nr rej.: A- 1433 z 7.12.2016

Sędziszów Małopolski

- **kościół par. pw. Narodzenia NMP**, 1694-1699, nr rej.: A-1035 z 3.08.1979

- **zespół klasztorny kapucynów**, nr rej.: A-865 z 12.10.1976:

- kościół pw. św. Antoniego Padewskiego, 1739

- klasztor, 1739

- ogrodzenie, XVIII-XIX

- **ratusz, XVII, XIX**, nr rej.: A-738 z 3.09.1968

- **pałac M. Potockiego**, ul. Kwiatowa, pocz. XVIII, nr rej.: 1213 z 23.03.1990

- **dom, ul. 1 Maja 37**, drewn., poł. XIX, nr rej.: 1223 z 21.09.1990

(przeniesiony → MKL Kolbuszowa, wpisany do inwentarza muzealnego)

- **dom, ul. 1 Maja 44, (obecnie 3 Maja 49)**, k. XIX, nr rej.: 736 z 31.10.1973

- **dom, Rynek 11/12**, pocz. XIX, nr rej.: 1215 z 23.03.1990

Zagorzyce

- **kościół par. pw. św. Piotra Apostoła**, 1937, nr rej.: A-1068 z 7.07.1978

- **cmentarz kościelny**, nr rej.: j.w.

Zakres ochrony konserwatorskiej zabytków wpisanych do rejestru zabytków, uwarunkowania prawne i wymogi dotyczące tej formy ochrony zostały określone w przepisach ww. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przedmiot ochrony definiuje każdorazowo decyzja wojewódzkiego konserwatora zabytków o wpisie zabytku do rejestru zabytków.

W rejestrze zabytków archeologicznych z terenu gminy Sędziszów Małopolski figuruje 1 obiekt – stanowisko archeologiczne w miejscowości Będziemyśl na działce nr ewid. 640 grodzisko zwane „Zamczysko”, wpisane do rejestru zabytków pod nr C-25 (dec. znak: KL.II.680/112/72 z dnia 30 grudnia 1972 r.).

Żaden zabytek na terenie gminy nie został uznany za pomnik historii. W obecnym stanie prawnym ta forma ochrony poza charakterem prestiżowym, związana jest z większą możliwością pozyskania środków finansowych z budżetu państwa na działania prowadzące do rewaloryzacji zabytku. Uznanie zabytku nieruchomego za pomnik historii odbywa się na mocy rozporządzenia Prezydenta RP. Jak dotychczas nie został również utworzony park kulturowy.

Z punktu widzenia ochrony krajobrazu kulturowego gminy priorytetowym zadaniem powinno być opracowanie i uchwalenie miejscowego planu zagospodarowanie przestrzennego

dla obszaru urbanistycznego miasta Sędziszów Małopolski oraz układów ruralistycznych o zachowanym historycznym układzie.

Wobec istotnego problemu w zakresie i tempie uchwalania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów i zespołów zabytkowych, w skali całego kraju, jako jedną z form ochrony zabytków, ustanowiono zapis w decyzji lokalizacyjnej. Należy jednak pamiętać, że ta forma ochrony ma charakter jednostkowego rozstrzygnięcia administracyjnego i związana jest bezpośrednio z procesem inwestycyjnym przy zabytkach, nie dając organom ochrony zabytków możliwości jego kompleksowej ochrony. W tym sensie ma ona charakter pośredni i doraźny, związany z możliwością wyeliminowania zagrożenia zabytku nieruchomego przed dewaloryzacją, na skutek niezgodnej z zasadami konserwatorskimi przebudowy lub modernizacji zabytku. Decyzje, o których mowa w art. 7 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków oraz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2010, Nr 75, poz. 474), która weszła w życie w dniu 4 czerwca 2010 roku, wprowadziła nowe, nieznane dotąd prawu polskiemu, prawne formy ochrony zabytków w postaci ustalenia ochrony w ostatecznej (bo jedynie taka rodzi pełnię skutków prawnych) decyzji o:

- **ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego**, definiowanej w art. 50 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2021 r. poz. 741, 784, 922, 1873, 1986.);
- **warunkach zabudowy**, na podstawie art. 59 ust 1 wzmiankowanej ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
- **zezwoleń na realizacji inwestycji drogowej**, opisaney w art. 11a ust. 1 ustawy z dnia 10 kwietnia 2003 roku o szczególnych zasadach przygotowania i realizacji inwestycji w zakresie dróg publicznych (Dz. U. z 2020 r. poz. 1363, z 2021 r. poz. 784, 1228.)
- **ustaleniu lokalizacji linii kolejowej**, o której mowa w art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 2003 roku o transporcie kolejowym (Opracowano na podstawie: t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1984.)
- **zezwoleń na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego**, wskazanej w art. 3 ustawy z dnia 12 lutego 2009 roku o szczególnych zasadach przygotowania i realizacji inwestycji w zakresie lotnisk użytku publicznego (Opracowano na podstawie: t.j. z 2021 r. poz. 1079)

W związku z tym wprowadzono również odpowiednie modyfikacje zapisów Prawa budowlanego, nakazujące uzgodnienie z konserwatorem zabytków inwestycji wymagających pozwolenia na budowę bądź rozbiórkę, realizowanych przy obiektach budowlanych ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane, (Dz. U. z 2021 r. poz. 2351)). Wobec braku precyzyjnych aktów wykonawczych i jednoznacznych interpretacji istniejących przepisów, ochrona prawna obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków nie zapewnia w praktyce dostatecznej możliwości ochrony podstawowych wartości w/w obiektów.

Zgodnie z art. 22 znowelizowanej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w gminnej ewidencji zabytków ujęte są:

- 1) zabytki nieruchome, wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Gminna ewidencja nie jest dokumentem zamkniętym. Powinna być uzupełniana i weryfikowana. Jej zmiany nie powodują nieważności ustaleń studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz gminnego programu opieki nad zabytkami. Ponadto gminna ewidencja zabytków winna podlegać okresowej aktualizacji, polegającej m. in. na wykreśleniu w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków obiektów nieistniejących oraz przekształconych w stopniu powodującym utratę wartości zabytkowych obiektu. Uzupełnienia wymagają także zmiany stanu prawnego: wpis do rejestru zabytków czy ustanowienie parku kulturowego.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Najliczniejszą grupę obiektów o wartości kulturowej stanowią obiekty figurujące w ewidencji zabytków. W oparciu o zapisy Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., ewidencja zabytków stanowi podstawę do sporządzania programów opieki nad nimi. Według tych zapisów, Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych z obszaru całego kraju, Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi natomiast wojewódzką ewidencję zabytków znajdujących się na terenie danego województwa.

W gestii władz samorządowych zaś spoczywa prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie kart adresowych zabytków nieruchomych, znajdujących się na terenie gminy, które zarazem są objęte wojewódzką ewidencją. Sporządzenie kompletnej, rzetelnej karty ewidencyjnej wykorzystującej wszystkie dostępne materiały to ważny element w procedurze prawnej opieki i ochrony zabytków. Wartość i znaczenie dokumentacji ewidencyjnej zależy bowiem od poziomu kompletności tych podstawowych informacji o obiektach historycznych.

Aktem prawnym, regulującym zasady prowadzenia ewidencji zabytków przez poszczególne organy, jest Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Określa ono podstawowe dane, jakie powinny znaleźć się na karcie ewidencyjnej i karcie adresowej zabytku, przesłanki, od których spełnienia zależy włączenie kart ewidencyjnych i adresowych do ewidencji oraz ich wyłączenie z ewidencji. Rozporządzenie ustala sposób gromadzenia zbioru dokumentów dla zabytków objętych wojewódzką ewidencją zabytków. Obiekty ujęte w ewidencji zabytków mogą podlegać ochronie w dwojaki sposób: poprzez obszarowy wpis do rejestru zabytków oraz poprzez ustalenia dotyczące ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

W gminnej ewidencji zabytków znajduje się 148 obiektów. Szczegółowy wykaz zabytków znajduje się w załączniku nr 1.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Ze względu na posiadane wartości historyczno-kulturowe największe walory zabytkowe posiadają następujące zespoły i obiekty:

Do najważniejszych zabytków miasta należą:

- kościół par. pw. Narodzenia NMP, 1694-1699, nr rej.: A-1035 z 3.08.1979

Kościół parafialny p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny powstał w latach 1694-1699 z fundacji właścicieli Sędziszowa Feliksa Potockiego i Krystyny z Lubomirskich Potockiej. Budowa kościoła rozpoczęła się w 1694 r., z inicjatywy ówczesnego proboszcza Sędziszowa ks. Jana Walezjusza, a kontynuowana była dzięki staraniom ks. Jana Jaroszewskiego, prepozyta kolegiaty tarnowskiej. Za autora planów uważa się słynnego architekta holenderskiego pochodzenia Tylmana z Gameren. 27 sierpnia 1698 r. kościół parafialny został podniesiony do godności prepozytury przez biskupa krakowskiego Jana Małachowskiego.

Według przekazów źródłowych, już w 1762 r. budynek popadł w ruinę, a w 1788 r. jego sklepienia groziły zawaleniem. W latach 1788-1792 prawdopodobnie przebudowano nawy boczne, zacierając układ złożony z kaplic połączonych przejściami i częściowo na nowo zasklepiono wnętrze. Konsekracji wyremontowanego kościoła w 1796 r. dokonał biskup przemyski Antoni Gołaszewski. W 1817 r. budynek został zniszczony przez pożar, który strawił całe pierwotne wyposażenie wnętrza. W czasie remontu przeprowadzonego w latach 1824-29 i w 1878-79 odnowiono elewację zewnętrzną, dach pokryto blachą. W 1888 r. dalsze prace murarskie prowadził budowniczy z Sędziszowa Kazimierz Sroka. W 1933 r. mury ściągnięto ankrami, poprawiono sklepienie oraz otynkowano elewację zewnętrzną. W czasie II wojny światowej uszkodzona została zakrystia i ściana wschodnia, rozbita została figura Matki Bożej przed kościołem i figura Serca Pana Jezusa w ołtarzu w kościele. W latach 70. XX w. zamontowano witraże i wykonano nową polichromię autorstwa artysty malarza Stanisława Szmuca.

Sędziszów Małopolski; Zespół kościoła par. p.w. Narodzenia NMP, kościół, mur., 1694-1699

Sędziszów Małopolski; Zespół kościoła par. p.w. Narodzenia NMP, dzwonnica, kam., XVII (?), przebud. XVIII, rozbudowa 1823

Sędziszów Małopolski; Zespół kościoła par. p.w. Narodzenia NMP, ogrodzenie z bramką, mur., 2 poł. XVIII, rozbudowa 1933

Kościół parafialny p.w. Narodzenia NMP stanowi znaczącą dominantę architektoniczną indywidualizującą krajobraz kulturowy miasta. Budynek wolnostojący, murowany na wysokim cokole z obsadzką, o bryle zwartej.

Trzynawowa świątynia została wybudowana w stylu barokowym, bazylikowym, z niższym i węższym prezbiterium, po którego bokach przybudowane są zakrystie. Nawa główna i prezbiterium zwieńczone są sklepieniem kolebkowym z lunetami, w nawach bocznych znajduje się sklepienie żaglaste. Ponad sklepieniami, w kondygnacji strychowej, przystosowanej do celów obronnych, widnieją otwory strzelnicze ze strzelnicami kluczowymi. Dwukondygnacyjna fasada kościoła jest bogato zdobiona, podzielona gzymsami, zwieńczona szczytem falistym ze spływami. Barokowy portal wykonany jest z czarnego marmuru.

Sędziszów Małopolski; Zespół kościoła par. p.w. Narodzenia NMP, wnętrze kościoła, ołtarz główny i ołtarze boczne

Ponad nim widnieje kartusz z herbem Pilawa (Potockich). Polichromia wnętrza została wykonana w 1974 r. Obrazy namalował Stanisław Szmuc z Krakowa. Wszelkich złocień na elementach architektonicznych i na ołtarzach dokonał Stanisław Kochman z Wysokiej Łańcuckiej. W 1996 r. polichromia została odnowiona. Neorenesansowy ołtarz główny został wykonany w 1888 r. przez Ligęzów oraz przez Aleksandra Krywulę. Na uwagę zasługują cztery ołtarze boczne, z których dwa pochodzą z pierwszej połowy XIX w. a dwa z 1912 r. Chrzcielnica ujęta ołtarzykiem pochodzi z 1905 r., późno klasyczna ambona została wykonana w pierwszej połowie XIX w. Na terenie parafii znajduje się klasztor OO. Kapucynów z kościołem klasztornym p.w. Św. Antoniego, wybudowany w latach 1739-1741, poświęcony w 1766 r. W klasztorze znajduje się nowicjat OO. Kapucynów.

Sędziszów Małopolski; Zespół kościoła par. p.w. Narodzenia NMP, wnętrze kościoła

- zespół klasztorny kapucynów, nr rej.: A-865 z 12.10.1976

Kościół i klasztor OO Kapucynów p.w. św. Antoniego usytuowany jest na wschód od rynku, przy głównym trakcie. Fundatorem konwentu był wojewoda wołyński, Michał Potocki. Klasztor zbudowano w latach 1739 - 41, zaś świątynia p.w. św. Antoniego została wzniesiona w latach 1741 - 1756. Całość zaprojektował architekt Jan de Oppitz, sprowadzony ze Lwowa. Dokument konsekracji kościoła pochodzi z 28 września 1766 roku. W czasach austriackich sędziszowski konwent uniknął kasaty, ponieważ w promieniu 30 kilometrów nie było innego. Zamknięto jednak nowicjat, zabroniono prowadzenia studiów teologicznych, zaś w klasztorze umieszczono żołnierzy.

- kościół pw. św. Antoniego Padewskiego 1641-1756

Sędziszów Małopolski; Zespół Klasztorny OO. Kapucynów, a. kościół p.w. Św. Antoniego Padewskiego, mur. 1739-1756,

Kościół, otoczony budynkami klasztorными, ukazuje jedynie północną, wejściową fasadę. Zwrócony został prezbiterium na południe. Stanowi budowlę murowaną, otynkowaną, jednonawową, dwuprzęsłową, z szeregiem kaplic w miejsce naw bocznych. Kaplice po dwie z każdej strony nawy głównej, połączone są wąskimi przejściami. Po obu stronach prezbiterium kwadratowe przedsionki komunikacyjne łączące z klasztorem, klatką schodową i zakrystią. Nad przedsionkami na piętrze znajdują się oratoria. Z tyłu prezbiterium chór zakonny przez dwie kondygnacje połączony dwójgciem drzwi po obu stronach ołtarza głównego z prezbiterium. Obok chóru, po prawej stronie zakrystia, za nią skarbiec. W bryle kościół przypomina bazylikę trójnawową. Nawa główna nakryta dachem siodłowym, dwuspadowym, połacie wypełnia dachówka. Nad ciągami kaplic, po obu stronach dachy pulpitowe. Fasada dwukondygnacyjna, trójosiowa z dekoracją płycinową. Górna kondygnacja zwieńczona trójkątnym szczytem ponad prawidłowym belkowaniem i ujęta od połowy wysokości w wolutowe spływy. Portal główny kamienny prowadzi do wnętrza pod chór muzyczny założony na trzech arkadach. W nawie i prezbiterium sklepienia krzyżowe na parach gurtów, którym odpowiadają pary pilastrów na ścianach kościoła. W pozostałych pomieszczeniach sklepienia kolebkowe z lunetami.

Wyposażenie wnętrza kościoła jednolite stylowo. W ołtarzu głównym umieszczony jest obraz, przedstawiający św. Antoniego Padewskiego, namalowany przez Szymona Czechowicza w latach 1762 - 1765, przeniesiony z kościoła kapucynów w Olesku. Poniżej, nad tabernakulum, widnieje malowany na desce obraz Matki Boskiej Częstochowskiej z XVII w., przekazany do kościoła przez fundatora, Michała Potockiego. Jak mówi tradycja, jest to obraz obozowy wojewody. Wśród wiernych cieszy się on opinią słynącego łaskami. Spośród innych elementów wystroju świątyni, warto wymienić rokokowy krucyfiks z trzeciej ćwierci XVIII w.; cudowny obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, tzw. „Śnieżnej”, z XVII w., pochodzący z kościoła

kapucynów w Kutkorzu; pięć kropielnic z czarnego marmuru z połowy XVIII w. Dnia 5 marca 2003 r. w kościele umieszczono krzyż, przywieziony ze zrujnowanego klasztoru kapucyńskiego z Kutkorza.

Sędziszów Małopolski; Zespół Klasztorny OO. Kapucynów, kościół p.w. Św. Antoniego Padewskiego, mur. 1739-1756, ołtarz główny i ołtarze boczne

Przed kościołem rozciąga się dwupoziomowy, tarasowy dziedziniec. Na niższym tarasie stoi rzeźba Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej, wykonana w 1912 r. przez Wojciecha Samka. Cokół, na którym umieszczono figurę, zdobi herb Potockich - Pilawa.

- klasztor, 1739

Klasztor OO Kapucynów przylega od strony wschodniej do kościoła. Budynek murowany z cegły, otynkowany, trójskrzydłowy, założony wokół wirydarza. Klasztor, pierwotnie jednopiętrowy, został rozbudowany w 1930 roku. Skrzydło południowe przedłużone poza prezbiterium kościoła. Na wschodnich i północnwschodnich narożach duże alkierze w formie odrębnych skrzydeł. Wirydarz obiegają wokoło zamknięte krużganki i dwie klatki schodowe na wyższe kondygnacje. Południowe i wschodnie skrzydło klasztoru oraz wschodni alkierz zostały nadbudowane, dwupiętrowe. Skrzydło północne i północny alkierz jednopiętrowe. Dachy siodłowe, czterospadowe, nad alkierzami kryte dachówką. W części nad chórem wyniosła pseudobarokowa wieżyczka na sygnaturkę. W skrzydle wschodnim znajduje się refektarz. W wejściach do klasztoru od frontu i od ogrodu kamienne portale. W krużgankach i refektarzu stropy belkowe, fazowane. Elewacje ujęte u góry gzymsem koronującym, u dołu cokołem. Okna prostokątne, czterodzielne. Bezpośrednio do klasztoru przylega ogród warzywny z sadem.

Sędziszów Małopolski.; Zespół Klasztorny OO. Kapucynów, klasztor, mur. 1739 -1756

W klasztorze przechowywanych jest wiele cennych zabytków, m.in.: obrazy z 1754 r., przeniesione tu z klasztoru w Olesku : „Pokłon pasterzy”, „Św. Franciszek pod krzyżem”, „Ostatnia wieczerza”, datowane na drugą połowę XVIII w.: „Chrystus błogosławiący dzieci”, „Ucieczka do Egiptu”. W swoich zbiorach zakon posiada również portrety fundatorów: Michała Potockiego i jego żony, Marcjanny z Ogińskich. Zachowały się również ornaty, antependia, kielichy, relikwiarze, lichtarze, ofiarowane konwentowi przez Potockich. W klasztornej bibliotece przechowywanych jest około 4 tysiące starodruków z zakresu teologii, prawa kanonicznego, ascezy. Najstarsze pochodzą z XVI wieku.

- ogrodzenie, XVIII-XIX

Ogrodzenie otacza klasztor z kościołem, dziedziniec gospodarczy oraz ogrody klasztorne. Mur w partii frontowej nakryty jest dachówką, pulpitowo na zewnątrz, z zaokrąglonymi szkarpami na narożach. Od wewnątrz posiada szereg prostokątnych wnęk. Pozostałe partie ogrodzenia wykonano z muru ceglanego pełnego, z niewielką domieszką kamienia w partiach starszych.

Pierwotne ogrodzenie zespołu klasztornego pochodziło zapewne z czasów budowy kościoła i klasztoru. Rozebrane zostało przez zaborcę austriackiego w 1783 r. Nowy mur zaczęto stawiać końcem XIX w. Od strony zachodniej wybudowano mur w 1893 r. z cegły z cegielni Michałowskiego z Czarnej Sędziszowskiej. W 1894 r. postawiono pozostałą część ogrodzenia oraz schody. Z tego czasu pochodzi też brama wiodąca na dziedziniec gospodarczy.

Brama w ogrodzeniu klasztoru murowana z cegły, nieotynkowana, jednoprzęsłowa, otwór zwieńczony płaskim odcinkiem łuku. Słupy zakończone płaskimi daszkami z głębokim okapem. Na nadprożu trójkątny przyczółek z tarczą z herbem zakonnym kapucynów. Pomiedzy słupami zawieszono skrzydła z metalowych krat.

Sędziszów Małopolski; Zespół Klasztorny OO. Kapucynów, mur oporowy z balustradą i schodami, kam., 1912

Sędziszów Małopolski; Zespół Klasztorny OO. Kapucynów, ogrodzenie (dziedziniec gospodarczy) z bramą wjazdową, mur., XVIII-XIX

Dziedziniec klasztoru obwiedziony murem pełnym. Ogrodzenie powstało równocześnie z budową murów klasztornych tj. w 1894 r. W tym roku wybudowane zostały również chody wiodące do kościoła. W wewnętrznej ścianie muru znajdują się prostokątne płyciny wyrobione w tynku, w nich obrazy stacji drogi krzyżowej. Mur zwieńczony daszkiem, którego wydatny okap wsparty jest na żeliwnych słupach z ażurowymi wspornikami wspierającymi dach.

- ratusz, XVII, XIX, nr rej.: A-738 z 3.09.1968

Sędziszów Małopolski; Ratusz, mur., poł. XVIII, XIX

Ratusz został wybudowany w XVII w. Przebudowany został w XIX w. Jest to budowla piętrowa, podpiwniczona, wzniesiona na planie prostokąta. Położony jest w środku dużego, prostokątnego rynku. Charakterystyczna jest fasada frontowa, północna, zdominowana przez wieżę, wyodrębnioną z murów budynku dwoma lizenami. Nad wejściem widnieje herb miasta - Odrowąż, powyżej - dwa neogotyckie ostrołukowe okna, ujęte w arkadę (efekt przebudowy z XIX w.). Górna część wieży ma kształt czworoboku o ściętych narożnikach. Przykryta jest wysokim, dwuspadowym dachem z lukarną, z przełomu XIX i XX wieku, podczas gdy korpus budowli kryje dach czterospadowy. Układ wnętrza jest trójtraktowy. W piwnicach i na parterze zachowały się sklepienia kolebkowe. Istnieje uzasadnione przypuszczenie, że ratuszowe piwnice są wielopoziomowe i łączą się z innymi, znajdującymi się pod kamienicami, stojącymi w rynku.

- pałac M. Potockiego, ul. Kwiatowa, pocz. XVIII, nr rej.: 1213 z 23.03.1990

Sędziszów Małopolski; Pozostałości zespołu pałacowego M. Potockiego, a. pałac, mur., pocz. XVIII

Sędziszów Małopolski; Pozostałości zespołu pałacowego M. Potockiego, a. pałac, mur., pocz. XVIII

Sędziszów Małopolski; Pozostałości zespołu pałacowego M. Potockiego, a. pałac, mur., pocz. XVIII

Sędziszów Małopolski.; Pozostałości zespołu pałacowego M. Potockiego, a. pałac, mur., pocz. XVIII

Pałac został wybudowany przez Michała Potockiego, na początku XVIII w. Obiekt ten składał się z czterech długich, parterowych budynków, otaczających prostokątny dziedziniec. Skrzydło południowe, reprezentacyjne, przeznaczone było na mieszkania, w skrzydłach wschodnim i zachodnim były pomieszczenia gospodarcze, zaś północne, z dwiema bramami służyło za stajnie. W pałacu znajdowała się kaplica z organami, wyposażona w niezbędny sprzęt liturgiczny. Pałac otoczony był ogrodem i parkiem. Nie znaleziono, jak dotychczas, żadnych szkiców ani opisów jak pierwotnie wyglądał pałac. We władaniu Potockich pałac utrzymał się do końca lat 80-ych XVIII w. Piotr Potocki, jako ostatni właściciel rodowy dóbr sędziszowskich, w 1785 roku zlikwidował kaplicę i opuścił pałac. Zmarł około 1794 r. Kolejną właścicielką dóbr była Barbara z Rudzińskich Moszczyńska a po niej w kolejnych latach majątek dziedziczyli: Wiktoria z Rudzińskich Zboińska (siostra Barbary); Ksawera ze Zboińskich Stadnicka (córka Wiktorii); następnie, po śmierci męża, Ksawera z dziećmi: Bronisławem i Konstancją. Z powodu zadłużenia, dobra sędziszowskie zostały w 1834 r. wystawione na licytację. Zakupił je Jan Stadnicki, który swoje prawa odstąpił w 1836 r. Ksawerze Stadnickiej. Prawa licytacyjne do dóbr sprzedała ona w 1839 r. Leopoldowi Szumskiemu, a ten z kolei wydzierżawił go Romanowi i Antoninie Kamińskim. W 1844 r. dobra sędziszowskie zakupił francuski hrabia Adrian De Mailly. Dobrami administrował najpierw Apolinary Wisłocki, a od 1850 r. Wincenty Łodzia Rogaliński. Od spadkobierców hrabiego de Mailly pałac sędziszowski wraz pozostałymi dobrami nabył w 1882 r. Artur Potocki. Po nim dobra odziedziczyła córka Zofia żona Jana Zdzisława Tarnowskiego. Po jej śmierci właścicielem dóbr zostaje ich syn Andrzej, który w 1939 r. emigruje do Anglii.

Pierwotnie pałac Potockich założony był na planie obszernego czworoboku, o różnych długościach skrzydeł, z dziedzińcem po środku. Jest on usytuowany z dala od historycznej, zwartej zabudowy miasta (od strony północno-wschodniej) w odległości ok. 200 m od dawnego traktu cesarskiego obecnie ul. Jana Pawła II.

Aktualnie większa część budynku pozostaje w ruinie, a tylko skrajne naroża południowego skrzydła pełnią funkcję mieszkalną. Jest to obiekt parterowy, murowany, częściowo podpiwniczony. Skrzydło południowe i częściowo wschodnie i zachodnie nakryte zostały dachem dwuspadowym. Do ryzalitu południowo-zachodniego dostawiono po wojnie niewielką dobudówkę pełniącą rolę ganku z drzwiami wejściowymi. Zachowało się niewiele z dawnego wystroju architektonicznego elewacji zewnętrznych: fragmenty profilowanych gzymsów, podziały ramowe, cokoły, lizeny i ryzality.

- dom, ul. 1 Maja 44, (obecnie 3 Maja 49) k. XIX, nr rej.: 736 z 31.10.1973

Obiekt wybudowany w czwartej ćwierci XIX w. przy trakcie cesarskim, biegnącym przez Sędziszów Małopolski. do Krakowa, jako zabudowa podmiejska, wolnostojąca.

Sędziszów Małopolski; Dom, ul. 3 Maja nr 49, mur., kon. XIX w.

Założony na rzucie prostokąta z gankiem w elewacji frontowej oraz dobudówką w elewacji tylnej. Murowany, otynkowany, parterowy, częściowo podpiwniczony. Dach dwuspadowy, kryty blachą z kalenicą równoległą do ulicy. Obecnie drzwi wejściowe poprzedzone są podcieniem o ścianach frontowej i bocznych, przepartych arkadami. Podcień kryty daszkiem dwuspadowym. Elewacja frontowa z podziałem płycinowo - ramowym wyrobionym w tynku, zwieńczona profilowanym gzymsem. Zawiera trzy okna czterodzielne.

- dom, Rynek 11/12, pocz. XIX, nr rej.: 1215 z 23.03.1990

Budynki mieszkalne wzniesione przed 1849 r. ponieważ na mapie katastralnej z tego roku zaznaczone są już jako karczmy. Domy usytuowane w północno-zachodnim narożniku rynku. Założone na rzutach prostokąta, tworzą obecnie ujednoliconą bryłę. Parterowe, murowane, z cegły, otynkowane, podpiwniczone. Dachy dwuspadowe, kryte blachą z kalenicą równoległą do pierzei zachodniej. Kominy murowane. W piwnicach sklepienia kolebkowe. Układ wnętrz trzytraktowy z sienią przelotową. Elewacja frontowa z podziałami ramowymi wyrobionymi w tynku, zwieńczona profilowanym gzymsem. Elewacja czteroosiowa. Stolarka okienna i drzwiowa wymieniona współcześnie.

Sędziszów Małopolski; Dom, ul. Rynek nr 11/12, mur., pocz. XIX

Duże walory zabytkowe i historyczne posiadają także:

- kaplica cmentarna wybudowana w 1844 r. na cmentarzu komunalnym
- nagrobki z XIX w. np.; rodziny Walgerów z 1833 r., Z. Sędzielowskiej, Ksawerego Preka malarza, właściciela dworu w pobliskim Sielcu, Władysława Jabłonkowskiego – powstańca listopadowego i właściciela Olchowej, Katarzyny z Trzecieckich- Jabłonkowskiej (najstarszy zachowany pomnik)
- kwatera Żołnierzy z I wojny światowej w zachodniej części cmentarza
- Cmentarz Żydowski przy ul. Szkarpowej – założony w XVI w., zniszczony w czasie II wojny światowej, miejsce śmierci 400 żydów z sędziszowskiego getta i okolic
- zabudowa mieszkalna w centrum miasta
- pozostałości zespołu folwarcznego wraz z aleją wzdłuż ul. 1000-lecia i stawem podworskim Skrzynczyna
- kapliczki przydrożne przy ul. Grunwaldzkiej nr 64 i 94, Borkowskiej nr 38, krzyż na postumencie ku czci ks. Stojałowskiego na skrzyżowaniu ul. J. Piłsudskiego i Kolbuszowskiej
- figura św. Jana Nepomucena w dawnym zespole folwarcznym Księżomost.

Charakterystyka obiektów zabytkowych gminy

Czarna Sędziszowska

- kościół par. pw. św. Stanisława Biskupa w Czarnej Sędziszowskiej, 1848, nr rej.: A-629 z 23.08.1979

Czarna Sędziszowska; Zespół kościoła par. p.w. Św. Stanisława Bpa, kościół, mur., 1828-1830

Czarna Sędziszowska; Zespół kościoła par. p.w. Św. Stanisława Bpa, dzwonnica, mur., 1956

Czarna Sędziszowska; Zespół kościoła par. p.w. Św. Stanisława Bpa, ogrodzenie, mur. żel., 1956

Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa zbudowany w latach 1828-1830, na miejscu poprzedniego, który spłonął kilkanaście lat wcześniej. Jest to budowla murowana, utrzymana w stylu klasycystycznym. Kościół jest jednonawowy, z niższym prezbiterium i prostokątnymi przybudówkami. Wejście prowadzi przez dobudowaną pod koniec XIX wieku wieżę, nakrytą cebulastym hełmem. Do 1928 r. kościół pokryty był gontem, który wtedy wymieniono na blachę. Obecny wygląd kościoła uzyskał po wybudowaniu przedsionka przed głównym wejściem do kościoła w 2004 r. i naw bocznych w 2010 r. oraz chóru w 2014 r. Rozbudowy dokonano według projektu mgra inż. Władysława Majki.

Czarna Sędziszowska; Zespół kościoła par. p.w. Św. Stanisława Bpa, wnętrze kościoła

W południowo-zachodnim narożniku placu kościelnego stoi dzwonnica wzniesiona w 1956 r., w której umieszczono trzy nowe dzwony (wcześniejsze zrabowali niemieccy okupanci w czasie ostatniej wojny). Na placu przed głównym wejściem do kościoła w 2008 r. ustawiono metalowy krzyż upamiętniający 400 lat parafii, poświęcony przez bpa rzeszowskiego Kazimierza Górnego, a wykonany przez Romana Bielarskiego.

Polichromia wnętrza pochodzi z lata 70. XX w. Posiada motywy figuralne i ornamentalne. Wykonana została przez artystę malarza Jerzego Lubańskiego z Krakowa. Na ścianach prezbiterium znajdują się duże obrazy przedstawiające Narodzenie Pana Jezusa i Ofiarowanie w świątyni, a na stropie umieszczono scenę Zmartwychwstania. Na ścianach nawy głównej wymalowano postacie polskich świętych i błogosławionych: Wojciecha, Kingi, Jana Kantego, Teresy Ledóchowskiej, Karoliny Kózka, Maksymiliana Kolbe, brata Alberta, Kazimierza królewicza, królowej Jadwigi, biskupa Stanisława. Strop nawy głównej przedstawia Ukoronowanie NMP. Na sklepieniu kaplicy bocznej umieszczono postacie czterech ewangelistów. Ołtarz główny późno klasycystyczny z drugiej połowy XIX w., przerobiony w 1902 r. Umieszczono w nim duży krzyż przysłaniany obrazem przedstawiającym

wskrzeszenie Piotrowina przez biskupa Stanisława, a w jego zwieńczeniu umieszczono obraz Trójcy Przenajświętszej. Po bokach znajdują się postacie Apostołów św. Piotra i Pawła. Murowany ołtarz soborowy wykonano w 1971 r. Boczne ołtarze z początku XX w. poświęcone są Matce Bożej z Lourdes, Sercu Pana Jezusa, św. Józefowi i Wniebowzięciu NMP (kaplica boczna). W kościele znajdują się organy, które wykonał w 1924 roku Franciszek Kandefer z Iwonicza. W 2011 r. wstawiono nowe okna i dokonano renowacji witraży w prezbiterium poświęconych Matce Bożej i Panu Jezusowi, a w oknach nawy głównej umieszczono nowe witraże przedstawiające Zwiastowanie NMP, Nawiedzenie św. Elżbiety, Chrzest Pana Jezusa, Powołanie św. Piotra, Nauczanie na Górze Błogosławieństw, Wniebowstąpienie Pana Jezusa.

Góra Ropczycka

- zespół kościoła parafialnego, nr rej.: A-1071 z 29.01.2013:

- kościół pw. św. Jakuba Starszego, 1940-51
- dzwonnica, 1818
- ogrodzenie z murem oporowym, mur/met., 1949-51
- figura Matki Bożej, kam., XVIII/XIX

Góra Ropczycka; Zespół Kościoła Parafialnego p.w. Św. Jakuba Starszego; kościół, mur., 1940-1951

Góra Ropczycka; Zespół Kościoła Parafialnego p.w. Św. Jakuba Starszego; dzwonnica, mur. 1818 i Figura NMP, mur. (kam.) 1854

Góra Ropczycka; Zespół Kościoła Parafialnego p.w. Św. Jakuba Starszego; wnętrze kościoła

Kościół parafialny zbudowany w latach 1949 – 1951 wg projektu Zbigniewa Kupca (1905-1990) z Politechniki Wrocławskiej. Konsekrowany został przez bpa Karola Pękałę 20.06.1954 r. Wzniesiony w stylu współczesnym, nawiązującym do regionalizmu. Wybudowany z kamienia i cegły, otynkowany, kryty dachówką, jednonawowy. Ma zwartą bryłę z wysuniętym ryzalitem wieżowym pośrodku elewacji frontowej, niskim przedsionkiem bocznym od strony wschodniej, kaplicą i zakrystią od strony zachodniej. Prezbiterium zamknięte trójbocznie o obniżonej kalenicy z dachem wielospadowym. Dach nawy głównej dwuspadowy o dominujących proporcjach. Nad ryzalitem wieżowym dach namiotowy zwieńczony małym hełmem – rodzajem sygnaturki na rzucie kwadratu. Zasadnicza wieża w formie rozbudowanej ośmiobocznej sygnaturki na krawędzi kalenicy dachu od strony prezbiterium z szerokim, rozbudowanym profilem – pierścieniem hełmu i strzelistą ażurową konstrukcją zwieńczoną krzyżem metalowym. Ściany boczne nawy rozszerzające się ku dołowi. Kościół ogrodzony jest betonowym murem.

We wnętrzu prezbiterium ze sklepieniem lunetowym, którego spływy dekoracyjnie wsparte są na kamiennych, rombowych wspornikach. Kolisty opaski wokół otworów wentylacyjnych. Wnętrze nawy podzielone półkolistymi, wydatnymi gurtami sklepiennymi, kamiennymi, tworzącymi w dolnych partiach rodzaj filarów. Łuk tęczy drewniany o belce przerwanej łukiem nadwieszonym, wygiętym ku górze faliście. W nawie po bokach ścian płytkie wnęki w szerokości muru zamknięte trzema spłaszczonymi łukami odcinkowymi, podpartymi kostkami kamiennymi. Chór muzyczny betonowy, o formie balkonu i pełnym lekko wypukłym parapecie, wspierającym ponad głównymi drzwiami wejściowymi.

Ołtarz główny kamienny, z tabernakulum rokokowym z drugiej połowy XVIII w. Dwa ołtarze boczne rokokowe, z elementami wcześniejszymi, drewniane. Chrzcielnica kamienna z herbem Potockich z przełomu XVII/XVIII w. z pokrywą rzeźbioną z 1952 r. Wewnątrz znajduje się rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego z II połowy XVII wieku w łuku tęczowym a także obrazy Matki Boskiej z Dzieciątkiem Św. Józefem, tzw. Madonna z Loreto (kopia z I poł. XVII w). Znajdują się tu także kopie dzieł Rafaela Santi: Matka Boska z Dzieciątkiem w typie S. Maria Maggiore z 1796 r. oraz Matka Boska Bolesna z początku XVII wieku. W ołtarzu bocznym obraz pochodzący z głównego ołtarza dawnego kościoła, monstrancja promienista. W przedsionku, tuż za drzwiami wejściowymi, umieszczona jest płaskorzeźba, przedstawiająca młodą kobietę w greckich szatach, wspartą na cokole, z urną i z bocianem u stóp. Przed rzeźbą znajduje się żelazne ogrodzenie. U góry widnieje napis „Rodzicom Tekli Zbatowskich i Gabrielowi Hrabieemu Jaworskiemu wdzięczna córka Katarzyna Hrabina Starzeńska ten pomnik położyła”. Obok kościoła dzwonnica wolnostojąca w kształcie arkady, zwieńczonej trójkątnie w niej 2 dzwony 1945 r.

- zespół dworski w Górze Ropczyckiej, nr rej.: 800 z 4.11.1976 r.
- 2 oficyny, k. XVIII, XIX, XX
- spichlerz, 1 poł. XIX
- kaplica grobowa, 1854

Góra Ropczycka; oficyna II, mur., k. XVIII

Góra Ropczycka; oficyna I, mur., XVIII

Góra Ropczycka; pralnia zwana wieżyczką, mur.

Góra Ropczycka; kaplica grobowa Starzeńskich, mur., 1854

Klasycyzyczny dwór w Górze Ropczyckiej został wzniesiony w 3 ćw. XVIII wieku. Dwór wybudowany dla Gabrieli Bobronicz-Jaworskiej, pierwotnie założony został na planie kwadratu. Około 1938 r., z inicjatywy Andrzeja Tarnowskiego, został przebudowany. Elewacja frontowa prosta, zamknięta od góry trójkątnym szczytem. Przed wejściem ganek osłonięty tarasem wspartym na czterech filarach. Taras otoczony prostą balustradą z betonu. Ściany gładkie, bez dekoracji. Z założenia zachowało się tylko jedno skrzydło i mur otaczający całość, wzbogacony niską, przysadzistą wieżą w północno-zachodnim narożniku. Całość w stanie ruiny, brak okien i drzwi.

Obok dworu pozostałości koszar wzniesionych w 1866 roku przez Kazimierza Starzeńskiego dla pułku krakusów. W parku stoi widoczna z daleka kaplica grobowa, wzniesiona w 1854 r. Nad wejściem szczyt z herbem Lis Starzeńskich.

- park w zespole dworskim w Górze Ropczyckiej, XVIII-XIX, nr rej.: 974 z 5.10.1976

Góra Ropczycka; pozostałości założenia parkowego

Pozostałości parku krajobrazowego podzielonego głębokim wąwozem. Z dawnego XIX-wiecznego zespołu parkowego zachowały się pojedyncze okazy platana, modrzewia i dęby stożkowe pochodzące prawdopodobnie z dawnych klombów. Wschodnią granicę zespołu dworsko-parkowego tworzy wąwóz z zadrzewieniem liściastym tzw. Buczyna, dochodzący do trzech stawów podworskich wyremontowanych w roku 2003. W wąwozie znajduje się kaplica grobowa Starzeńskich z podziemną kryptą, wzniesiona ok. 1854 r. Jest to najcenniejszy zachowany fragment dawnego układu kompozycyjnego.

- Remiza strażacka w Górze Ropczyckiej, 1924-27, nr rej.: A- 1433 z 7.12.2016 r.

Góra Ropczycka; Remiza strażacka, mur., 1924-27

Budynek usytuowany przy drodze głównej, w bliskim sąsiedztwie kościoła parafialnego. Obiekt murowany, dwukondygnacyjny, zwieńczony trójkątnym szczytem. Kryty dachem dwuspadowym ustawionym kalenicą prostopadle do drogi. Fasada trójosiowa, w drugiej kondygnacji okna zakończone łukiem ostrym, w obramieniach wyrobionych w tynku. Na osi środkowej balkon z kutą balustradą. Kondygnację od szczytu oddziela profilowane gzymsowanie. Budynek posiada cechy stylu neogotyckiego.

Zagorzyce

- kościół par. pw. św. Piotra Apostoła w Zagorzycach, 1937, nr rej.: A-1068 z 7.07.1978

Kościół murowany, zbudowany został w latach 1934-1939, wg projektu Włodzimierza Gruszeckiego a poświęcony w 1953 r. Dekret erekcyjny parafii wydał 22.03.1923 r. bp Leon Wałęga. Ks. proboszcz Józef Badowski poświęcił plac budowy 04.05.1933 r. po czym rozpoczęto prace. Kościół w surowym stanie, w dzisiejszym kształcie, wybudowano w ciągu jednego roku. Do końca listopada stanęły mury i stropy. Dnia 21.12.1933 r. wiano i dach. Do 15.05.1934 r. zabezpieczono kościół i nastąpiła przerwa w budowie. Po dziesięciu latach, od września 1944 r. zaczęto odprawiać nabożeństwa w nowym kościele. W latach 1950-1952 wybudowano główny ołtarz pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP. Dnia 11.10.1953 r. bp Karol Pękala dokonał konsekracji kościoła i głównego ołtarza, w którym umieszczono relikwie św. Teodula i Lukrecji.

Zagorzyce; Zespół kościoła par. p.w. Św. Piotra, kościół, mur., 1934-1939

Zagorzyce; Zespół kościoła par. p.w. Św. Piotra, dzwonnica, mur., 1953

Zagorzyce; Zespół kościoła par. p.w. Św. Piotra, ogrodzenie, mur., kute, 1934

Kościół murowany, z cegły silikatowej, z prezbiterium skierowanym na północ. Trójnawowa bazylika. Prezbiterium zakończone trójbocznie, do którego od zachodu dostawiona jest zakrystia lekko zachodząca obrysem na nawę boczną. Nawa główna stanowi płynne przedłużenie prezbiterium. W połowie długości korpusu do elewacji naw bocznych dostawiony został od wschodu przedsionek, któremu od zachodu odpowiada kwadratowa kaplica. Do fasady przylegają dwie wydłużone, półkolistie zakończone przybudówki flankujące główne wejście do świątyni. Nad monumentalną bryłą kościoła góruje strzelista wieżyczka na sygnaturkę. Otwory okienne w większości w formie prostokątnej, w nawie głównej, kaplicy i nad bocznym przedsionkiem znajdują się okulusy. Witraże figuralne umiejscowione są w prezbiterium i w fasadzie. Trzon wyposażenia kościoła to zespół trzech rozbudowanych przestrzennie nastaw ołtarzowych o cechach ludowego art deco.

W 1953 r. wybudowano dzwonnice, a w 1954 r. zakupiono w Pińsku nowe dzwony. W 1956 r. zakupiono 11. głosowe organy w parafii Brzoza Królewska. W 1957 r. ukończono budowę ołtarzy bocznych ku czci Najświętszego Serca Pana Jezusa i Najświętszej Marii Panny. Projekt polichromii kościoła wykonał Stanisław Szmuc z Krakowa. Po zatwierdzeniu projektu przez Kurię Biskupią przystąpiono do pracy. Na ścianach nawy głównej namalowano sceny z życia świętych Apostołów Piotra i Pawła. Sufit ozdobiono scenami starotestamentalnymi. W nawach bocznych, wokół całego kościoła, rozmieszczono 14 stacji drogi krzyżowej. Stacje zostały wykonane techniką ingrafiti. Droga krzyżowa została erygowana i polichromia poświęcona podczas wizytacji kanonicznej, odbytej w 1971 r. przez ks. Bp Józefa Gucwę. W 1996 r. polichromia została odnowiona.

Ważne elementy kultury materialnej i duchowej spotyka się na terenie każdej miejscowości w gminie.

Do najważniejszych z nich zalicza się:

- w Będziemyślu: zespół kościoła parafialnego p.w. św. Jacka wzniesiony w latach 1919-21, dzwonnica, w której jeden z dzwonów pochodzi z roku 1833 i został odlany w Berlinie oraz figura kamienna św. Jana Nepomucena z końca XIX w. z herbem Potockich Piława na cokole,
- w Rudzie: kaplica p.w. Matki Bożej Niepokalanie Poczętej ufundowana przez gromadę w 1917 r. za poległych w tym miejscu żołnierzy w trakcie bitwy stoczonej w czasie I wojny światowej pomiędzy Rosjanami, a Austriakami,
- w Kłęczanach: szkoła wybudowana około 1920 r.,
- w Górze Ropczyckiej: szkoła z początku XX w., karczma wybudowana przed 1849 r.

W krajobraz gminy wrosły drewniane budynki mieszkalne i gospodarcze, z których najciekawsze znajdują się w Zagorzycach, Szkodnej, Czarnej Sędziszowskiej, Boreczku, Będziemyślu, Cierpiszu, Kłęczanach, Kawęczynie Sędziszowskim, Krzywej i Wolicy Ługowej.

Do chwili obecnej zachowały się kapliczki przydrożne wśród nich kapliczki domkowe, szafkowe i słupowe.

Osobną grupę stanowią pomniki patriotyczne budowane w 1910 r. w 500-tną rocznicę bitwy pod Grunwaldem. Do nich należą pomniki w Borku Wielkim, Wolicy Ługowej, Wolicy Piaskowej i Rudzie. Ważnym elementem krajobrazu kulturowego są cmentarze. Większość powstałych przed rokiem 1939 ma charakter zabytkowy prezentując wartości historyczne, przyrodnicze i artystyczne. Do najstarszych w gminie należą cmentarz w Sędziszowie Małopolskim, Górze Ropczyckiej zaznaczony na mapie katastralnej z 1849 r. i Czarnej

Sędziszowskiej pochodzący z drugiej połowy XIX w. Cmentarze w Zagorzycach i Będziemysłu powstały w latach 20-tych XX w.

Wykaz zabytków będących własnością Gminy Sędziszów Małopolskim

Pozostałości zespołu dworsko-folwarcznego w Górze Ropczyckiej

- a) oficyna I
- b) oficyna II
- e) tzw. pralnia z wieżyczką,
- f) kaplica grobowa Starzeńskich
- g) ogrodzenie.

Kaplica cmentarna na cmentarzu parafialnym w Sędziszowie Małopolskim

Ratusz w Sędziszowie Małopolskim

Dom Kultury w Sędziszowie Małopolskim

Budynek byłej Szkoły Podstawowej nr 2 w Sędziszowie Małopolskim (ul. Rynek 9)

Dom drewniany przy ul. Garncarskiej 12 w Sędziszowie Małopolskim

Dom drewniany przy ul. Krótkiej 2 w Sędziszowie Małopolskim

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy.

Analiza SWOT – to diagnoza aktualnego stanu gminy Sędziszów Małopolski poprzez wskazanie mocnych i słabych stron a także istniejące i potencjalne szanse i zagrożenia (eliminacja nieprawidłowości i błędów).

- S (Strengths) – mocne strony: wszystko to co stanowi atut, przewagę, zaletę analizowanego obiektu,
- W (Weaknesses) – słabe strony: wszystko to co stanowi słabość, barierę, wadę analizowanego obiektu,
- O (Opportunities) – szanse: wszystko to co stwarza dla analizowanego obiektu szansę korzystnej zmiany,
- T (Threats) – zagrożenia: wszystko to co stwarza dla analizowanego obiektu niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej.

Analiza SWOT			
		Pozytywne	Negatywne
Wewnętrzne (cechy organizacji)	MOCNE STRONY	<ul style="list-style-type: none"> - bogaty krajobraz kulturowy - ciekawe obiekty zabytkowe w tym założenia dworsko-parkowe - cenne zabytki architektury w tym obiekty sakralne (Sędziszów Małopolski: Kościół i Zespół Klasztorny oo. Kapucynów) - świadomość rozwoju dziedzictwa kulturowego w promocji regionu - dobrze utrzymane zespoły sakralne - walory przyrodnicze i turystyczne, zróżnicowanie terenu pod względem przyrodniczym i krajobrazowym - bogactwo parków i rezerwatów przyrody -liczne szlaki historyczne, architektury drewnianej, przyrodnicze, turystyczne, rowerowe w tym słynny szlak „Wysoka Droga”, nazywana również „Drogą Królewską” (Via Regia) - bogate dziedzictwo kultury niematerialnej -wzrost zainteresowania wypoczynkiem na wsi, rozwój agroturystyki a co za tym idzie tematycznych zainteresowań 	SŁABE STRONY <ul style="list-style-type: none"> - zły stan architektury zabytkowej – kamienic, niezadawalający stan techniczny obiektów dziedzictwa kulturowego - zespoły dworsko-parkowe znajdujące się w stanie ruiny pozostałości zespołu pałacowego w Górze Ropczyckiej (dwór wybudowany dla Gabriela Jaworskiego) i Sędziszowie Małopolskim (pałac/koszary Michała Potockiego) - brak systemów zabezpieczeń obiektów zabytkowych (ochrony przeciwpożarowej, antywłamaniowych) - brak wystarczających nakładów na ochronę zabytków prowadzący do postępującego zaniedbania, rujnacji, a nawet utraty obiektu; - małe szanse otrzymania pomocy finansowej ze środków publicznych przez właścicieli prywatnych na utrzymanie zabytków - mała świadomość społeczna wartości zabytkowej - brak planów zagospodarowania przestrzennego sołectw - brak możliwości aktywnego rozwoju mieszkańców w dziedzinie kultury - brak zaangażowania społeczeństwa w życie wsi

<p>Zewnętrzne (cechy otoczenia)</p>	<p style="text-align: center;">SZANSE</p> <ul style="list-style-type: none"> - fundusze Unii Europejskiej na poprawę zabytków i ich ochronę - dotacje Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego <li style="padding-left: 20px;">- Fundusze norweskie - dotacje Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemysłu <li style="padding-left: 20px;">- uporządkowanie estetyki miejscowości - wzrost świadomości zabytku, jako produktu turystycznego <li style="padding-left: 20px;">- położenie w bliskości stolicy podkarpacia – miasta Rzeszów - korzystne warunki dla rozwoju turystyki z wszechstronnym wykorzystaniem zasobu i wartości dziedzictwa i krajobrazu kulturowego <li style="padding-left: 20px;">- prezentacja dziedzictwa kulturowego przy wykorzystaniu technik informatycznych oraz ich publikacja na stronie internetowej gminy <li style="padding-left: 20px;">- dogodne szlaki drogowe <li style="padding-left: 20px;">- wzbogacenie szlaków turystycznych o miejsca i obiekty zabytkowe 	<p style="text-align: center;">ZAGROŻENIA</p> <ul style="list-style-type: none"> - wysokie koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych - niewłaściwe działanie inwestycyjne przez przypadkowe przebudowy i modernizacje powodujące ich dewaloryzację lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych - brak dbałości w przystosowaniu nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych <li style="padding-left: 20px;">- skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne <li style="padding-left: 20px;">- bezrobocie - brak zaangażowania mieszkańców <li style="padding-left: 20px;">- niewystarczająca świadomość bogactwa dziedzictwa kulturowego <li style="padding-left: 20px;">- klęski żywiołowe (zwłaszcza powódzie) i inne zdarzenia losowe - degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nienawiązujących do charakteru regionu - zmiany w układach ruralistycznych związane z nową zabudową <li style="padding-left: 20px;">- zanik tradycji i tożsamości regionalnych - niewystarczające środki na rozwój infrastruktury turystycznej <li style="padding-left: 20px;">- migracje ludności <li style="padding-left: 20px;">- akty wandalizmu
--	---	--

7. Założenia programowe

Założeniem opracowania *Programu opieki nad zabytkami Gminy Sędziszów Małopolski* jest poprawa stanu zasobów dziedzictwa kulturowego gminy poprzez określenie działań edukacyjnych kierowanych do mieszkańców gminy, organizacyjnych i finansowych kierowanych na elementy dziedzictwa kulturowego oraz upowszechnienie w świadomości społeczeństwa gminy potrzeb i zasad ochrony środowiska kulturowego. Gminny program opieki nad zabytkami formułuje szereg działań związanych z opieką samorządu nad zabytkami gminy. Wyznaczone kierunki i zadania uwzględniają specyfikę dziejów gminy i charakter jej dziedzictwa kulturowego oraz są zgodne z celami wyznaczonymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sędziszów Małopolski ma służyć ochronie, rewaloryzacji i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego do różnych dziedzin życia społecznego.

Ramy programu opieki wyznaczają tezy problemowe, wskazujące na:
- umożliwienie finansowania i racjonalnego wykorzystania środków finansowych na utrzymanie krajobrazu kulturowego oraz ratowanie obiektów o szczególnych wartościach historycznych;
- wspieranie i kreowanie różnorodnych form i metod umożliwiających ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami na terenie gminy Sędziszów Małopolski;
- podnoszenie walorów zabytkowych i wykorzystanie ich w promocji kultury i dla rozwoju turystyki w gminie, a zwłaszcza jako czynnika wpływającego na rozwój gospodarczy gminy;
- umożliwienie kreowania i realizowania lokalnych projektów związanych z kompleksowymi pracami konserwatorskimi i restauratorskimi oraz chroniącymi krajobraz kulturowy dla osiągnięcia zauważalnych i wymiernych efektów jakościowej zmiany;
- wspieranie aktywności lokalnej w działaniach mających na celu poszanowanie dziedzictwa kultury mniejszości narodowych;
- poszukiwanie i wspieranie projektów związanych z kreowaniem i wdrażaniem nowych form opieki nad zabytkami i ich promocji;

Priorytet I Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego generalnie służyć ma: dbałości o krajobraz kulturowy regionu, o zachowanie jego charakterystycznych elementów zabytkowych i przyrodniczych oraz dążeniom do rewaloryzacji przekształconych cennych elementów dziedzictwa, a także włączenia dziedzictwa kulturowego w obszar interwencji i wsparcia samorządów lokalnych.

Priorytet II Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego przyczynić się ma przede wszystkim do: ochrony obiektów o szczególnej wartości, zahamowania procesu degradacji zabytków i dążenia do poprawy ich stanu zachowania, wspierania racjonalnego wykorzystania środków finansowych na ratowanie obiektów szczególnie zagrożonych, tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Priorytet III Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości, uwzględnione w tym priorytecie kierunki działań i zadania służyć mają przede wszystkim szeroko rozumianemu wykorzystaniu zabytków dla potrzeb edukacyjnych i turystycznych oraz zachowaniu i kultywowaniu tradycji wynikających z kultury ludowej.

Ww. priorytety odnoszą się do celów określonych w *Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Art. 87. ust.2).

Cel I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego powiatu	
kierunki działań	zadania
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	Zadanie 1: uwzględnianie zagadnień związanych z ochroną zabytków w studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
	Zadanie 2: przestrzeganie i egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych w planach zagospodarowania przestrzennego;
	Zadanie 3: oznakowanie obiektów zabytkowych objętych ochroną prawną;
	Zadanie 4: monitorowanie stanu zachowania zabytków, tj. przeprowadzenie oceny aktualności obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego odnośnie zakresu ochrony konserwatorskiej, tj. odnośnie obiektów wpisanych do rejestru po uchwaleniu planu, obiektów gminnej ewidencji zabytków.
	Zadanie 5: wystąpienie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru zabytków cennych obiektów, których walory historyczno-estetyczne kwalifikują je do wpisu;

	<p>Zadanie 6: Zadania dla Gminnej Ewidencji Zabytków:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy; - aktualizacja zmian w stosunkach własnościowych oraz zmian stanu prawnego jak aktualne formy ochrony, - systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną, - propozycje skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji; - udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami; - sprawozdanie z realizacji założeń gminnego programu opieki nad zabytkami; - aktualizacja Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego oraz planów miejscowych o informacje nt. zabytków wykreślonych z GEZ oraz nowych, do niej włączonych;
--	--

Priorytet II - Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego	
kierunki działań	zadania
<p>Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu zachowania.</p> <p>Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.</p>	<p>Zadanie 1: podejmowanie starań o uzyskanie zewnętrznych środków finansowania na konserwację, renowację i rewaloryzację zabytków będących własnością gminy. Coroczne przeznaczanie środków z budżetu Gminy jako dotacje na renowację zabytków wpisanych do rejestru zabytków.</p> <p>Zadanie 2: zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością gminy) do nowych funkcji.</p> <ul style="list-style-type: none"> - wspomaganie działań rewaloryzacyjnych i rewitalizacyjnych zdegradowanych cennych obiektów i obszarów o znaczeniu historycznym niebędących własnością gminy; - egzekwowanie zapisów określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. W przypadku uchwalania nowych miejscowych planów zagospodarowania niezbędne jest uwzględnianie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego;

	<p>Zadanie 3: prowadzenie systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków:</p> <ul style="list-style-type: none"> - stanowiących własność Gminy, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów; na tej podstawie opracowanie planu remontów; - będących własnością instytucji, osób prywatnych i wspólnot własnościowych; wskazanie właścicielom konieczności przeprowadzenia prac remontowo - konserwatorskich oraz możliwości uzyskania dotacji lub refundacji kosztów prac z funduszy krajowych, wojewódzkich i europejskich;
	<p>Zadanie 4: zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą. Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność Gminy Sędziszów Małopolski.</p>
	<p>Zadanie 5: stała opieka nad parkiem podworskim „Buczyna” w Górze Ropczyckiej.</p>
	<p>Zadanie 6: szczególne objęcie stałym nadzorem obiektów wpisanych do rejestru zabytków, obiektów będących własnością prywatną, np. Pałacu Mikołaja Potockiego w Sędziszowie Małopolskim.</p>
	<p>Zadanie 7: ochrona stanowisk archeologicznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wskazanie lokalizacji stanowisk archeologicznych w dokumentach planowania przestrzennego; - prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu nadzoru archeologicznego lub badań wykopaliskowych; - wspieranie zamierzeń dążących do wykonania ponownych weryfikacyjnych archeologicznych badań powierzchniowych obejmujących obszar gminy oraz realizacji ratowniczych badań wykopaliskowych w obrębie stanowisk archeologicznych szczególnie narażonych na zniszczenie.

	<p>Zadanie 8: Współpraca oraz działania o charakterze promocyjnym:</p> <ul style="list-style-type: none"> - współpraca oraz wspieranie działań instytucji oraz organizacji turystycznych, w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów; - podjęcie współpracy z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowania obiektów zabytkowych na drogach wojewódzkich, powiatowych i gminnych, w celu informowania i ułatwiania dojazdu do tych obiektów; - wspieranie działań właścicieli zabytków zmierzające do pozyskania środków zewnętrznych na działania konserwatorsko-remontowe przy obiektach zabytkowych; - umieszczenie na stronie internetowej gminy aktualnych informacji związanych z możliwością pozyskania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków (m.in. z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Marszałka Województwa Podkarpackiego, Funduszu Kościelnego, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) na zabezpieczenie i remont tych obiektów;
--	--

Priorytet III Badania i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości	
kierunki działań	zadania
<p>Szeroki i łatwy dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy</p>	<p>Zadanie 1: bieżąca aktualizacja gminnej ewidencji zabytków prowadzoną za pomocą oprogramowania komputerowego;</p> <p>Zadanie 2: umieszczenie informacji o najciekawszych zabytkach miasta na stronie internetowej miasta;</p>
<p>Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym</p>	<p>Zadanie 1: wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy;</p> <p>Zadanie 2: organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych i informacyjnych prezentujących dobra kultury na terenie gminy Sędziszów Małopolski;</p>

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

1. Zadania określone w Gminnym Programie będą realizowane wspólnie z Podkarpackim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, przedstawicielami Kościołów, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi;

2. Działania własne władz samorządowych:

- a) prawne - np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów, które powinny być objęte ochroną konserwatorską;
- b) finansowe - należyte utrzymywanie, wykonanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy oraz poprzez dotacje, system ulg finansowych, nagrody, zachęty dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych;
- c) programowe - realizacja projektów i programów regionalnych;
- d) inne - działania stymulujące, promocyjne, edukacyjne itp.

3. Działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej

Zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami burmistrz ma obowiązek sporządzenia co 2 lata sprawozdania z realizacji programu, które przedstawia radzie miasta.

Postuluje się, by sprawozdania te przekazywane były do wiadomości Urzędu Ochrony Zabytków Delegatury w Rzeszowie oraz do Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Rzeszowie.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Miejskiej w Sędziszowie Małopolskim, w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych aktów planowania. Z realizacji zadań *Gminnego Programu* co dwa lata Burmistrz zobowiązany jest do sporządzenia sprawozdań

i przedstawienia ich Radzie. Następnie sprawozdania przekazywane powinny być do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Ich wyniki powinny być wykorzystywane przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami.

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców, gdyż zachowane i należycie pielęgnowane dziedzictwo kulturowe wyróżnia obszar gminy i przesądza o jej atrakcyjności. Przyjęty przez Radę Miejską w formie uchwały *Gminny Program Opieki nad Zabytkami* jest elementem polityki samorządowej. Powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Program wykorzystywany może być przez inne jednostki samorządu terytorialnego, środowiska

badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, a także osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie i uchwalenie *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami* nie powinno być traktowane jedynie jako realizacja przez gminę ustawowego zadania. Program służyć ma bowiem rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, gospodarczych i edukacyjnych. Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji *Gminnego Programu* przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych i rozwój społeczno-gospodarczy. Kolejne sporządzane programy opieki winny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym m.in. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w%) objęcia terenu gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, - liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń,
- imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.,
- liczba osób zatrudnionych w agroturystyce i dziedzinach związanych z ochroną zabytków,
- ilość zabytków oznakowanych znakiem błękitnej tarczy,
- itp.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Ważną kwestią pozostaje chęć podjęcia starań i wykorzystania możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż istotne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków własnych. Duża część źródeł wewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gmin pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 ww. Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny

do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej ww. tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- dotacje powiatowe
- dotacje gminne
- dotacje województwa
- dotacje Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji – Fundusz Kościelny

Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prócz określenia zasad i form ochrony i opieki nad zabytkami porusza także zagadnienia finansowania prac przy zabytkach z udziałem środków państwa. Pomoc finansową państwa mogą uzyskać prace prowadzone wyłącznie w obiektach wpisanych do rejestru zabytków.

Art. 71. ust. 2 wspomnianej ustawy określa, że sprawowanie opieki nad zabytkiem wpisanym do rejestru zabytków, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich, budowlanych dla obiektów, których właścicielem lub użytkownikiem jest samorząd, stanowi zadanie własne samorządu, jednak art. 73 mówi, że osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku mogą ubiegać się o dotacje celową z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku.

Zgodnie z ustawą (art. 76) dotacja może być udzielona przed i po podjęciu prac z zakresu ochrony zabytków, a szczegółowe rozwiązania przewidują zwrot:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji.

Art. 77 precyzuje zakres prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych na jakie może być przyznana dotacja i jednocześnie stanowi syntetyczną listę działań podejmowanych w ramach ochrony zabytków i opieki nad nim. Nakładami, o których mowa w ustawie są:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań, konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,

- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku, odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytkach wpisanych do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15,
- zakup i montaż instalacji przeciw włamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacje takie przyznawane są przez:

- Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach Programów Operacyjnych;
- Wojewodę ze środków pozostających w dyspozycji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków właściwego dla terenu, na którym zlokalizowany jest obiekt zabytkowy wpisany do rejestru zabytków. Zaznaczyć przy tym należy niezależność tych źródeł finansowania.

Kolejnym ze źródeł finansowania są:

- Budżet Samorządu Województwa Podkarpackiego;
- Fundusz Ochrony Środowiska;
- Środki Unii Europejskiej;

Źródła krajowe – Dotacje na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych udzielane przez Ministra właściwego ds. Kultury.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłasza nabory na programy, w tym:
Ochrona zabytków

Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomości i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne zgodnie z rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. poz. 1674);

Na podstawie art. 80 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz.U. z 2021 poz. 710) zarządza się, co następuje:

§ 1. Rozporządzenie określa:

1) szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji celowej na:

a) prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, zwane dalej

„pracami przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa”,

b) prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, zwane dalej „pracami przy zabytku wpisanym do rejestru”;

2) dane i informacje zawarte we wnioskach o udzielenie dotacji celowej oraz dokumentację niezbędną do rozpatrzenia tych wniosków;

3) dokumenty niezbędne do zawarcia umowy o udzielenie dotacji celowej oraz elementy tej umowy;

4) dokumenty niezbędne do rozliczenia umowy o udzielenie dotacji celowej.

§ 2. Dotacja celowa może być udzielona po złożeniu wniosku o udzielenie dotacji celowej, zwanego dalej „wnioskiem”, do:

1) ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, zwanego dalej „ministrem”, przez osobę fizyczną, jednostkę samorządu terytorialnego lub inną jednostkę organizacyjną, będącą właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo do rejestru zabytków albo jednostkę organizacyjną posiadającą w trwałym zarządzie zabytek wpisany do rejestru zabytków;

2) wojewódzkiego konserwatora zabytków właściwego ze względu na miejsce położenia albo przechowywania zabytku, przez osobę fizyczną, jednostkę samorządu terytorialnego lub inną jednostkę organizacyjną, będącą właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadającą taki zabytek w trwałym zarządzie.

§ 3. Podmiotom prowadzącym działalność gospodarczą dotacja celowa udzielana jest na zasadach określonych w rozporządzeniu Komisji (UE) nr 1407/2013 z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy de minimis (Dz. Urz. UE L 352 z 24.12.2013, str. 1).

§ 4. Kolejna dotacja celowa na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy tym samym zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa albo prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym samym zabytku wpisanym do rejestru, obejmująca prace lub roboty, na które poprzednio udzielono dotacji celowej, może być udzielona, w przypadku, gdy prace lub roboty podlegające dofinansowaniu kolejną dotacją zostały albo zostaną przeprowadzone nie wcześniej niż po upływie 10 lat od końca roku, w którym została udzielona poprzednia dotacja celowa.

W paragrafie § 6. 1. podane zostały informacje jakie informacje niezbędne są do napisania wniosku.

Wniosek zawiera:

1) imię, nazwisko, miejsce zamieszkania i adres albo nazwę, siedzibę i adres właściciela lub posiadacza zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo zabytku wpisanego do rejestru, albo nazwę, siedzibę i adres jednostki organizacyjnej posiadającej w trwałym zarządzie zabytek wpisany do rejestru, zwanych dalej „wnioskodawcą”;

2) określenie organu, od którego wnioskodawca ubiega się o udzielenie dotacji celowej;

- 3) rodzaj prac, które zostały albo zostaną przeprowadzone przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa albo przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków;
 - 4) określenie wysokości dotacji celowej, o którą ubiega się wnioskodawca;
 - 5) harmonogram przeprowadzania prac przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa albo prac przy zabytku wpisanym do rejestru;
 - 6) oświadczenie wnioskodawcy o dysponowaniu zasobami rzeczowymi i kadrowymi zapewniającymi prawidłową obsługę prac przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa albo prac przy zabytku wpisanym do rejestru, w przypadku gdy prace zostaną dopiero przeprowadzone;
 - 7) kosztorys całkowitych kosztów prac przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa albo prac zrealizowanych przy zabytku wpisanym do rejestru.
2. Podmiot prowadzący działalność gospodarczą dołącza do wniosku dokumenty, o których mowa w art. 37 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 30 kwietnia 2004 r. o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej (Dz. U. z 2021 r. poz. 743.).

Programy ministerialne w tym Ochrona zabytków reguluje zarządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa z dnia z dnia 27 września 2019 r. w sprawie wytycznych do programu „Ochrona zabytków”. Na podstawie art. 34a ust. 1 ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów (Dz. U. z 2021 r. poz. 178, 1192, 1535, 2105.)

Wytyczne do oceny wniosków znajdują się na stronach internetowych MKiDN:

[file:///C:/Users/druckamarmaj.MUZEO/Downloads/Zarz%C4%85dzenie_w_sprawie_wytycznych_do_programu_Ochrona_zabytk%C3%B3w%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/druckamarmaj.MUZEO/Downloads/Zarz%C4%85dzenie_w_sprawie_wytycznych_do_programu_Ochrona_zabytk%C3%B3w%20(2).pdf)

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłasza nabory na programy, w tym: **Promesa dla Kultury**

Strategicznym celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. wkładu własnego dla zadań realizowanych przy udziale programów europejskich, a także poprzez dofinansowanie kosztów niekwalifikowanych związanych bezpośrednio z celami kulturalnymi ujętych w umowie o dofinansowanie ze środków europejskich.

Wytyczne do oceny wniosków znajdują się na stronach internetowych MKiDN:

file:///C:/Users/druckamarmaj.MUZEO/Downloads/20191029_Wytyczne_Programy_Min.pdf

Szczegółowe informacje o poszczególnych Programach 2021 dostępne są na stronie internetowej:

<https://www.gov.pl/web/kulturaisport/programy-mkidn-2021>

Fundusze norweskie

Mechanizm Finansowy EOG i Norweski Mechanizm Finansowy (czyli tzw. Fundusze norweskie i EOG) są formą bezzwrotnej pomocy zagranicznej przyznanej przez Islandię, Norwegię i Liechtenstein nowym członkom UE – kilkunastu państwom Europy Środkowej i Południowej oraz krajom bałtyckim. Fundusze te są związane z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej oraz z jednoczesnym wejściem naszego kraju do Europejskiego Obszaru

Gospodarczego (który tworzą państwa UE oraz Islandia, Liechtenstein i Norwegia). W zamian za udzielaną pomoc finansową, państwa-darczyńcy korzystają z dostępu do rynku wewnętrznego UE mimo, że nie są jej członkami.

Głównym celem Funduszy norweskich i Funduszy EOG jest przyczynianie się do zmniejszania różnic ekonomicznych i społecznych w obrębie EOG oraz wzmacnianie stosunków dwustronnych pomiędzy państwami-darczyńcami a państwem-beneficjentem.

3 maja 2016 r. Islandia, Liechtenstein i Norwegia osiągnęły porozumienie z UE w sprawie kształtu III edycji Mechanizmu Finansowego EOG (2014-2021), podpisując Protokół 38c do Umowy o EOG. Jednocześnie Norwegia podpisała porozumienie z UE w sprawie Norweskiego Mechanizmu Finansowego na lata 2014-2021. Odbiorcami nowej edycji Funduszy norweskich i EOG (2014-2021) jest łącznie 15 krajów UE – czyli 12 państw, które przystąpiły do wspólnego rynku w 2004, 2007 i 2013 r. oraz Grecja i Portugalia.

Polska podpisała umowy międzyrządowe (Memoranda of Understanding) w sprawie III edycji funduszy norweskich i EOG (2014-2021) 20 grudnia 2017 r., otrzymując na ich mocy 809,3 mln EUR (z łącznej puli ponad 2,8 mld EUR), co czyni ją podobnie jak w poprzednich edycjach, największym beneficjentem.

Za koordynację wdrażania Funduszy norweskich i EOG w Polsce odpowiada Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, pełniące rolę tzw. Krajowego Punktu Kontaktowego (KPK) dla Funduszy norweskich i EOG. Jako KPK, MliR prowadzi stałą współpracę z Biurem Mechanizmów Finansowych w Brukseli. Poszczególne programy III edycji Funduszy są wdrażane przez polskie instytucje publiczne. Wyjątek stanowią, podobnie jak w poprzednich edycjach, obszary „Społeczeństwo obywatelskie” oraz „Dialog społeczny – godna praca”, które będą zarządzane przez darczyńców (odpowiednio przez Biuro Mechanizmów Finansowych w Brukseli oraz Innovation Norway).

Istotne i pomocne dla działań Gminy Sędziszów Małopolski mogą okazać się programy:

L.p.	Program	Operator	Partner Programu (DPP)	Budżet
5.	Środowisko	Ministerstwo Środowiska z Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej	Norweska Dyrekcja ds. Zasobów Wodnych i Energii, Norweska Agencja Środowiska, Agencja ds. Energii Islandii	140 mln euro
6.	Kultura	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	Norweska Rada Sztuki oraz Norweski Dyrektoriat ds. Dziedzictwa Kulturowego	75 mln euro

Stan z dnia 13.09.2021

Więcej informacji na stronie:

<https://www.eog.gov.pl/strony/zapoznaj-sie-z-funduszami/cel-i-zasady-dzialania/>

Oferta funduszy: Kultura

Nazwa Programu: Kultura

Cel Programu: Rozwój współpracy kulturalnej, przedsiębiorczości w sektorze kultury i zarządzania dziedzictwem kulturowym

Obszary wsparcia:

- Zarządzanie dziedzictwem kulturowym
- Dostęp do kultury i sztuki
- Rozpowszechnienie koncepcji rozwoju widowni (ang. audience development)
- Wzrost wiedzy na temat żydowskiego dziedzictwa kulturowego
- Poprawa współpracy między instytucjami / organizacjami z Polski oraz Norwegii, Islandii i Liechtensteinu

- Budżet Programu: 88 mln euro, w tym:

75 mln euro z Mechanizmu Finansowego EOG

13 mln euro – wkład krajowy

Operator Programu: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN)

Partnerzy Programu z Państw-Darczyńców*:

Norweska Rada Sztuki (Arts Council Norway / Kulturrådet)

Norweski Dyrektoriat ds. Dziedzictwa Kulturowego (The Directorate for Cultural Heritage / Direktoratet for kulturminneforvaltning)

*Państwa-Darczyńcy Funduszy EOG: Norwegia, Islandia, Liechtenstein

Uprawnieni beneficjenci:

- publiczne instytucje kultury
- archiwa państwowe
- szkoły artystyczne i uczelnie artystyczne
- kościoły i związki wyznaniowe
- organizacje pozarządowe aktywne na polu kultury
- jednostki samorządu terytorialnego
- przedsiębiorcy działający w sektorze kultury i sektorze kreatywnym
- podmioty zarządzające obiektami indywidualnie wpisanymi na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO lub uznane przez Prezydenta RP za Pomniki Historii

Dofinansowanie projektów:

Wartość dofinansowania

- od 0,5 do 3,5 mln euro – dla poddziałań: 1) restauracja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego; 2) innowacyjne wykorzystanie infrastruktury dla prezentacji dziedzictwa kulturowego

- od 0,1 do 0,5 mln euro w ramach poprawy dostępu do kultury i sztuki

- ponadto: 0,6 mln euro z Funduszy Współpracy Dwustronnej, które wzbogacają podstawowy budżet Programu

Poziom dofinansowania: do 85 % kosztów kwalifikowalnych projektu

Więcej informacji na stronie internetowej:

<https://www.eog.gov.pl/strony/zapoznaj-sie-z-funduszami/oferta-funduszy/kultura/>

Dotacje Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu.

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków z/s w Przemyślu.

ul. Jagiellońska 29

37-700 Przemyśl

tel.: (16) 678 59 44, (16) 678 61 78

e-mail: wkzabytkow@wuooprzemysl.pl, ksiegowosc@wuooprzemysl.pl

Delegatura w Rzeszowie

ul. Mickiewicza 7

35-064 Rzeszów

tel. (17) 853 94 62

tel./fax: (17) 853 94 61

e-mail: uozrzeszow@wuooprzemysl.pl

Podmioty podległe gminie Sędziszów Małopolski mogą starać się o dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków u Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu.

Procedura przyznawania i rozliczania dotacji jest określona w Regulaminie ustalonym Zarządzeniem Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu na podstawie art. 74 pkt. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710) oraz rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. poz. 1674) a także ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. z 2021 r. poz. 3050).

Na stronie internetowej Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu <https://wuooprzemysl.pl/do-pobrania/dotacje-2021.html> dostępny jest regulamin przyznawania dotacji (i wzory wniosków) na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków ze środków będących w dyspozycji Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu

Wnioski można składać następująco:

- Wniosek o udzielenie dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku ruchomym.
- Wniosek o udzielenie dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku nieruchomym.
- Wniosek o udzielenie dotacji celowej tytułem refundacji poniesionych kosztów

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Na terenie Gminy Sędziszów Małopolski znajduje się 148 obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków (z tego 13 zabytków nieruchomych wpisanych jest do rejestru zabytków). Szczegółowy wykaz został przedstawiony w załącznikach nr 4 i 5.

Do rejestru zabytków wpisanych jest również 197 zabytków ruchomych z terenu gminy Sędziszów Małopolski (z terenu miasta Sędziszów Małopolski 127 obiektów; z terenu gminy 70 obiektów). Szczegółowy wykaz znajduje się w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków, Delegatura w Rzeszowie.

Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków w latach 2017-2020.

2017 – Prace konserwatorskie ołtarza bocznego p.w. Matki boskiej Częstochowskiej w kościele parafialnym p.w. N.M.P. w Sędziszowie Małopolskim (etap II) – 30.000 zł.

2017 – Konserwacja witraży z 1937 r. w kościele parafialnym p.w. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Zagorzycach (etap II) – 30.000 zł.

2017 – Wykonanie drewnianego zabezpieczenia murowanej, zabytkowej kapliczki, znajdującej się w miejscowości Góra Ropczycka, na działce o nr ew. 198/1, stanowiącej własność Gminy Sędziszów Małopolski – 3.500 zł.

2017 – Projekt zagospodarowania działki nr ew. 632/14 w miejscowości Góra Ropczycka będącej zabytkiem nieruchomym – stanowiącym otoczenie Parku Buczyzna objętego strefą ścisłej ochrony konserwatorskiej – 4.000 zł.

2017 – Opracowanie programu ochrony konserwatorskiej dla nieruchomości Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (działka nr ew. 632/14) w ramach rewitalizacji terenów dawnego Parku Dworskiego w Górze Ropczyckiej, objętych strefą ścisłej ochrony konserwatorskiej – 1.599 zł.

2017 – Podniesienie jakości krajobrazu kulturowego poprzez sezonowe nasadzenia w ścisłej strefie ochrony konserwatorskiej w rejonie Ratusza w Sędziszowie Małopolskim – 28.000 zł.

2018 – Prace konserwatorskie przy pomniku „W hołdzie rodakom poległym za ojczyznę w latach 1939-56” zlokalizowanym na cmentarzu komunalnym (dz. nr ew. 1301) w Sędziszowie Małopolskim, objętym strefą ścisłej ochrony konserwatorskiej – 17.220 zł.

2018 – Renowacja zabytkowych ławek w kościele parafialnym pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Zagorzycach – 40.000 zł.

2018 – Renowacja zabytkowego obrazu Św. Andrzeja w kościele parafialnym pw. Narodzenia N.M.P. w Sędziszowie Małopolskim – 9.000 zł.

2018 – Konserwacja pomieszczeń chóru organowego, wymiana 2 szt. okien wraz z ościeżnicami znajdującymi się w nawach bocznych klasztoru, wymiana 2 szt. drzwi wewnętrznych oraz wymiana 7 szt. okien wraz z ościeżnicami, które znajdują się w pomieszczeniu biblioteki w piwnicy Klasztoru Braci Mniejszych Kapucynów w Sędziszowie Małopolskim – 60.000 zł.

2018 – Podniesienie jakości krajobrazu kulturowego poprzez sezonowe nasadzenia w ścisłej strefie ochrony konserwatorskiej w rejonie Ratusza w Sędziszowie Małopolskim – 30.000 zł.

2018 – Remont stawów w parku podworskim w Górze Ropczyckiej tzw. Buczyna – 30.000 zł.
2018 – Przeprowadzenie badań sondażowych na obecność polichromii w budynku Oficyna II zespołu dworsko-parkowego w Górze Ropczyckiej – 2.000 zł.

2020 - Niwelacja przestrzenna (geodezyjna) z montażem znaków do wykonywania pomiarów obejmujących badanie i monitorowanie pionowości ścian budynku Oficyny I zlokalizowanej na działce o nr ew. 632/8 w Górze Ropczyckiej stanowiącej własność Gminy Sędziszów Małopolski wraz z opracowaniem operatu technicznego – etap pierwszy - 9.975 zł

2020 - Wykonanie przeglądu drzewostanu w części obszaru zabytkowego parku podworskiego „Buczyna” na działkach o nr ew. 632/14 i 632/5 w Górze Ropczyckiej wzdłuż ulicy Parkowej, stanowiącej własność Gminy Sędziszów Małopolski wraz z przygotowaniem dokumentacji określającej zakres wykonania niezbędnych prac pielęgnacyjnych - 4.182 zł

W 2016 r. i 2019 r. podjęto dwie uchwały dotyczące w sprawie określenia zasad i trybu postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy Sędziszów Małopolski na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach zabytkowych:

2016 - Uchwała Nr XX/199/16 Rady Miejskiej w Sędziszowie Małopolskim z dnia 24 maja 2016 r. w sprawie określenia zasad i trybu postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy Sędziszów Małopolski na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków z terenu Gminy Sędziszów Małopolski.

2019 - Uchwała Nr XI/132/19 Rady Miejskiej w Sędziszowie Małopolskim z dnia 27 sierpnia 2019 r. w sprawie zmiany uchwały nr XX/199/16 Rady Miejskiej w Sędziszowie Małopolskim z dnia 24 maja 2016 r. w sprawie określenia zasad i trybu postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy Sędziszów Małopolski na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych.

Terminarz realizacji i finansowania przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków na lata 2021-24.

2021 - Prace konserwatorsko-restauratorskie kamiennej figury Św. Jana Nepomucena wraz z cokołem, znajdującej się w Będziemyślu na działce nr ew. 479, ujętej w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Sędziszów Małopolski, stanowiącej własność Gminy Sędziszów Małopolski. Stabilizacja konstrukcyjna klatek schodowych w skrzydle południowym Klasztoru Braci Mniejszych Kapucynów w Sędziszowie Małopolskim.

2021 - Drugi etap niwelacji przestrzennej (geodezyjnej) polegający na wykonaniu drugiego pomiaru geodezyjnego w ramach badania i monitorowania pionowości ścian budynku Oficyny I, zlokalizowanej na działce o nr ew. 632/8 w Górze Ropczyckiej, stanowiącej własność Gminy Sędziszów Małopolski i sporządzeniu operatu przemieszczeń poziomych przedmiotowych ścian.

2022 - Budowa podjazdu dla osób niepełnosprawnych przy wejściu głównym oraz odtworzenie komina w Ratuszu w Sędziszowie Małopolskim.

2022 - Wykonanie niwelacji przestrzennej oficyny nr 1 w Górze Ropczyckiej w ramach kontroli stateczności ścian oficyny nr I i ewentualnego ich odchylenia

2023 - Docieplenie stropu i remont dachu Ratusza w Sędziszowie Małopolskim.

2023 - W ramach kontroli stateczności ścian oficyny nr I i ewentualnego ich odchylenia wykonanie niwelacji przestrzennej oficyny nr I w Górze Ropczyckiej.

2024 - Remont elewacji Ratusza w Sędziszowie Małopolskim.

2024 - W ramach kontroli stateczności ścian oficyny nr I i ewentualnego ich odchylenia wykonanie niwelacji przestrzennej oficyny nr I w Górze Ropczyckiej.

12. Aneksy

Załączniki:

Załącznik nr 1: Gminna Ewidencja Zabytków gminy Sędziszów Małopolski wraz z płytą CD

Załącznik nr 2: Stanowiska archeologiczne z terenu miasta i gminy Sędziszów Małopolski

Załącznik nr 3: Rejestr zabytków nieruchomych obiektów wpisanych do rejestru zabytków z terenu miasta Sędziszów Małopolski

Załącznik nr 4: Rejestr zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy Sędziszów Małopolski

EWIDENCJA ZABYTKÓW ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

MIASTO I GMINA SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI

	Miejscowość	Obiekt	Adres	Materiał	Datowanie	Rejestr zabytków	Uwagi
1.	BĘDZIEMYŚL	Zespół kościoła par. pw. Św. Jacka a. kościół	39-127 Będziemyśl 174,	mur.	1919-1921		kościół – na fundamentach wcześniejszej kaplicy przed 1500; wg projektu Franciszka Stążkiewicza.
2.	BĘDZIEMYŚL	b. dzwonnica		mur.	1924		
3.	BĘDZIEMYŚL	c. ogrodzenie		mur.	k. XIX w.		
4.	BĘDZIEMYŚL	d. figura Św. Jana Nepomucena		kam.	k. XIX.		
5.	BĘDZIEMYŚL przysiółek Gródna	Kapliczka		mur.	XIX/XX		
6.	BĘDZIEMYŚL przysiółek Gródna	Zamczysko – wały ziemne, groble, fosy		ziemn.	XV (?)		na wzgórzu za Winnicą karta ewidencyjna zielona
7.	BĘDZIEMYŚL przysiółek Gródna	Zamczysko – fundamenty dawnego zamku		mur. (kam),	XV (?)		
8.	BĘDZIEMYŚL	Dom	nr 86	drewn.	ok.1908		
9.	BĘDZIEMYŚL	Dom	nr 100	drewn.	4 ćw. XIX.		nie istnieje, rozebrany w 2016
10.	BOREK WILEKI	Kaplica p.w. MB	ul. Szkolna 72	mur.	1910		obecnie stanowi wejście do

	(obecnie osiedle w mieście)	Nieustającej Pomocy	39-120 Sędziszów Małopolski				dobudowanej kaplicy p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, jest to Kaplica dojazdowa parafii pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Borku Wielkim; karta ewidencyjna zielona
11.	BOREK WIELKI (obecnie osiedle w mieście)	Kapliczka Św. Jana Nepomucena	obok posesji nr 396	mur.	1831		(w GEZ błędnie podane obok nr 166).
12.	CIERPISZ	Kapliczka	obok nr 3	kam.	1894		na cokole kapliczki tablica z napisem „RODZINA / MARKÓW I ŚWIDRÓW / DZIĘKUJE MATCE BOSKIEJ / ZA OCALENIE ŻYCIA / W CZASIE II WOJNY / ŚWIATOWEJ / FUNDATOR TABLICY / ANIELA MAREK.
13.	CIERPISZ	Dom	nr 25	drewn.	1900		
14.	CZARNA SĘDZISZOWSKA	Zespół kościoła par. p.w. Św. Stanisława Bpa a. kościół,	39-123 Czarna Sędziszowska 77	mur.	1828-1830 (w rejestrze zab. NID podana data 1848)	A-629 23.08.1979	(w GEZ poprzednio podany nr A-1044, 23.08.1979).
15.	CZARNA SĘDZISZOWSKA	b. dzwonnica		mur.	1956		
16.	CZARNA SĘDZISZOWSKA	c. ogrodzenie		mur. żel.	1956		
17.	CZARNA SĘDZISZOWSKA	d. wikarówka		mur.	1835		(w GEZ błędnie określona plebanią; plebania była drewniana, na parceli między kościołem i kapliczką, rozebrana

							została ok.1968); następnie szkła, obecnie dom parafialny
18.	CZARNA SĘDZISZOWSKA	Kapliczka z figurą Jana Nepomucena	obok kościoła	mur.	1792-1817		figura skradziona w 1994 (?), obecnie znajduje się tam figura Marki Bożej autorstwa ks. Władysława Świdra, karta ewidencyjna zielona.
19.	CZARNA SĘDZISZOWSKA	Kapliczka „Na Piekło”	obok domu nr 65B	mur.	1825		remont 1920, 1978, karta ewidencyjna zielona.
20.	CZARNA SĘDZISZOWSKA	Kapliczka	przysiółek Stara Wieś	mur.	1894		karta ewidencyjna zielona
21.	CZARNA SĘDZISZOWSKA	Szkoła		mur.	pocz. XX.		
22.	CZARNA SĘDZISZOWSKA	Dom	nr 80	mur.	1950		dom zwany Beresiówką, mieszkał w nim Jakub Bereś, malarz polichromii kościelnych
23.	GÓRA ROPCZYCKA	Zespół Kościoła Parafialnego p.w. Św. Jakuba Starszego a. kościół	Góra Ropczycka 120, 39-120 Sędziszów Małopolski	mur.	1940-51	A-1071 z 29.01.2013	Kościół – proj. arch. Z. Kupiec (na miejscu trzech poprzednich 1358,1578, 1931 przeniesiony od Niedźwiady) karta ewidencyjna zielona, karta ewidencyjna biała
24.	GÓRA ROPCZYCKA	b. dzwonnica		mur.	1818		
25.	GÓRA ROPCZYCKA	c. Figura NMP		mur. (kam.)	1854		
26.	GÓRA ROPCZYCKA	Kapliczka	obok nr 51	mur.	4 ćwierć XIX.		karta ewidencyjna zielona
27.	GÓRA ROPCZYCKA	Kapliczka	obok nr 99	mur.	2 poł. XIX.		karta ewidencyjna zielona

28.	GÓRA ROPCZYCKA	Kapliczka	obok nr 165	drewn.	ok. 1890		
29.	GÓRA ROPCZYCKA	dawna Szkoła		mur.	3 ćwierć XIX		później sklep, obecnie budynek mieszkalny
30.	GÓRA ROPCZYCKA	Remiza strażacka	nr 123	mur.	1924-27	A- 1433 z 07.12.2016	karta ewidencyjna biała
31.	GÓRA ROPCZYCKA	Pozostałości zespołu dworsko-folwarcznego a. oficyna I	Góra Ropczycka 1C, 39-120 Góra Ropczycka	mur.	XVIII	A-800 04.11.1976	karta ewidencyjna biała zespołu, dobudowanie galerii XIX, karta ewidencyjna zielona
32.	GÓRA ROPCZYCKA	b. oficyna II		mur.	k. XVIII, XIX, XX	A-800 04.11.1976	(2 oficyny, k. XVIII, XIX, XX, koszary 1866 przekształcone na oficynę dworską,)
33.	GÓRA ROPCZYCKA	c. budynki gospodarcze					
34.	GÓRA ROPCZYCKA	d. spichlerz		mur.	1 poł. XIX	A-800 04.11.1976	karta ewidencyjna zielona
35.	GÓRA ROPCZYCKA	e. pralnia zwana wieżyczką		mur.		A-800 04.11.1976	karta ewidencyjna zielona
36.	GÓRA ROPCZYCKA	f. kaplica grobowa Starzeńskich		mur.	1854	A-800 04.11.1976	karta ewidencyjna zielona
37.	GÓRA ROPCZYCKA	g. ogrodzenie		mur.			
38.	KAWĘCZYN SĘDZISZOWSKI (obecnie osiedle w mieście)	Kapliczka	obok nr 34	mur.	1840		karta ewidencyjna zielona
39.	KLĘCZANY	Kapliczka	obok nr 144	mur.	k. XIX		przebudowana 1939
40.	KRZYWA	Kapliczka	obok nr 21	drewn.	XIX/XX		
41.	RUDA	Kapliczka MB		mur.	1917		

		Niepokalanie Poczętej					
42.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Zespół kościoła par. p.w. Narodzenia NMP a. kościół	Ul. Jana Pawła II 27, 39-120 Sędziszów Małopolski	mur.	1694-1699	A-1035 03.08.1979	(w GEZ poprzednio wpisany nr rej. A-1037), wg projektu Tylmana z Gameren, ruina 1762, przebudowa 1788-92, pożar 1817,1829, przebudowany i odbudowany 1878, 1888, 1933, uszkodzony 1944, remont 1945- 49, 1974, karta ewidencyjna zielona, karta ewidencyjna biała
43.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	b. dzwonnica		kam.	XVII (?)		przebud. XVIII, rozbud. 1823 karta ewidencyjna zielona.
44.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	c. figura Św. Jana Nepomucena		kam.	XVIII		
45.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	d. figura MB Niepokalanie Poczętej		kam.	1908		
46.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	e. kostnica		mur.	1 poł. XIX		karta ewidencyjna zielona
47.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	f. ogrodzenie z bramką		mur.	2 poł. XVIII		rozbudowa 1933, karta ewidencyjna zielona, karta ewidencyjna biała
48.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	g. plebania		mur.	XIX/XX		remont 1958
49.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	i. stajnia		mur.	XIX/XX		remont 1960
50.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	j. stodoła		drewn.- mur.	ok. 1920		
51.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	k. ogród			XIX		

52.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Zespół Klasztorny OO. Kapucynów a. kościół p.w. Św. Antoniego Padewskiego	Ul. Jana Pawła II 42, 39-120 Sędziszów Małopolski	mur.	1739-1756	A-865 12.10.1976	(w GEZ poprzednio wpisany nr rej. A-985), arch. Jan de Oppitz, odnowiony 1834, polichromia 1953, mal. Jadwiga Rymarówna, dobudowa bocznej kaplicy, wybicie ściany kruchty 1961-66, remont elewacji 1970-76, karta ewidencyjna zielona, karta ewidencyjna biała
53.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	b. klasztor		mur.	1739 -1756	A-865 12.10.1976	(w GEZ poprzednio wpisany A- 985), remont 1836, dobud. piętra, gruntowny remont 1929, remont elewacji i płn. części, dach, przebud. wewnątrz 1970-76, karta ewidencyjna zielona, karta ewidencyjna biała
54.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	c. figura NMP Niepokalanie Poczętej		kam.	1912		wyk. Wojciech Samek
55.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	d. dziedziniec odpustowy			XVIII (?)		
56.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	e. ogrodzenie (dziedzińca odpustowego ze stacjami drogi krzyżowej)		mur.	XVIII (?)		przekoszt.1912, malowanie 1965, mal. Ks. Stanisław Nowak; karta ewidencyjna zielona, karta ewidencyjna biała
57.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	f. mur oporowy z balustradą i schodami		kam.	1912		
58.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	g. podcień (dach pulpitowy)		kons. żel.	1912		

59.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	h. dziedziniec gospodarczy			XVIII (?)		
60.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	i. ogrodzenie (dziedziniec gospodarczy) z bramą wjazdową		mur.	XVIII-XIX	A-865 12.10.1976	remont I. 30. XX karta ewidencyjna zielona, karta ewidencyjna biała
61.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	j. ogród			XVIII		
62.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Kaplica cmentarna		mur.	1844		karta ewidencyjna zielona
63.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Kapliczka	ul. Grunwaldzka obok nr 64	mur.	1880		karta ewidencyjna zielona
64.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Kapliczka	ul. Grunwaldzka obok nr 94	mur.	ok. poł. XIX		karta ewidencyjna zielona
65.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Kapliczka	ul. Konopnickiej naprzeciw posesji 14	mur.	1919		
66.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Koszary	ul. Wesoła 4	mur.	poł. XIX		częściowo rozebrane; karta ewidencyjna biała
67.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Ratusz	ul. Rynek 1	mur.	poł. XVIII, XIX	A-738 03.09.1968	(w GEZ poprzednio wpisany nr A- 378), przebudowany XIX, remont 1968, karta ewidencyjna zielona, karta ewidencyjna biała
68.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Młyn wodny ob. elektryczny	ul. Kolbuszowska nr 21	drewn.	1896		remont 1923, 1945
69.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Karczma	ul. Kolbuszowska nr 22	drewn.	4 ćwierć XIX		remont 1956

70.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom Kultury	ul.3 Maja 36	mur.	1953-1957		
71.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Budynek kolejowy ob. dom	ul. Partyzantów 38	mur.	XX		
72.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Szkoła	ul. Rynek 9	mur.	2 poł. XVIII		
73.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Apteka	ul. Jana Pawła II 30/32	mur.	1 poł. XIX		karta ewidencyjna zielona
74.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Pozostałości zespołu pałacowego M. Potockiego, a. pałac	ul. Kwiatowa nr 12	mur.	pocz. XVIII	A-1213 23.03.1990	karta ewidencyjna zielona
75.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	b. spichlerz	ul. 1000 lecia	mur.	ok. poł. XIX		remont 1979, karta ewidencyjna zielona — wykreślony z ewidencji
76.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	c. gorzelnia	ul. 1000 lecia nr 25	mur.	ok. 1910		wykreślony z ewidencji
77.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Garncarska nr 2	drewn.	4 ćw. XIX		
78.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Garncarska nr 12	drewn.	pocz. XX		
79.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Garncarska nr 14	drewn.	pocz. XX		
80.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Grunwaldzka nr 1	mur.	I. 20. XX.		nie istnieje rozebrany w 2018
81.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Grunwaldzka nr 38	drewn.	I. 20. XX		
82.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Grunwaldzka nr 90A	mur.	pocz. XX		(w GEZ był nr 65/88)

83.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Jana Pawła II nr 1	mur.	k. XVIII		rozbudowany 2. poł. XIX
84.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Jana Pawła II nr 3	mur.	k. XIX		piwnice k. XVIII, przebudowane
85.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Jana Pawła II nr 5	mur.	k. XIX		piwnice k. XVIII, przebudowane
86.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Jana Pawła II nr 11	mur.	pocz. XIX		przebudowany
87.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Jana Pawła II nr 13	mur.	1901		piwnice pocz. XIX, karta ewidencyjna zielona
88.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Jana Pawła II nr 15	mur.	pocz. XX		przebudowany 1928, karta ewidencyjna zielona
89.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Jana Pawła II nr 17	mur.	pocz. XX		
90.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Jana Pawła II nr 18	mur.	k. XIX		
91.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Jana Pawła II nr 19	mur.	1 poł. XIX		karta ewidencyjna zielona
92.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Jana Pawła II nr 20	mur.	k. XX		
93.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Jana Pawła II nr 21	mur.	1 poł. XIX		karta ewidencyjna zielona
94.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Jana Pawła II nr 23	mur.	1 poł. XIX		karta ewidencyjna zielona

95.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Jana Pawła II nr 28/32	mur.			
96.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Jana Pawła II nr 29	mur.	1934		
97.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Jana Pawła II nr 31	mur.	1933		
98.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Jana Pawła II nr 34	mur.	k. XIX		przebudowany 1945
99.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Kolbuszowska nr 28	drewn.	ok. 1900		
100.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Kolejowa nr 3	mur.	ok. 1910		
101.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Kolejowa nr 9	mur.	l. 30. XX		
102.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Kolejowa nr 17	drewn.	1854		remont 1955, karta ewidencyjna zielona
103.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Kościuszki nr 7/9	drewn.	ok. 1880		zmiana dachu 1960
104.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Kościuszki nr 10	drewn.	ok. 1910		
105.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Kościuszki nr 18	mur.	1909		(w GEZ wpisane l. 20. XX.)
106.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Kościuszki nr 24	drewn.	pocz. XX		
107.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Krótka nr 1	drewn.	4 ćw. XIX		
108.	SĘDZISZÓW	Dom	ul. Krótka nr 2/3	drewn.	4 ćw. XIX		(w GEZ był nr 2/4)

	MAŁOPOLSKI						
109.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Krótka nr 6	drewn.	4 ćw. XIX		karta ewidencyjna zielona
110.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Ks. Maciąga nr 1	mur.	2 poł. XIX		
111.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Ks. Maciąga nr 6	mur.	1890		
112.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. 3 Maja nr 4	mur.	1901		
113.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. 3 Maja nr 7	drewn.	4 ćw. XIX		karta ewidencyjna zielona
114.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. 3 Maja nr 14	drewn.	ok.1900		
115.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. 3 Maja nr 49	mur.	ok. 1850	A-736 31.10.1973	karta ewidencyjna biała
116.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. 3 Maja nr 56	mur.	ok. 1920		
117.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Partyzantów nr 3	drew.	k. XIX		
118.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Piekarska nr 6	drewn.	XIX/XX		
119.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Piekarska nr 20	drewn.	k. XIX		nie istnieje
120.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Rynek nr 4	mur.	1904		
121.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Rynek nr 5	mur.	pocz. XX		
122.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Rynek nr 6	mur.	pocz. XX		
123.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Rynek nr 11/12	mur.	pocz. XIX	A-1215 23.03.1990	karta ewidencyjna zielona
124.	SĘDZISZÓW	Dom	ul. Rynek nr 13	mur.	4 ćw. XIX		

	MAŁOPOLSKI						
125.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Rynek nr 17	mur.	pocz. XX		piwnice XIX, przebudowane
126.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Rynek nr 19	mur.	pocz. XX		piwnice XIX, przebudowane
127.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Rynek nr 21	mur.	pocz. XX		piwnice XIX, przebudowane
128.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Rynek nr 22	mur.	pocz. XX		piwnice XIX, przebudowane
129.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Rynek nr 25	mur.	pocz. XX		piwnice XIX, przebudowane
130.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Rynek nr 26	mur.	pocz. XX		piwnice XIX, przebudowane
131.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Rynek nr 27	mur.	pocz. XX		piwnice XIX, przebudowane
132.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Rynek nr 29	mur.	pocz. XX		
133.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Szkarпова nr 4	drewn.	4 ćw. XIX		
134.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Szkarпова nr 11	drewn.	pocz. XX		
135.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Szeroka nr 2	mur.	1 poł. XIX		remont
136.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Wyspiańskiego nr 6	mur.	4 ćw. XIX		
137.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. Prof. Kota (d. ul. Zamknięta nr 5)	drewn.	ok. 1918		<u>nie istnieje</u>
138.	SZKODNA	Kapliczka	na przeciw szkoły	mur.	l. 20. XX		
139.	SZKODNA	Dom	nr 101	drewn.	4 ćw. XIX		

140.	SZKODNA	Dom	nr 117	drewn.	I. 20. XX		
141.	WOLICA ŁUGOWA (obecnie osiedle w mieście)	Kapliczka p.w. Św. Jana Nepomucena		kam.	1836		
142.	ZAGORZYCE	Zespół kościoła par. p.w. Św. Piotra a. kościół	39-126 Zagorzyce 224	mur.	1934-1939	A-1068 07.07.1978	proj. Włodzimierz Gruszecki
143.	ZAGORZYCE	b. dzwonnica		mur.	1953		
144.	ZAGORZYCE	c. ogrodzenie		mur., kute,	1934	A-1068 07.07.1978	
145.	ZAGORZYCE	Kapliczka	obok nr 118	mur.	1865		
146.	ZAGORZYCE	Kapliczka	obok nr 147	mur.	ok. 1900		
147.	ZAGORZYCE	Kapliczka	obok nr 239	mur.	4 ćw. XIX		
148.	ZAGORZYCE	Kapliczka	obok nr 293	mur.	1876		
149.	ZAGORZYCE	Kapliczka	na posesji 174	mur.	3 ćw. XIX		obok szkoły
150.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	ul. 3 Maja 1	drewn.	ok. poł. XIX		<u>nie istnieje</u>
151.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	Dom, ul. 3 Maja 3	drewn.	ok. poł. XIX		
152.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI	Dom	Dom, ul. 3 Maja nr 5	drewn.	ok. poł. XIX		

Stanowiska archeologiczne z terenu miasta i gminy Sędziszów Małopolski w Gminnej Ewidencji Zabytków

L.p.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. w miejscowości	Nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Parcela	Rejestr zabytków
1	Będziemyśl	103-74	1	1	grodzisko	późne średniowiecze, okres nowożytny	640	C-25 z 30.12.1972 r.
2	Będziemyśl	102-74	2	1	śląd osadnictwa	cykl lendzielsko-polgarski		
3	Będziemyśl	103-74	3	2	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada?	nieokreślona okres wpływów rzymskich XV-XVI w.		
4	Będziemyśl	102-74	4	5	osada	okres średniowieczny		
5	Będziemyśl	102-74	5	6	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze		
6	Będziemyśl	102-74	6	7	śląd osadnictwa	epoka kamienia		
7	Będziemyśl	103-74	7	5	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	393	
8	Będziemyśl	103-74	8	6	śląd osadnictwa osada	nieokreślona późne średniowiecze	349, 365	
9	Będziemyśl	103-74	9	7	osada? śląd osadnictwa	neolit nieokreślona	215, 263, 264	
10	Będziemyśl	103-74	10	8	śląd osadnictwa	nieokreślona	297	
11	Będziemyśl	103-74	11	9	śląd osadnictwa	neolit	1041	
12	Będziemyśl	103-74	12	10	śląd osadnictwa	neolit	942	
13	Będziemyśl	103-74	13	11	punkt osadniczy śląd osadnictwa osada?	nieokreślona nieokreślona późne średniowiecze - okres nowożytny	970, 971	
14	Będziemyśl	103-74	14	12	śląd osadnictwa	średniowiecze	937/1	
15	Będziemyśl	103-74	15	13	śląd osadnictwa	nieokreślona	887	
16	Będziemyśl	103-74	16	14	osada śląd osadnictwa	kultura ceramiki wstęgowej rytej nieokreślona	964, 968, 990	
17	Będziemyśl	103-74	17	15	śląd osadnictwa	nieokreślona	786	
18	Będziemyśl	103-74	18	16	śląd osadnictwa	nieokreślona	425	
19	Będziemyśl	103-74	19	17	śląd osadnictwa	średniowiecze	336	

20	Będziemyśl	103-74	20	18	śląd osadnictwa osada?	kultura ceramiki wstęgowej rytej kultura pucharów lejkowatych	762/1, 763, 764	
21	Będziemyśl	103-74	21	19	osada? śląd osadnictwa	neolit nieokreślona	766, 767	
22	Będziemyśl	103-74	22	20	osada? osada?	neolit okres wpływów rzymskich (kultura przeworska?)	730, 731, 727, 746	
23	Będziemyśl	103-74	23	129	kopiec ziemny	?	589, "kopiec Skrzyczyna"	A-827 z 30.12.1972 r.
24	Boreczek	101/73	1	9	punkt osadniczy śląd osadnictwa	późne średniowiecze epoka kamienia		
25	Boreczek	102-73	2	8	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	III ok. EB-HD (kultura łużycka)		
26	Borek Wielki (obecnie osiedle w mieście)		1	12 (?)	śląd osadnictwa	neolit (?)		
27	Borek Wielki (obecnie osiedle w mieście)	102-73	2	11	osada? osada osada	wczesny neolit (cykl lendzielsko-polgarski) okres wpływów rzymskich (kultura przeworska) wczesne średniowiecze		
28	Borek Wielki (osiedle w mieście)	102-73	3	12	śląd osadnictwa osada?	epoka kamienia? okres wpływów rzymskich? (kultura przeworska?)		
29	Borek Wielki (obecnie osiedle w mieście)	102-73	4	13	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze ?		
30	Borek Wielki (obecnie osiedle w mieście)	102-73	5	14	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada?	epoka kamienia? ? wczesne średniowiecze		
31	Borek Wielki (obecnie osiedle w mieście)	102-73	6	15	osada osada	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska) wczesne średniowiecze		
32	Borek Wielki (obecnie osiedle w mieście)	102-73	7	16	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)		
33	Borek Wielki (obecnie osiedle w mieście)	102-73	8	17	osada? śląd osadnictwa	neolit? okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)		
34	Borek Wielki (obecnie osiedle w mieście)	102-73	9	18	śląd osadnictwa	?		

35	Borek Wielki (obecnie osiedle w mieście)	102-73	10	19	osada	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)		
36	Borek Wielki (obecnie osiedle w mieście)	102-73	11	20	śląd osadnictwa	?		
37	Borek Wielki (obecnie osiedle w mieście)	102-73	12	21	śląd osadnictwa osada?	epoka kamienia ?		
38	Borek Wielki (obecnie osiedle w mieście)	102-73	13	22	osada	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)		
39	Borek Wielki (obecnie osiedle w mieście)	102-73	14	23	śląd osadnictwa osada?	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska) ?		
40	Borek Wielki (obecnie osiedle w mieście)	102-73	15	24	osada?	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)		
41	Borek Wielki (obecnie osiedle w mieście)	102-73	16	25	osada? śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze ?		
42	Borek Wielki (obecnie osiedle w mieście)	102-73	17	26	śląd osadnictwa	neolit?		
43	Borek Wielki (obecnie osiedle w mieście)	101-73	18	15	obozowisko osada? osada? osada? osada? osada? osada?	schyłkowy paleolit? Neolit (kultura pucharów lejkowatych) Wczesna epoka brązu (kultura mierznowicka) epoka brązu (kultura trzciniecka?) Epoka brązu (kultura łużycka) Okres wpływów rzymskich (kultura przeworska) Nowożytność	797/1, 797/2, 797/3, 798/2, 799/1, 799/2, 800/1, 800/2, 803/1, 803/3, 804/3, 805, 805/1, 805/3, 806, 807, 808/1, 808/2, 809/1, 810, 811, 821/2, 822/1, 823, 893, 894, 895/1, 895/3, 896/1, 896/3, 897/1, 897/3, 898/1, 898/2, 899/1, 900/1, 900/3, 901/1, 901/2, 902/1, 902/2, 903, 948/1, 1028/3, 1028/4, 1028/5, 1028/6, 1033/1, 1034/1, 1035/1	
44	Czarna Sędziszowska	101-74	1	2	śląd osadnictwa	neolit (?)		
45	Czarna Sędziszowska	101-74	2	3	śląd osadnictwa	pradzieje		

46	Czarna Sędziszowska – przysiółek Jasień Mały	101-73	3	8	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze		
47	Czarna Sędziszowska	101-74	4	11	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	późne średniowiecze XV-XVI w. XVII-XVIII w.		
48	Czarna Sędziszowska	101-74	5	12	śląd osadnictwa punkt osadniczy	epoka kamienia wczesne średniowiecze	Piaskownia	
49	Czarna Sędziszowska	101-74	6	13	punkt osadniczy	późne średniowiecze		
50	Czarna Sędziszowska	101-74	7	14	śląd osadnictwa punkt osadniczy	epoka kamienia XVI-XVII w.	1397	
51	Czarna Sędziszowska	101-74	8	15	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada? śląd osadnictwa	epoka kamienia neolit? późne średniowiecze nowożytność pradzieje nieokreślone	1141	
52	Czarna Sędziszowska	101-74	9	16	śląd osadnictwa śląd osadnictwa punkt osadniczy	epoka kamienia późne średniowiecze XVI-XVII w.	między kościołem i plebanią	
53	Czarna Sędziszowska	101-74	10	17	śląd osadnictwa	epoka kamienia		
54	Czarna Sędziszowska	101-74	11	18	punkt osadniczy	późne średniowiecze		
55	Czarna Sędziszowska	101-74	12	19	śląd osadnictwa	późne średniowiecze		
56	Czarna Sędziszowska	101-74	13	20	śląd osadnictwa	epoka kamienia	koło żwirowni	
57	Czarna Sędziszowska	101-74	16	22	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia (mezolit?) późne średniowiecze		
58	Góra Ropczycka	102-73	1	27	założenie obronne	nowożytność		
59	Góra Ropczycka	103-73	2	41	śląd osadnictwa punkt osadniczy śląd osadnictwa	neolit prahistoria wczesne średniowiecze	30	
60	Góra Ropczycka	103-73	3	42	śląd osadnictwa punkt osadniczy osada	wczesna epoka brązu prahistoria wczesne średniowiecze	35/3, 39, 40, 41	

61	Góra Ropczycka	103-73	4	43	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	791/1	
62	Kawęczyn Sędziszowski (obecnie osiedle w mieście)	102-73	1	7	śląd osadnictwa	neolit		
63	Kawęczyn Sędziszowski (obecnie osiedle w mieście)	102-74	2	31	śląd osadnictwa	epoka kamienia?	248/1	
64	Kawęczyn Sędziszowski (obecnie osiedle w mieście)	102-74	3	36	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	kultura łużycka? okres wpływów rzymskich (kultura przeworska?) nieokreślona	687/1	
65	Kawęczyn Sędziszowski (obecnie osiedle w mieście)	102-74	4	33	śląd osadnictwa	neolit (kultura pucharów lejkowatych)	621	
66	Kawęczyn Sędziszowski (obecnie osiedle w mieście)	102-74	5	37	osada?	nieokreślona	695/2, 696/2, 699	
67	Kawęczyn Sędziszowski (obecnie osiedle w mieście)	102-74	6	35	osada	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	717/2, 718/2, 719	
68	Kawęczyn Sędziszowski (obecnie osiedle w mieście)	102-73	9	28	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	XV-XVI w.		
69	Kawęczyn Sędziszowski (obecnie osiedle w mieście)	102-73	10	29	śląd osadnictwa	XVII-XVIII w.		
70	Kawęczyn Sędziszowski (obecnie osiedle w mieście)	102-73	11	30	śląd osadnictwa osada?	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska) wczesne średniowiecze		
71	Kawęczyn Sędziszowski (obecnie osiedle w mieście)	102-73	12	31	śląd osadnictwa osada? osada śląd osadnictwa	neolit III ok. EB-HD (kultura łużycka) okres wpływów rzymskich (kultura przeworska) wczesne średniowiecze		
72	Kawęczyn Sędziszowski (obecnie osiedle w mieście)	102-73	13	32	śląd osadnictwa	neolit		
73	Kawęczyn Sędziszowski (obecnie osiedle w mieście)	102-73	14	33	śląd osadnictwa	?		

74	Klęczany	102-74	1	4	skarb	II-III oke. Epoki brązu		
75	Klęczany	102-74	2	38	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit kultura łużycka okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)		
76	Klęczany	102-74	3	39	osada	okres wpływów rzymskich? (kultura przeworska?)		
77	Klęczany	102-74	4	40	osada? osada śląd osadnictwa	kultura łużycka okres wpływów rzymskich (kultura przeworska) nieokreślona		
78	Klęczany	102-74	5	41	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich? (kultura przeworska?)		
79	Klęczany	102-74	6	42	osada	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)		
80	Klęczany	102-74	7	43	śląd osadnictwa	mezolit		
81	Klęczany	102-74	8	44	osada? osada	kultura łużycka okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)		
82	Krzywa	102-74	1	45	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu		
83	Krzywa	102-74	2	46	śląd osadnictwa	epoka kamienia		
84	Krzywa	102-74	3	47	osada? osada	kultura łużycka okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)		
85	Krzywa	102-74	4	48	osada	kultura łużycka?		
86	Krzywa	102-74	6	58	śląd osadnictwa	neolit (kultura ceramiki sznurowej)		
87	Krzywa – przysiółek Poręby II	101-74	5	21	śląd osadnictwa produkcyjnego	okres nowożytny (?)		
88	Ruda	101-73	1	6	urządzenia pro. - gosp. śląd osadnictwa punkt osadniczy	epoka żelaza kultura łużycka wczesne średniowiecze		
89	Ruda	101-73	2	7	urządzenia prod. - gosp.	epoka żelaza		
90	Sędziszów Małopolski	102-73	1	1	śląd osadnictwa	?	pod domem towarowym dz. 1197	
91	Sędziszów Małopolski	102-73	2	2	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)		
92	Sędziszów Małopolski	102-73	3	3	śląd osadnictwa	I w. p.n.e. (kultura lateńska)		

93	Sędziszów Małopolski	102-73	4	4	śląd osadnictwa	IV okres epoki brązu (kultura łużycka)	
94	Sędziszów Małopolski	102-73	5	5	skarby monet	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	centrum miasta
95	Sędziszów Małopolski	102-73	6	6	zespół staromiejski	prawa miejskie w 1483 r.	
96	Sędziszów Małopolski	102-73	7	35	osada	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	345, 346
97	Sędziszów Małopolski	102-73	8	36	osada	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	816, 817/1, 817/2
98	Sędziszów Małopolski	102-73	9	37	śląd osadnictwa	?	1399/4
99	Sędziszów Małopolski	102-73	10	38	osada	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	1381/4, 1382, 1383/2, 1386/4, 1390/6, 1397/5, 1398/2
100	Sędziszów Małopolski	102-73	11	39	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich? (kultura przeworska?)	859/1
101	Sędziszów Małopolski	103-73	12	44	śląd osadnictwa	prahistoria	2001
102	Sędziszów Małopolski	103-73	13	45	osada śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze prahistoria	2001
103	Sędziszów Małopolski	103-73	14	46	punkt osadniczy	wczesna epoka brązu?	2013
104	Sędziszów Małopolski	103-73	15	47	śląd osadnictwa	neolit	2015
105	Sędziszów Małopolski	103-73	16	48	śląd osadnictwa	neolit?	2016
106	Szkodna	104-73	1	22	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia-wczesna epoka brązu prahistoria	20/1
107	Szkodna	104-73	2	23	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu	119
108	Szkodna	104-73	3	24	śląd osadnictwa	neolit?	97
109	Szkodna	104-73	4	25	śląd osadnictwa	epoka kamienia- epoka brązu	1260
110	Szkodna	104-73	5	26	śląd osadnictwa	neolit?	525
111	Szkodna	104-73	6	27	śląd osadnictwa	prahistoria	2501
112	Szkodna	104-72	7	43	punkt osadniczy	mezolit	627
113	Szkodna	104-72	8	44	śląd osadnictwa	neolit (kultura ceramiki sznurowej)	851
114	Szkodna	104-72	9	45	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu	
115	Szkodna	104-72	10	46	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu	
116	Wolica Ługowa (obecnie osiedle w mieście)	102-73	1	47	osada	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	

117	Wolica Ługowa (obecnie osiedle w mieście)	102-73	2	48	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	III ok. EB-HD (kultura łużycka) okres wpływów rzymskich? (kultura przeworska?) wczesne średniowiecze		
118	Wolica Piaskowa (obecnie osiedle w mieście)	102-73	1	49	śląd osadnictwa	neolit?		
119	Wolica Piaskowa (obecnie osiedle w mieście)	102-73	2	50	śląd osadnictwa osada	III ok. EB-HD okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)		
120	Wolica Piaskowa (obecnie osiedle w mieście)	102-73	3	51	Osada	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)		
121	Wolica Piaskowa (obecnie osiedle w mieście)	102-73	4	52	śląd osadnictwa osada	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska) ?		
122	Wolica Piaskowa (obecnie osiedle w mieście)	102-73	5	53	śląd osadnictwa	?		
123	Wolica Piaskowa (obecnie osiedle w mieście)	102-73	6	54	osada? śląd osadnictwa osada? osada?	neolit epoka brązu III ok. EB-HD (kultura łużycka) okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)		
124	Wolica Piaskowa (obecnie osiedle w mieście)	102-73	7	55	śląd osadnictwa osada	neolit okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)		
125	Wolica Piaskowa (obecnie osiedle w mieście)	102-73	8	56	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	III ok. EB-HD (kultura łużycka?) średniowiecze		
126	Wolica Piaskowa (obecnie osiedle w mieście)	102-73	9	57	śląd osadnictwa	III ok. EB-HD (kultura łużycka)		
127	Wolica Piaskowa (obecnie osiedle w mieście)	102-73	10	58	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	III ok. EB-HD (kultura łużycka) okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)		
128	Wolica Piaskowa (obecnie osiedle w mieście)	102-73	11	59	osada	?		

129	Wolica Piaskowa (obecnie osiedle w mieście)	102-73	12	60	osada? osada	neolit okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)		
130	Wolica Piaskowa (obecnie osiedle w mieście)	102-73	13	61	osada osada	III ok. EB-HD (kultura łużycka) okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)		
131	Wolica Piaskowa (obecnie osiedle w mieście)	102-73	14	62	śląd osadnictwa	epoka kamienia		
132	Wolica Piaskowa (obecnie osiedle w mieście)	102-73	15	63	śląd osadnictwa	epoka kamienia		
133	Wolica Piaskowa (obecnie osiedle w mieście)	102-73	16	64	śląd osadnictwa	?		
134	Zagorzycze	104-73	1	1	śląd osadnictwa	neolit (kultura ceramiki sznurowej)		
135	Zagorzycze	104-73	2	2	śląd osadnictwa	prahistoria	4579	
136	Zagorzycze	104-73	3	3	śląd osadnictwa	neolit	4560	
137	Zagorzycze	104-73	4	4	śląd osadnictwa	prahistoria	4571	
138	Zagorzycze	104-73	5	5	śląd osadnictwa	mezolit?	7138	
139	Zagorzycze	104-73	6	6	śląd osadnictwa punkt osadniczy	neolit neolit-wczesna epoka brązu	6785/1, 6786	
140	Zagorzycze	104-73	7	7	punkt osadniczy	wczesna epoka brązu	6912	
141	Zagorzycze	104-73	8	8	śląd osadnictwa	epoka kamienia	6948	
142	Zagorzycze	104-73	9	9	osada śląd osadnictwa	neolit (kultura pucharów lejkowatych) epoka brązu	5569-71, 6656	
143	Zagorzycze	104-73	10	10	punkt osadniczy	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	5588-89	
144	Zagorzycze	104-73	11	11	punkt osadniczy punkt osadniczy	wczesna epoka brązu (kultura mierzanowicka) epoka brązu (kultura łużycka)	5542, 5480	
145	Zagorzycze	104-73	12	12	śląd osadnictwa punkt osadniczy	epoka kamienia-epoka brązu prahistoria	5635/2, 5635/1	
146	Zagorzycze	104-73	13	13	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu	6476	
147	Zagorzycze	104-73	14	14	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit (kultura pucharów lejkowatych) wczesna epoka brązu	6476	

148	Zagorzyce	104-73	15	15	śląd osadnictwa punkt osadniczy	neolit prahistoria	6412	
149	Zagorzyce	104-73	16	16	punkt osadniczy punkt osadniczy	neolit wczesna epoka brązu	5697	
150	Zagorzyce	104-73	17	17	punkt osadniczy	prahistoria	5730	
151	Zagorzyce	104-73	18	18	śląd osadnictwa	neolit (kultura ceramiki sznurowej)	6186	
152	Zagorzyce	104-72	19	19	punkt osadniczy	neolit?	6963/2	
153	Zagorzyce	104-73	20	20	śląd osadnictwa	neolit	5916	
154	Zagorzyce	104-72	21	42	punkt osadniczy	wczesna epoka brązu (kultura mierzanowicka)	6151, 6160	
155	Zagorzyce	103-73	22	67	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit prahistoria	1110/2	
156	Zagorzyce	103-73	23	68	śląd osadnictwa	prahistoria		
157	Zagorzyce	103-73	24	69	punkt osadniczy	wczesne średniowiecze	5778	
158	Zagorzyce	103-73	25	70	śląd osadnictwa	neolit		
159	Zagorzyce	103-73	26	71	punkt osadniczy	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	3102/1	
160	Zagorzyce	103-73	27	72	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu	2958	
161	Zagorzyce	103-73	28	73	osada	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	81/2	
162	Zagorzyce	103-73	29	74	osada	neolit	29, 30	
163	Zagorzyce	103-73	30	75	osada śląd osadnictwa osada osada	neolit wczesne średniowiecze neolit okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	24-25, 9-31, 38, 40/1	
164	Zagorzyce	103-73	31	76	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	19	
165	Zagorzyce	103-73	32	77	osada	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	9/2, 10-12	
166	Zagorzyce	103-73	33	78	śląd osadnictwa	prahistoria	463, 495	
167	Zagorzyce	103-73	34	79	śląd osadnictwa punkt osadniczy	neolit prahistoria	283	
168	Zagorzyce	103-73	35	80	punkt osadniczy punkt osadniczy	neolit prahistoria	369	
169	Zagorzyce	103-73	36	81	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	457	

170	Zagorzyce	103-73	37	82	śląd osadnictwa	neolit	579	
-----	-----------	--------	----	----	-----------------	--------	-----	--

Rejestr zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków z terenu miasta Sędziszów Małopolski

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Nr rej i data wpisu
1.	Sędziszów Małopolski	kościół par.pw. Narodzenia NMP 1694-1699	Ul. Jana Pawła II nr 27, 39-120 Sędziszów Małopolski	nr rej.: A-1035 z 3.08.1979
2.	Sędziszów Małopolski	zespół klasztorny kapucynów, - kościół pw. św. Antoniego Padewskiego, 1739 - klasztor, 1739 - ogrodzenie, XVIII - XIX	Ul. Jana Pawła II nr 42, 39-120 Sędziszów Małopolski	nr rej.: A-865 z 12.10.1976:
3.	Sędziszów Małopolski	- ratusz, XVII, XIX,	Ul. Rynek 1, 39-120 Sędziszów Małopolski	nr rej.: A-738 z 3.09.1968
4.	Sędziszów Małopolski	pałac M. Potockiego, ul. Kwiatowa, pocz. XVIII,	Ul. Kwiatowa nr 12, 39-120 Sędziszów Małopolski	nr rej.: 1213 z 23.03.1990
5.	Sędziszów Małopolski	dom, ul. 1 Maja 37, drewn., poł. XIX, (przeniesiony → MKL Kolbuszowa, wpisany do inwentarza muzealnego)		nr rej.: 1223 z 21.09.1990
6.	Sędziszów Małopolski	dom, k. XIX,	ul. 1 Maja 44 (obecnie ul. 3 Maja 49) 39-120 Sędziszów Małopolski	nr rej.: 736 z 31.10.1973
7.	Sędziszów Małopolski	dom, pocz. XIX	Ul. Rynek nr 11/12, 39-120 Sędziszów Małopolski	nr rej.: 1215 z 23.03.1990

Rejestr zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy Sędziszów Małopolski

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Nr rej i data wpisu
1.	Czarna Sędziszowska	- kościół par. pw. św. Stanisława Biskupa, 1848,	39-123 Czarna Sędziszowska 77	nr rej.: A-629 z 23.08.1979
2.	Góra Ropczycka	- zespół kościoła parafialnego, - kościół pw. św. Jakuba Starszego, 1940-51 - dzwonnica, 1818 - ogrodzenie z murem oporowym, mur/met., 1949-51 - figura Matki Bożej, kam., XVIII/XIX	Góra Ropczycka 120, 39-120 Sędziszów Małopolski	nr rej.: A-1071 z 29.01.2013:
3.	Góra Ropczycka	- zespół dworski, - 2 oficyny, k. XVIII, XIX, XX - spichlerz, 1 poł. XIX - kaplica grobowa, 1854	Góra Ropczycka 1C, 39-120 Góra Ropczycka	nr rej.: 800 z 4.11.1976:
4.	Góra Ropczycka	- park, XVIII-XIX,	j.w.	nr rej.: 974 z 5.10.1976
5.	Góra Ropczycka	- remiza strażacka, 1924-27	Góra Ropczycka 123, 39-120 Góra Ropczycka	nr rej.: A- 1433 z 7.12.2016
6.	Zagorzyce	- kościół par. pw. św. Piotra Apostoła, 1937, - cmentarz kościelny, nr rej.: j.w.	39-126 Zagorzyce 224	nr rej.: A-1068 z 7.07.1978